

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**ERKEN MODERN DÖNEMDE OSMANLI-HABSBURG
SINIR SAVUNMA SİSTEMLERİ (1540-1664)**

Mehmet SOLAK

Yükseklisans Tezi

Ankara, 2015

ERKEN MODERN DÖNEMDE OSMANLI-HABSBURG

SINIR SAVUNMA SİSTEMLERİ (1540-1664)

Mehmet SOLAK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

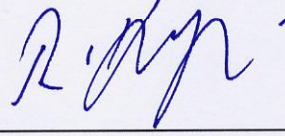
Tarih Anabilim Dalı

Yükseklisans Tezi

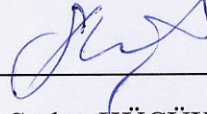
Ankara, 2015

KABUL ve ONAY

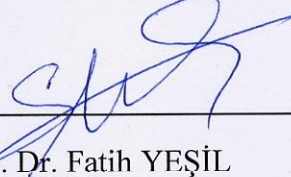
Mehmet Solak tarafından hazırlanan “Erken Modern Dönemde Osmanlı-Habsburg Sınır Savunma Sistemleri (1540-1664)” başlıklı bu çalışma, 15.06.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Rüya KILIÇ (Başkan)

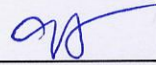
Yrd. Doç. Dr. Serhat KÜÇÜK (Danışman)

Doç. Dr. Fatih YEŞİL

Yrd. Doç. Dr. Hulusi LEKESİZ

Yrd. Doç. Dr. Güçlü TÜLÜVELİ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezinin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezinin/Raporunun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezinin üç (3) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezinin tamamı her yerden erişime açılabilir.

15.06.2015

Mehmet SOLAK

ÖZET

Mehmet Solak, *Yüksek Lisans, Erken Modern Dönemde Osmanlı Habsburg Sınır Savunma Sistemleri (1540-1664)*, Ankara 2015.

Dünyanın 1989 yılından beri içinde bulunduğu süreçte ortaya çıkan değişiklikler doğrultusunda yirminci yüzyılın sonlarına doğru sınır kavramı teknik bir terim haline gelmiştir. Bu dönüşümden sonra araştırmacılar ulus-devlet ile toprak arasındaki ilişkileri anlamak için sınır konusuna daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Özellikle de tarihçiler sınırları fiziksel ve metaforik yaklaşımlarla daha geniş bir şekilde sosyal bilimler içine dahil etmişler ve bir sınır kuramı oluşturmaya çalışmışlardır.

Osmanlı ile Avrupa güçleri arasında bir çatışma alanı olarak Balkanlara sınır kuramı çerçevesinde bakacak olursak, çoğunlukla ana suyolları boyunca kurulan Osmanlı-Habsburg sınırı çok özel bir Balkan müessesesi olarak karşımıza çıkıyor. Osmanlılar ve Habsburgların toprak kazanımları ve kaybetmeleri sonucunda sınır her defasında yeniden organize edilmiştir. Bu değişimler doğrultusunda iki imparatorluğun mücadelesi, dört yüz yıl boyunca Balkanlarda ne olup bittiğini anlamamız açısından çok önemlidir. Bu mücadelede Habsburglar, Osmanlı İmparatorluğu'nun saldırıları sonucu 1520'li yıllardan sonra tek bir komuta altında merkezi bir sınır savunma sistemi meydana getirmeye çalışmışlar, 1555-1562 yılları arasında bunu kısmen başarabilmişlerdir. Daha sonra sınır savunma sisteminin başarılı olabilmesi için modernleştirme faaliyetlerine girişmişlerdir. Bu faaliyetleri ise "Uzun Savaş" (1593-1606) engellemiştir. Tüm olumsuzluklara rağmen bu sistem on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Habsburg topraklarını Türklere karşı koruyan bir sur görevini yerine getirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu ise sınır bölgesini, fetih politikasının devamı için bir üs olarak değerlendirmiş, bundan dolayı sınır bölgesini geçici olarak belirlenen bir serhad olarak görmüştür. Osmanlıların Avrupa içlerine ilerlemeleri yeni sınırları şekillendirmiştir. Yeni sınırların oluşması ise bölgelerin nüfus yapısını değiştirmiş, yerel yapının katkısıyla farklı kimliklerin ve farklı insan topluluklarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Habsburg İmparatorluğu, Balkanlar, Hırvatistan, Askeri Sınır, Statuta Valachorum, Grenzer,

ABSTRACT

Mehmet Solak, Master's Thesis, *Ottoman-Habsburg Border Defence Systems in Early Modern Period (1540-1664)*, Ankara, 2015.

The notion of border has become a technical term as a result of the changes in the process which the world has experienced since 1898. After this transformation researchers have attached more importance to the issue of border in order to understand the relations between land and nation state. Especially historians included borders widely in social sciences with physical and metaphorical approaches and tried to develop a border theory.

If one considers Balkan border theory as an area of conflict between Ottoman and European powers, Ottoman Habsburg border constructed generally on waterways, is a special Balkan institution. As a result of gaining and losing land of Ottomans and Habsburgs the border were reorganized. In the direction of these changes the conflict of the empires is important to understand what happened in Balkans during four hundred years. In this struggle, as a result of Ottoman attack Habsburgs tried to develop a single border defense system after 1520s, and partly accomplished this between 1555-1562. After, they made modernization activities to make the border defense system successful. However, "The Long War" (1593-1606) prevented it. Despite the shortcomings this system defended Habsburg land against Turks as a wall.

However, Ottoman Empire evaluated the border area as a base to maintain conquest policy and considered it as a temporarily determined border. The movement of Ottoman in Europe formed new borders. The occurrence of new borders changed demographic structure, and caused different identification and communities advent.

Key Words: Ottoman Empire, Habsburg Empire, Balkans, Croatia, Military Frontier, Statuta Valachorum, Grenzlers,

İÇİNDEKİLER

KABUL ve ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
HARİTALAR DİZİNİ	ix
ÖNSÖZ	x
GİRİŞ	1
KONU ve KAYNAKLAR HAKKINDA	1
KONU.....	1
KAYNAKLAR	4
1. BÖLÜM:	
OSMANLI-HABSBURG SINIR ÇATIŞMASINA GİDEN YOL (1354-1526)	7
1. 1. SINIR ÇATIŞMASININ TARİHİ ARKA PLANI	7
2. BÖLÜM:	
ORTA MACARİSTAN’DA OSMANLI-HABSBURG MÜCADELESİ (1526-1566)	31
2. 1. OSMANLI-HABSBURG SINIR MÜCADELESİ (1526-1533)	31
2. 2. HABSBURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİNİN BAŞLANGICI (1526-1538). 36	
2. 3. OSMANLI-HABSBURG SINIR MÜCADELESİ (1540-1550)	42
2. 4. OSMANLI SINIR SAVUNMA SİSTEMİNİN BAŞLANGICI (1540-1550).....	46
2. 5. HABSBURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (1540-1550).....	50
2. 6. OSMANLI SINIR SAVUNMA SİSTEMİNİN TAHKİMİ ve TAM TEŞEKKÜLLÜ HALE GETİRİLMESİ	51
2. 7. HABSBURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (1550-1556).....	53
2. 8. OSMANLI-HABSBURG SINIR MÜCADELESİ (1552 SONRASI).....	57
2. 9. 1566 SİGETVAR SEFERİ.....	59

3. BÖLÜM:

ORTA MACARİSTAN’DA OSMANLILARIN HÂKİMİYET TESİSİ (1566-1593)	64
3. 1. OSMANLI-HABSBURG SINIR MÜCADELESİ (1568 SONRASI)	64
3. 2. OSMANLI SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (1568 SONRASI)	66
3. 4. HABSBURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (1568 SONRASI)	73
3. 5. ÇİFTE VERGİLENDİRME HAKKINDA: KONDOMİNYUM/ORTAK EGEMENLİK	78

4. BÖLÜM:

SINIR ÇATIŞMASINDAN BÜYÜK SAVAŞA: UZUN SAVAŞ (1593-1606)	80
4. 1. UZUN SAVAŞ ÖNCESİ GENEL DEĞERLENDİRME	80
4. 2. OSMANLI-HABSBURG SINIR MÜCADELESİ (UZUN SAVAŞ DÖNEMİ)	82
4. 3. HABSBURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (UZUN SAVAŞ DÖNEMİ)	91
4. 4. UZUN SAVAŞ’IN SONLARI VE BARIŞ	94
4. 5. UZUN SAVAŞ’IN SINIR BÖLGESİ AÇISINDAN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ	97

5. BÖLÜM:

SINIRDA KÜÇÜK SAVAŞLAR DÖNEMİ (1606-1664)	99
5. 1. ZİTVA-TORUK ANTLAŞMASI SONRASI SINIRLAR	99
5. 2. HABSBURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (1606-1630)	101
5. 3. OSMANLI SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (1606-1630)	104
5. 4. HABSBURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİNDE GRENZERLERİN STATÜLERİNİN BELİRLENMESİ: STATUTA VALACHORUM (1630)	104
5. 5. SINIR BÖLGESİNDE OSMANLI-HABSBURG MÜCADELESİ VE ERDEL (1630-1660)	109
5. 6. 1663-1664 OSMANLI-HABSBURG SAVAŞI’NDA SINIR BÖLGESİ	112
5. 7. VASVAR ANTLAŞMASI’NDAN SONRA SINIRLAR	116
5. 8. VİYANA KUŞATMASI SONRASI SINIRLAR	120
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	130
EK 1. Orjinallik Raporu	147
EK 2. Etik Kurul İzin Muafiyet Formu	149

KISALTMALAR

B.y. :	Basımevi Yok
BDAGM :	Başbakanlık Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü
Bkz :	Bakınız
Bs. :	Basım
Çev. Ed. :	Çeviri Editörü
Çev. ve Haz. :	Çeviren ve Hazırlayan
Çev.:	Çeviren
Ed. :	Editör
Haz. :	Hazırlayan
MD :	Mühimme Defteri
OBH :	Osmanlı Belgelerinde Hırvatistan
T.y. :	Tarih yok.
H:	Hüküm

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1: Habsburg Sınır Savunma Sistemleri (1520-1690).....	41
Harita 2: XVI. Yüzyıl Sonlarında Györ, Kanije, Bajcsavár ve Komárom Sınır Kale Sistemleri.....	93
Harita 3: XVI. Yüzyıl Sonlarında Hırvat, Varaždin-Bajcsavár Sınır Kale Sistemleri.....	103
Harita 4: XVI. Yüzyıl Sonlarında Yukarı Macaristan ve Maden Kasabalarını Koruyan Sınır Kale Sistemleri.....	108
Harita 5: Osmanlı-Habsburg Sınırı (1672).....	119
Harita 6: Habsburg İmparatorluğu Sınır Savunma Sistemleri (İdari Birimler).....	125

ÖNSÖZ

Erken modern dönemde (1540-1774) gerçekleşen Osmanlı-Habsburg mücadelesinin bir sonucu olarak her iki imparatorluk kendilerine has bir tür savunma sistemi geliştirmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu Orta Avrupa’da aşama aşama genişlemesini gerçekleştirirken kısmen aksamalar olmasına rağmen iyi bir strateji izlemiştir. Bu planlı genişleme siyaseti sık sık sınırların değişmesine sebep olmuştur. 1500’lü yıllardan sonra Avrupa’da savaş yapma biçiminin değişmesi ve her iki imparatorluğun sistemli genişleme stratejileri sonucunda bu mücadele küçük, yerel sınır çatışmaları haline dönüşmüştür.

Araştırma, 1893 yılında Frederick Jackson Turner’in başlattığı serhad konusundaki çalışmalara da bir katkı yapmak ve Güneydoğu Avrupa’nın tarihini şekillendiren Osmanlı-Habsburg sınır bölgesinin değerlendirilmesini geliştirerek premodern imparatorluklar hakkındaki bilgi birikimine katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Yapmış olduğumuz çalışma, hudut sistemini Turner’in kültürel açıdan ele aldığı gibi almayıp, Osmanlı-Habsburg sınırının gelişimini askeri açıdan tanımlanmaya çalışmıştır.¹

Bu çalışmada on altıncı yüzyılın ilk yarısından on yedinci yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı-Habsburg sınır mücadelesi ve iki imparatorluğun birbirine karşı geliştirdikleri sınır savunma sistemleri kronolojik olarak incelenmeye çalışılmıştır. Karlofça Antlaşması’ndan sonra 1881 yılına kadar olan zaman diliminde meydana gelen yeni savunma sistemleri hakkında, ayrı bir çalışma alanı olması ve çalışmamızın bütünlüğünü bozmaması için genel bilgiler vermeyi yeterli gördük. Çalışma sırasında araştırma konusunun siyasi tarihi tek başına ele alınmamış, sınır ile çevre arasındaki ilişkilere topografya anlayışına uygun olarak biraz da sosyo-ekonomik bakış açısıyla yaklaşılmaya çalışılmıştır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda Osmanlı-Habsburg genel mücadelesi merkezde tutularak bölgesel çalışmalar göz ardı edilmiştir. Bu çalışma aynı zamanda *Cografya önce savaş yapmaya ve iktidarı kullanmaya yarar* sözünün en iyi görüldüğü bölgelerden biri olan Osmanlı-Habsburg sınırını tanıtmaya çalışarak bu

¹ Turner’in sınır sistemini kültürel açıdan değerlendirmesi için şu eserine bkz: (Turner, 1894).

coğrafyanın Avrupa ve Dünya tarihinde oynadığı önemli rolü göz önüne sermeyi hedeflemiştir.²

Giriş bölümünde, konu hakkında ve kaynaklar hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümünde, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da görülmesinden Mohaç Savaşı'na kadar uzanan dönemde Osmanlı-Macaristan sınır mücadelesi (1354-1526) ele alınmıştır. İkinci bölümde, Mohaç Savaşı'ndan, Sigetvar Seferi'nin sonuna kadar olan süreçte (1526-1566) Osmanlı-Habsburg mücadelesinde sınır savunma sistemlerinin gelişimi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, Sigetvar Seferi'nin sonundan Uzun Savaş'ın başlangıcına kadar olan (1566-1593) Osmanlı-Habsburg sınırındaki küçük çatışmalar ve Osmanlıların Orta Macaristan'daki hâkimiyetlerinin tam tesisinin sınır bölgesi üzerindeki yansımaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde, sınır bölgesindeki Osmanlı-Habsburg mücadelesinde küçük çatışmaların nasıl büyük bir savaşa dönüştüğü (1593-1606) Osmanlı fetihlerinin Habsburg sınır savunmasının değişimi üzerindeki etkileri anlatılmıştır. Beşinci bölümde, Zitva-Toruk Antlaşması'ndan sonra 1663-64 savaşının dışında büyük çatışmaların yaşanmadığı Osmanlı-Habsburg sınır bölgesindeki (1606-1699) sınır sistemlerinin değişimlerine yer verilmiştir. 1663-1664 Osmanlı-Habsburg Savaşı'ndan sonraki meydana gelen değişiklikler ise araştırma konusunun bütünlüğü için genel bilgiler şeklinde değinilmiştir.

Balkanların dil bakımından karmaşık bir yapıya sahip olması terimbilimsellik bakımından bir standartlaşmayı engellediği için araştırma sırasında yazım sorunlarıyla ilgili bazı problemler ile karşılaştık. Yer isimleri konusunda Türkçe yazılışını kullanmamın yanında ismin yanında parantez içinde farklı dillerdeki yazılımlarını da verdim. Alıntı yaptıklarında ise özgün biçimini kullandım. Kişi isimlerinde de daha çok modern yazımı kullandım, modern yazımı olmayanları da metinlerde geçen şekliyle göstermeye çalıştım. Bu araştırma uzun süreli bir çalışma sonucunda biçimlenmiştir. Bu biçimlenme sürecinde değerli yardım ve desteklerini benden esirgemeyen, isimlerini söylemekten memnurluk duyduğum birçok hocamın desteğini gördüm.

Benim yazdıklarımı seve seve okuyup, fikirlerini benle paylaşıp yol gösteren sevgili danışmanım Yrd. Doç. Dr. Serhat Küçük'e

² Lacoste'nin (1998) eseri, coğrafyanın ne işe yaradığını sorgulayan ve coğrafya üzerine düşünmeyi sağlayan önemli bir yapıttır.

Lisansüstü eğitim sürecimde yaşadığım ve hayatımın geri kalanında hep minnetle anacağım Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dekanı ve Tarih bölümü eski başkanı Prof. Dr. Mehmet Öz'e, bölümün öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mehmet Özden'e ve Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu'na,

Özellikle metinler üzerinde yaptığı dikkatli okuma ve itinalı yorumları ile çalışmaya son şeklini verilmesinde çok emeği olan Doç Dr. Fatih Yeşil'e,

Son olarak, annem, babam ve bu çalışmam sırasında her zaman destek veren ve fedakârlık gösteren eşim Rukiye'ye ve kızım Efdal'a

En derin duygularıyla teşekkür ederim.

GİRİŞ

KONU ve KAYNAKLAR HAKKINDA

KONU

Birbiriyle eşzamanlı olarak tarih sahnesinde görünen devletleri birbirinden ayıran hukuksal sınır hatları, devlet iktidarlarının ve egemenliklerinin en uç noktalarını oluşturmuşlardır (Prescott 1987, s.80). Smadar Lavie'nin (1992, s.90) sınır bölgelerini ulus ile imparatorluk arasındaki bölgeler olarak görmesinin yanında, devletin fiziksel sınırlarını aşan kültürel görünümünün birer parçası olan sınır, devletlerin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde, devletlerarası ilişkilerde önemli roller oynamaktadır. Sınır bölgeleri uluslararası çatışma ve uzlaşma alanları oldukları gibi ulusal kimliklerin ve kültürlerin oluşumunda da önemli rol oynamışlardır. Bu durum on dokuzuncu yüzyıl öncesi devletlerinde daha da belirgindir, zira sınırlar bugün olduğu gibi keskin değildir. Aksine iki devletin birbirine eklemeli olduğu birer ortak alan (middleground) görünümündedir.

Osmanlılar fetih politikası doğrultusunda Balkanlarda ve Avrupa'daki ilerleyiş sürecinde gerçekleştirdikleri İstanbul'un fethi ile serhad beyliğinden çıkarak patrimonyal bir imparatorluğa doğru ilk adımını atmışlardır (Ágoston, 2012c, s.17, 40-41). On altıncı yüzyılın başlarında Sava-Tuna nehirlerinin güneyindeki tüm Balkanlarda Osmanlı hâkimiyeti yayılmış, bu ilerleme on yedinci yüzyılda Avrupa içlerine doğru devam etmiştir. Böylece on altıncı yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlılar "*ortaçağın patrimonyal imparatorluğundan erken modern çağın sınırlandırılmış monarşisine doğru*"³ bir geçiş gerçekleştirmiştir. Macaristan'ın kuzeydoğusu yerleşime elverişsiz bölgelerden oluştuğu için akınlara karşı bölgeyi korurken, Macaristanın kuzeybatısında nehirlerin ve bataklıkların çokluğu Osmanlı ilerlemesinin karasal sınırlarını belirlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu on altıncı yüzyılın başlarından on yedinci yüzyılın son çeyreğine kadar Macaristan'ın büyük kısmını ele geçirmiştir.

³ Ágoston, 2013g, s.39.

Osmanlı ordusundaki adem-i merkezileşmenin bir yansıması olarak sınır bölgesindeki yönetici paşaların kendi bünyelerinde besledikleri askeri birliklerin önemli bir güç olmaya başladığı on yedinci yüzyılda⁴ Osmanlı-Habsburg mücadelesinin boyutu değişmiştir. Küçük akınlara dayalı olarak kasaba, palanka⁵ ve kalelere yapılan kuşatma savaşları şekline dönüşen bu mücadelede, kendi iç sorunlarıyla bölünmüş Avrupa karşısında Osmanlılar başarılı olmuştur (Murphey, 2007, s.31-34, 47, 146).

Habsburglar sınır müessesesini, askeri bir kaynak bölgesi ve Osmanlı tehdidine karşılık bir sur olarak değerlendirmelerinin yanında imparatorluklarına karşı sadakatini her zaman koruyan bir bölge olarak görmüşlerdir. Avusturyalılar Macar topraklarına sahip olunca bu toprakların Osmanlılara karşı savunulması için önlemler almıştır. 1550'lerden sonra I. Ferdinand (1503-1564) topraklarını ve Viyana'yı Osmanlılara karşı korumak için eski Ortaçağ Macar savunma sisteminin kalıntılarından yeni bir savunma sistemi oluşturmuşlardır. Bu savunma sistemi Orta Macaristan bölge coğrafyasında tek doğal hat olan Tuna Nehri'nin ötesinde Kuzey Macaristan'da kurulmuştur. *Trace italienne*⁶ gelişmesiyle bölgedeki eski Macar kalelerinin bazılarını modernize hale getirirken bazen yeni kaleler inşa etmişlerdir. Ayrıca bölgedeki bazı kale ve palankaların tekrar Osmanlıların eline geçmemesi için yakmışlar ve yıkmışlardır. Habsburglar sınır bölgesinde kale sistemlerini kurarak bölgeyi kendi kontrolleri altında özel idari birimlere ayırmıştır. Osmanlı akınlardan kaçan mültecilerin bölgeye yerleşimini teşvik etmiştir. Bu sınır savunma bölgesini ıslah edip merkezi bir hale getirmek için reformlar uygulamışlardır. Fakat on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Habsburg monarşisine karşı devamlı meydan okumuş olan bölge Macar soylularının Viyana'nın bu merkezileştirme

⁴ Bu konu hakkında şu iki makeleye bkz: (Abou-el-Haj, 1974, s. 438-447; Börekçi, 2013, s. 200-216)

⁵ Palanka, Eskiçağlardan beri savunma sistemlerinde kullanılan bir yapıdır. Çevresi derin hendeklerle kazılmış ve su ile dolu olan, altmış santimetre aralıklarla toprağa çakılmış ahşap direklerin arasına sıkıştırılmış toprakla doldurularak ve ahşap bağlantı ile payandayla güçlendirilmiş, girişte kapı köprüsü, gözetleme kulesi olan dikdörtgen yapılardır (Wheatcroft, 2012, s.166; Stein, 2007, s.45-46). Bu Palankaların kalaslarının bir kaçının ateşe verilmesiyle yangının hızlı yayılıyor olmasından dolayı yakılarak kolayca ele geçiriliyorlardı (Murphey, 2007, s.135).

⁶ Askeri devrimin bir parçası olan İtalya'da modern tarz denilen fakat başka yerlerde İtalyan tarzı denilen bu sistem ateşli silahlardaki gelişmeler karşısında kalelerin savunma sistemlerinin modernize edilmesiydi. Kale duvarlarının top atışlarına karşı dirençli olabilmesi için surlar alçaltılarak ve genişletilerek toprak desteği sağlanmıştır. Alçaltılmış surlar ise ateş sahaları ile korunuyordu. Ayrıca surların güvenliği için etrafına hendekler kazılmıştır. Surlarda yıldız tabyalar yapılarak kör noktalar ortadan kaldırılmıştır. Bu modernizasyon çalışmalarından sonra kaleleri ele geçirmek artık zorlaştığı için kuşatmaların birçoğu başarısız olmuş ve kuşatma süresi uzamıştır (Parker, 2014, s.125; Chase, 2008, s.79, 81).

politikalarına sık sık karşı çıkmalarından dolayı reformlar tam olarak uygulanamamıştır (Ágoston, 2012a, s.170-171, 184).

On altıncı yüzyılda Osmanlılara karşı oluşturulan kuzey ve doğuda Kosice'den güney ve batıda Senj'e kadar altı yüz kilometrelik bir yay oluşturacak şekilde uzanan ve elli den fazla kale tarafından korunan sınır savunma sistemi onsekizinci yüzyıla kadar Hristiyanlığın uçtaki en önemli kalesi olarak görülmüştür. Habsburglar sınır savunmasını Osmanlı akınlarından dolayı sık sık yeniden düzenlemek zorunda kalmışlardır. Aynı sıklıkta düzenlemeyi Osmanlılar da yapmak zorunda kalmışlardır. Osmanlılar Kanije'yi (1600) aldıktan sonra Habsburglara karşı sınır savunmasında bir denge oluşturabilmişler ve bu denge 1660'lı yıllara kadar pek değişmemiştir. 1663 tarihinde Habsburg sınır savunmasının bel kemiği durumundaki Uyvar'ın Osmanlıların eline geçmesi bu dengenin tamamen bozulmasını sağlamıştır (Murphey, 2007, s.18).

Habsburglar, Karlofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlılara ait Macaristan topraklarını ele geçirmişlerdir. 1718 Pasarofça Antlaşması ile aldıkları Temeşvar'a kadar elde ettikleri toprakların savunması için yeni bir savunma sistemi meydana getirmek zorunda kalmışlardır. 1747 yılında Tuna Nehri'nin üzerinde oluşturduğu bu sınır hattına Askeri Sınır (Militärgrenze) denmiştir. Habsburglar, Macar soylularını bu yeni sistemin dışında tutarak, bölgenin tamamını Hofkriegsrat'a (Viyana) bağlamışlardır. 1881 yılına kadar devam eden Militärgrenze Güney Slav mültecilerin yerleşim bölgesi haline gelmiştir (Géza Dávid ve Pál Fodor, 2000, s.xxiii-xxiv). Bu kurumun kurulması sınır bölgesinin doğasını ve işlevini değiştirmiştir. Bu değişikliklerin yaşandığı 1747-1881 arasındaki dönem bizim araştırmamızın dışında kaldığı ve ayrı bir araştırma konusu olmasından dolayı sadece konu bütünlüğünün sağlanması için genel bilgiler verilmiştir.

KAYNAKLAR

Kaynaklar bakımından⁷ 3, 5, 5-Zeyl, 6, 7, 9, 10, 12, 19, 21, 22, 34, 72, 75, 82, 85, 88 numaralı on yedi mühimme defterinin hükümleri taranmıştır. Bu yayınlanmış belgelerden bazıları Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanırken diğer kısmı farklı üniversitelerde yüksek lisans tezi olarak çalıştırılmıştır. Bu hükümlerden Osmanlı sınır bölgesi hakkında olanlar tasniflendirilip araştırmamızda kullanılmıştır.

Peçevi İbrahim Efendi'nin (1981-1982) eserinden konumuzla ilgili olarak; Osmanlı-Habsburg sınır bölgesindeki mücadeleler sırasında kalelerin fetihlerinin genel takibi bu eserden izlenmiştir. Yazarın 1593-1606 seferine katılması Habsburg sınır bölgesini görmesini ve kaleler hakkında sağlıklı bilgiler vermesini sağlamıştır. Bu kaleler hakkında verdiği bilgiler araştırmamızın tamamında kullanılmıştır.

Na'îmâ Mustafa Efendi (2014) eserinden konumuzla ilgili olarak; Uzun savaş döneminde Telli Hasan Paşa'nın 1592 yılında sınır bölgesindeki faaliyetleri, Uzun Savaş döneminde bölgedeki kalelerin el değiştirmelerinin izlenmesi, Vasvar Antlaşması sonrası Erdel ile 1640'lı yıllarındaki Rákóczi meseleleri hakkında bilgilerden faydalanılmıştır.

Râşid Mehmed Efendi (2013:1) eserinden konumuzla ilgili olarak; Osmanlıların 1658 Erdel Seferi, 1660'lı yılların başında Erdel'de yaşanan Osmanlı-Habsburg mücadelesi, 1663-1664 Osmanlı-Habsburg Savaşı'nın tamamı ve özellikle 1663 Uyvar kuşatması hakkında bilgilerden yararlanılmıştır.

Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi'nin (2003) eserinden konumuzla ilgili olarak; Uzun Savaş dönemindeki Pespirim-Polata (Ekim 1593), Tata-Samartin (Haziran-Temmuz 1594), Yanık (Temmuz-Ağustos 1594), Komaran (Ekim 1594), Eğri (Ekim 1596), Varad (Eylül-Ekim 1598), Babocsa-Kanije (1600 başları), İstolni Belgrad (Temmuz-Ağustos 1602), Ostorgon (1604-1605) gibi birçok kalenin alınması hakkında bilgiler alınmıştır.

⁷ Eserler hakkında bilgi verirken liste şeklinde ve künyeleriyle birlikte verilmeyecektir. Eserlerin çalışmaya yapmış oldukları katkılar nesir olarak kısaca anlatılacaktır. Araştırmamızda kullandığımız bütün kaynaklar için açıklama yapmak yerine sadece temel alınan eserler hakkında açıklama yapılmıştır.

Selânikî Mustafa Efendi'nin (1999) iki ciltlik eserinden konumuzla ilgili olarak, bizzat katıldığı 1566 Sigetvar seferi, serhadlerden merkeze ulaşan çeşitli bilgilerin günü gününe verilmesinden dolayı 1563-1600 arasındaki Osmanlı-Habsburg sınırında meydana gelen olaylar hakkında çok detaylı bilgilerden faydalanılmıştır.

Mehmet Halife'nin (1976) eserinden konumuzla ilgili olarak; Serdar Ali Paşa'nın Varad Seferi, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Uyvar Seferi, Seydi Ahmet Paşa'nın Erdel Kralı Rákóczi Görke'ye karşı yaptığı seferler hakkında önemli bilgiler alınmıştır.

Osmanlı Belgelerinde Hırvatistan (2010) isimli yayınlanmış belgelerden; Osmanlılar tarafından ele geçirilen kalelerin muhafazı, asker sayısı ve bu askerlerin mevacibleri, Habsburg-Osmanlı-Venedik sınır bölgesinde yaşanan olaylar, Hırvatistan kalelerinde bulunan askeri sınıflar ve ücretleri, sınır bölgesinde yaşanan eşkıyalık olayları, Klis bölgesinin kalelerinin isim listesi, Pojega'nın 1579-1580 tarihli idari birimleri, bazı kalelerin tamir edilmesi bazılarının yıkılması, palanka yapılması gibi konular hakkında verilen bilgiler kullanılmıştır.

Gabor Agaston'un Osmanlı ve Habsburg imparatorluklarının sınırlarıyla ilgili kaleme aldığı makaleler 2012 ve 2013 yıllarında iki kitap şeklinde Türkçe'ye çevrilerek yayınlanmıştır. 2012 yılında yayınlanan *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç* isimli eserden dört makaleden yararlanılmıştır. Bu makalelerden Avrupa askeri dönüşümün Osmanlı-Habsburg savaşları üzerindeki etkisi, Osmanlıların Habsburglar karşısında uyguladığı strateji ve Osmanlı'nın Macaristan coğrafyası hakkında verdiği bilgilerden faydalanılmıştır. 2013 yılında yayınlanan *Osmanlı'da Savaş ve Serhad* isimli eserdeki yedi tane makaleden yararlanılmıştır. Bu makalelerden Osmanlı sınır bölgesi, iki imparatorluğun sınırlarının karşılaştırması, Tuna boylarındaki güç dengeleri, savunma sistemlerinin iki imparatorluk üzerindeki etkileri hakkında verdiği bilgilerden faydalanılmıştır.

Rothenberg'in (1958) doktora tezi, araştırmamızın şekillenmesinde temel yapı taşlarından biri olmuştur. Askeri sınır bölgesi ile ilgili Nazi döneminde ve o rejimin etkisi altında yazılan eselerden sonra kaleme alınan ilk ciddi çalışmalardandır. Habsburg Avusturya'sının 1522 yılında kurmuş olduğu sınır savunma sisteminin tarihi sürecini kronojik sıra ile 1747 *Militärgrenze*'nin kurulmasına kadar getirmiştir. Eserde

kullanılan belgeler Macarca ve Sırp-Hırvatça dillerinde olmasına rağmen yazar bunları çok iyi kullanmış ve batı dillerine kazandırmıştır. Bölgede meydana gelen değişiklikleri ve olayları anlatırken bunların neden ve nasıl meydana geldiklerini anlamlandırmıştır. Bizim konumuz açısından eser çok önemli olup çalışmamızın Habsburg sınır savunmasıyla ilgili kısmında sık sık kaynak olarak gösterilmiştir.

Rothenberg'in ayrıca; Hırvat Askeri Sınırı'nın tasfiyesi üzerine mücadeleyi anlatan (1964), Türk Dalmaçyası'nda Osmanlılara karşı 1580-1596 yıllarında çıkartılmak istenen Hıristiyan ayaklanmalarını anlatan (Aralık 1961), Hırvat Askeri Sınırı'nın Güney Slav milliyetçiliği ile bağlantısını anlatan (Aralık 1964), Askeri Sınır'ın kuruluş tarihi hakkında bilgi veren (Haziran 1960) dört makalesinden çalışmamızın bütünlüğü için yararlanılmıştır.

Trifkoviç'in (2010) Hırvatistan, Slovenya ve Dalmaçya bölgelerindeki Sırp'ların tarihini ilk çağlardan yirminci yüzyılın sonuna kadar getirdiği eserinden faydalanılmıştır. Habsburg ve Osmanlı sınır savunmaları hakkında yazılmış makalelerden oluşan Géza Dávid ve Pál Fodor editörlüğünde yayınlanan eser (2010) iki imparatorluğun sınır savunma sistemlerinin karşılaştırılmasında bize çok yardımcı olmuştur. Ayrıca Bracewell'in (2009) eserinden on altıncı yüzyıldaki Hırvatistan'daki Avusturya sınır savunma sistemi hakkında verdiği bilgilerden faydalanılmıştır. Zinkeisen ve Jorga'nın eserleri sınır bölgesinde yaşanan çatışmaları kronolojik olarak vermesi araştırmamız için büyük bir kolaylık sağlamıştır.

1. BÖLÜM

OSMANLI-HABSBURG SINIR ÇATIŞMASINA GİDEN YOL (1354-1526)

1. 1. SINIR ÇATIŞMASININ TARİHİ ARKA PLANI

Osmanlıların, Bizans İmparatorluğu'nun onbirinci yüzyılda Anadolu'da hâkimiyeti kaybetmesiyle birlikte bir uç beyliği olarak 1354 yılında Avrupa yakasına geçmeleri ile Avrupa'daki hâkimiyetlerinin yayılması başlamıştır. Balkanlardaki Osmanlı akınları Makedonya kanalıyla Trakya'dan Kosova'ya, Sırbistan'ın Raşka (Rascia) bölgesinden⁸ geçerek Bosna içine ve Una Nehri'ne kadar uzanmıştır. İstanbul'un 1204-1261 yıllarında Latinler tarafından işgali sırasında Balkanlar'da çeşitli feodal devletçikler oluşmuş bu oluşumlar 1261 yılından sonrada ortadan kaldırılamamıştır. Osmanlıların bölgeye gelişlerine kadar feodal toprak rejimi devam etmiş, Osmanlılar geldikten sonra timar sisteminin etkisiyle yerli Ortodokslar feodalizimden ve Katolik baskısından kurtulmuşlardır. (Karpat, 1992, s.29)

Balkanlar'ın fiziki haritasını bakıldığında, aşılması zor dağlar ve bunlar arasındaki vadileri dolduran nehirler karşımıza çıkmaktadır. Yarımadanın dağlık bir bölge olması, tarih boyunca orduların bölge de belli başlı yolları kullanmasına sebep olmuştur. Nehirlerin vadiler aracılığıyla dağlar arasında sağladığı geçişler ile bölge içinde ulaşım sağlanılıyordu. Bunlar;

- 1- Sağ Kol: Kiev'den başlayıp Kamanetz, Çernovsti, Yaş, Tulça, Dobruca, Edirne istikametinden İstanbul'a ulaşıyordu. Balkanlara girişi sağlayan kollardan biri olan bu rota hiçbir doğal engelle karşılaşmadan Tuna vadisi sayesinde Karadeniz'in kuzeyinden Macar Ovasına uzanıyordu. Bu koldan güneye doğru ilerlemek için Balkan dağlarının geçitleri kullanılabildiği gibi Karadeniz kıyı sahili de kullanılabiliyordu.

⁸ Günümüzde Sırbistan ile Karadağ arasında kalan bölgedir. Osmanlılar daha sonra bu bölgeye "Sancak" olarak isimlendirmişlerdir. Sancak hakkında bilgi için bkz: (Aruçi, 2009,s.99-102)

- 2- Orta Kol: Viyana'dan Belgrad'a oradan Morava Vadisi aracılığıyla Niş'e gelir. Burada yol ikiye ayrılır. İlk hat, Yukarı Morava ve Vardar vadilerinden Selanik'e giderken; ikincisi Tercüman Geçidi'nden geçip Sofya, Filibe üzerinden Balkan geçidini aşarak Edirne istikametinden İstanbul'a ulaşır.
- 3- Sol Kol: Bu kol Selanik bağlantısı ile Osmanlının Adriyatik kıyılarına bağlanmasını sağlar. Bu kol üzerinde üç ayrı rota bulunmaktadır. Birincisi Neretva Vadisi üzerinden Mostar ve Saraybosna'yı takip ederek Yenipazar koridorundan Kosava ve Üsküp'e ulaşır; ikincisi İşkodra'dan Drina Vadisi'ne takip ederek Prizren üzerinden Üsküp'e ulaşır; üçüncüsü ise Antik Roma'nın *Via Egnatia*'sıdır. Draç'tan başlayıp Shkumbin Vadisi'ni izleyerek Ohri Gölü yoluyla Bitola istikametinden Selanik'e ulaşır (Jelavich, 2013, s.1-3; Yerasimos, 1999, s.46-48).⁹

Osmanlı İmparatorluğu bu kollar üzerinde ilerlerken, Tuna Havzasındaki suyollarından faydalanmıştır. Erzak ve mühimmat taşımacılığı için kullanılan bu su yolu hattını güvenlik altına almak için bir yandan Habsburgların elindeki stratejik öneme sahip kaleleri ele geçirirken bir yandan da küçüklü büyüklü kaleler inşa etmişlerdir. Ayrıca Tuna'nın daha hızlı aktığı yerlerde saldırılara karşı güçlü savunma noktaları oluşturmuşlardır. Osmanlıların ele geçirdiği ve yeniden inşa ettiği bu kaleler bölgedeki Osmanlı fetihlerin devamı açısından ve Osmanlı hâkimiyetinin sağlanması için büyük önem taşıyordu. Batıdaki sınırların güvenliğinde etkili olan bu kaleler bir yandan kendi çevrelerini korurken bir yandan da sınır savunma sisteminin bir parçasını oluşturuyorlardı. Eyice (2001, s.234) kalelerin yol kavşağı, ana yol, geçit yeri, dağlar arasında boğaz, denize uzanan boğaz, kıydan az uzaktaki adacıklar, köprübaşları gibi stratejik yerlerde bulunduğunu belirtiyor. Kalelerin kurulumu sırasında buldukları yerlerin doğal şartları dikkate alınmıştır. Kolay ve az sayıda bir askeri birlikle

⁹ Via Egnatia, Roma'dan İtalya'nın Puglia Bölgesi'nde liman şehri olan Brindisi'ye uzanan *Via Appia*'nın devamı ve Balkan Yarımadası'ndaki uzantısıdır. Deniz yoluyla Brindisi'den Dıraç'a, Apollonia'ya ve Avlonya ve Hydrous'dan Avlonya'ya ulaşır. Bu yolun Dıraç ve Apollonia olmak üzere iki başlangıç noktası vardır. Kıyılardan içeriye İşkumbi ve Devoli vadileri ile bağlantı sağlanıyordu. Devoli vadisinden doğuya yönelip Deabolis kentinde ikiye ayrılıyor. Bir kol Ohri Gölü'nün kuzeyinden geçerek Ohri'ye varırken, diğer kol doğuya doğru devam ederek Kastoria'da son buluyordu. İki kol daha sonra Edessa'da birbirine yaklaşır, Pella üzerinden Makedonya'nın dağlık bölgelerinden geçip Selanik'e varıyordu. Selanik'ten doğuya doğru devam ederek Pilav Dağı'nı dolanıp Yeniköy, Philippes ve Kavala'yı geçerek kıyı boyunca ilerliyor, İpsala'ya ulaşır Marmara Ereğlisi'nden İstanbul'a ya da Çanakkale'ye varıyordu. Bu yol ordular tarafından ve ordu için yapılmıştır. Daha sonra posta yolu, ticaret yolu olarak da kullanılmıştır (Avramea, 1999, s.5-6; Oikonomidis, 1999, s.12).

savunulması, gerektiğinde içeridekilerin dışarı çıkarılabilmesi, uzun süre su sıkıntısına dayanabilecek olanaklara sahip olması, kuşatmalara uzun süre dayanması, bir veya birkaç tarafında tabii engeller bulunmasına dikkat edilmiştir. Topçuluğun gelişiminden önce kaleler sarp, güç erişebilir yerlerde kurulmuş ve bunlara tek bir taraftan ulaşılmaktadır.

Osmanlılar ondördüncü yüzyılın sonunda Balkanlardaki ilerlemeleri sırasında Tuna Nehri'nin önemini farketmişler ve on beşinci yüzyılın başlarında kuzeyde bulunan Sava ve Tuna nehirlerinin güneyindeki tüm Balkanlar Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Mujadžević, s.102).¹⁰ Kullanmış olduğu askeri yolların güvenliği sağlamak için bazı yeni kaleler yaptırmıştır. Via Egnatia'nın batı kesiminin güvelliği için ondördüncü yüzyılın sonlarında İskeçe'nin güneyinde Yenice-i Karasu, Selanik ile Edessa arasında Yenice-i Vardar'ı yaptıırken daha sonraki yıllarda ise İşkumbi Nehri üzerinde Elbasan Kalesi'ni (1466) inşa ettirmiştir (Oikonomidis, 1999, s. 17). On beşinci yüzyılın ikinci yarısında Osmanlıların Via Egnatia bölgesinin Arnavutluk kesiminde Venediklilere karşı yapmış olduğu faaliyetler sayesinde Via Egnatia'nın bu kesimi, uluslararası ticarete aktif olarak katılmıştır (Stoianovich, 1999, s.227). Bu hâkimiyet/savunma stratejisi ile on altıncı yüzyılın ilk yarısına kadar Tuna Havzası'nda bulunan kaleler ve şehirler Osmanlı egemenliğine girmiştir.¹¹ Bu kalelerden savunması güç ve önemsiz olanlar yakılıp yıkılmışlardır. Tuna nehir havzasının zenginliğini farkederek Osmanlılar Tuna donanmasını oluşturarak hem savaş zamanında nehri kullanmışlar hem de Balkanlar ve Akdeniz ticaretinde faal bir rol oynamışlardır (Vocelka, 1978, s.19-21; Gecsenyi, 2007, s.56-57). Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'daki fetih faaliyetlerinin en üst noktasında iken Macaristan'ın dış şeridi ve Venedik'in destek verebileceği Dalmaçya'daki müstahkem şehirler hariç tüm Balkanları hâkimiyeti altına almıştır. Ragusa Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'na vergi verme karşılığında bağımsızlığını

¹⁰ Stoianovich (1999, s.226), Osmanlıların Balkan fetih politikasının temelini öncelikle Sırbistan, Makedonya ve Bosna'daki altın, gümüş, kurşun, bakır, demir madenlerine giden yolları eli geçirmek olduğunu, daha sonra siyasi direniş merkezlerini ekonomik güçten yoksun bırakarak ortadan kaldırmak olduğunu belirtmiştir.

¹¹ Osmanlıların ana akarsu havzalarını ele geçirme ve güvenlik altına alma politikasını takip etmiştir. Bu politikasının bir parçası olarak Tuna Havzası'nı hâkimiyet altına alarak Avrupa içine yapılacak olan seferlerin lojistikliğini ve bölgenin güvenliğini sağlamıştır. Bu doğrultuda Tuna havzasında birçok kale ve şehri ele geçirmişlerdir (Ágoston, 2012d, s.98).

muhafaza etmiştir.¹² Osmanlı'nın Balkanlardaki ilerlemesi sırasında birçok gönüllü, sınır bölgelerinin cazip olması, gerekli ödüllerin verilmesi ve gaza politikası gibi sebeplerden dolayı Osmanlı askeri birliklerine istekli olarak katılmışlardır.¹³

Osmanlıların Balkanlardaki ilerlemesi karşısında kuzeyde Ortaçağ Macaristan Krallığı bir set görevini görmüştür. Macaristan o dönemde Bohemya dağlarından başlayıp Moravya bölgesinden geçip Macaristan düzlüklerine kadar yayılmış çok büyük bir devletti. Ortaçağ Macaristan Krallığı, 1102 yılında eski Hırvatistan Krallığı ile birleşmiştir. Bu birleşmeye göre köyleri feodal olarak yöneten Hırvat soyluları, Macar kralının hükümdarlığını kabul etmiştir. Buna karşılık da Hırvatların kendi başkanları (*Ban*) ve kendi meclisleri (*Sabor*), kendi yargı sistemleri, silahlı kuvvetleri ve kısıtlı da olsa bir mali gücü olacaktı (Rothenberg, 1958, s.4-5). Bu şekilde Hırvatistan özerkliğini devam ettirmiştir. Bu birleşme ile Hırvat Krallığı topraklarıyla birlikte, tarihsel ve dinsel açıdan Katolik Sloven Krallığı'nın toprakları da Macar Krallığı'nın hâkimiyeti altına girmiştir. Bu iki krallığın toprakları kabaca Kupa Nehri ve doğuda bu nehre kadar olan dağlar tarafından ayrılarak çağdaş Hırvatistan'ı ve Bosna-Hersek'i oluşturmuştur. Ayrıca o zamanlar Doğu Hırvatistan'ın Pojega (Požega) ve Sirem (Srijem/Srem) Bölgeleri (Županije) Ortaçağ Macaristan topraklarının bir parçasıydı (Mujadžević, 2012, s.102). Macaristan Hırvatistan üzerinden Adriyatik sahiline çıkmış ve Venedik ile de çatışma yaşamaya başlamıştır (Nicolle, 2013, s.37-38). Bizans'ın parlak devirlerinde Tuna ve Sava hattına¹⁴ kadar sınırlarını genişletmiş olan Macarlar, Bizans'ın zayıflamasıyla birlikte bu genişletmeyi Aşağı Tuna boyunca Balkanların kuzey kısımlarına kadar ilerletmişlerdir (Fekete, 1949, s.663).

Macaristan Krallığı onbirinci yüzyılda toprak ve ahşaptan inşa edilmiş idare ve savunma merkezleri olan kale zincirinden bir savunma sistemi oluşturmaya çalışmış böylece şehirlerin korunmasını da sağlamışlardır. Yapılan kalelerde hür halktan seçilmiş

¹² Ragusa, Zara, Split, Sibenik, Scardona ve diğer Dalmaçya şehirleri Güney Slav dünyasını İtalyan kültürü ve ticaretiyle iletişim içinde tutmuştur (Trifkovic, 2010, s.17-18).

¹³ Gaza konudaki tartışmalar için bkz: (Kafadar, 2010; *Söğüt'ten İstanbul'a*, 2000; Köprülü, 1972; Wittek, 2000; Gibbons, 1998). Ayrıca Fekete (1949, s.672-673) sınır bölgesindeki Osmanlı birliklerinin zamanla garnizon hizmeti gören sessiz askerler haline geldiklerini ve Avrupa uçlarında yarı Avrupalılaştıklarını, bunlardan dolayı gazi-cihat anlayışından uzaklaştıklarını söylüyor (Fekete, 1949, s.672-673).

¹⁴ Bizanslılar Tuna boyunca 52 kale kurmuşlar 27 ikinci kale hattı ile bunları desteklemişler (Akad, 2013, s.42).

Jobbágy savaşçıları bulunuyordu. Kralliyet ordusu giderek profesyonel bir hale geldikçe hür köylü tabana dayalı olan Jobbágy savaşçılarına pek ihtiyaç kalmamıştır (Nicolle, 2013, s.38-40). Macaristan Krallığı IV. Bela Döneminde (1235-1270) Tuna-Sava hattının müdafaası için hattın güneyinde *Banlıklar* tesis etmiştir. Sırbistan ile Bosna'nın kuzey kısımlarında Banlık sistemi uygulayarak Macar sınır savunması sağlanmıştır. Bela, Ortaçağda müdafa tekniğinin çok önemli olduğunu bilip, 1241 Moğol saldırısında kaleler ile iyi tahkim edilmiş şehirlerin direnç gösterdiğini görünce, büyük toprak sahiplerine saldırıdan sonra taş kalelerin inşası ve şehirlerin tahkimi konusunda emirler vermiştir. Soylular kendi büyük topraklarında birbirine zincirli kaleler kurunca memleketin müdafaası için de önemli bir sınır savunma sistemi oluşturmuşlardır. Aşağı Tuna ile Olt arasına müdafa amacıyla Lohannita Şövalyeleri yerleştirilmiştir. Bu dönemde bu sistemin oluşturulması Moğol saldırılarından dolayı gerçekleştirilmiştir (Eckhart, 2010, s.67-69).

1241 yılında Moğollar ile yapılan Mohi (Muhi) Savaşı'ndaki yenilgiyle Macaristan, Jagelloların himayesinde güney sınırlarını müdafa etmek için sürdürdüğü yüzelli yıllık mücadeleyi kaybetmiştir (Ágoston, 2013a, s.183-184). Böylece Macar Krallığında baronluk ordularına dayanan aristokrasi iktidarı kazanmıştır. Artık büyük derebeyler malikânelerinin etrafına İtalyan usulü kâgir kaleler inşa ettirmeye başlamışlardır. Károly Róbert (I.Charles, Charles Robert/ 1288-1342) döneminde baronların gücü sınırlandırılmış, modern askeri usüller doğrultusunda Gotik Fransız ve Rönesans İtalyan kültürü ülkeye nüfuz etmiştir. Baron orduları hükümdarlık tarafından sıkı denetim altına alınarak İtalyanca bayrak anlamındaki *bandiera* ismi verilen baronluk birlikleri köylülerden oluşturulmuştur. Aziz György Tarikatı'nın oluşturulmasıyla kral ile baronlar arasında bir anlaşma sağlanmış ve artık baronların altında kontlar, kontların altında kraliyet kalelerinin muhafızları geliyordu (Nicolle, 2013a, s. 41-42).

Macaristan Krallığı'nın 1360'lı yıllarda Türk tehlikesi pek dikkatini çekmemiştir. 1366 yılında Macar Kralı I.Louis Anjou'nun (I. Lajos/1342-1382) küçük bir Türk ordusuyla savaşıp Bulgaristan'ı hâkimiyeti altına almasından sonra Venediklerin Adriyatik'teki Macar topraklarına karşı olan politikasından dolayı, I. Louis Türklerle olan mücadelesini tamamlamadan bitirmiştir. Osmanlıların 1370-1380 yılları arasında yapmış oldukları saldırılar, Macaristan'ın güney sınırlarını tehdit etmiştir. Kral I.Louis

Anjou'nun son dönemlerinde Aşağı Tuna boyunca uzanan güney sınırındaki kalelere takviye birlikler göndermemesi, Macar sınırını daha fazla kötü hale getirmiş, Macaristan'ın Tuna-Sava hattı ötesindeki bütün güney savunma hattı bir iki kale dışında Osmanlı'nın eline geçmiştir (Pálffy, 2000,s.7; Eckhart, 2010, s.96).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Avrupa'daki ilerlemesini Sırbistan ve Bosna Kralları birleşik ordularıyla 1389 Kosova Savaşı'nda durdurmaya çalışmışlar, fakat başarısız olmuşlardır. Bu başarısızlıktan sonra Macaristan, Fransa-Burgonya birlikleri, Saint-Jean Şövalyeleri ve Venedik ortak kuvvetleri 1396 Niğbolu Savaşı'nda Osmanlıları tekrardan durdurmak istemişlerdir. Kosova'daki yenilgi Macaristan'a Türk tehlikesi için bir uyarı niteliğinde olmasına rağmen Macarlar çok dikkate almamışlar ve 1396 Niğbolu Savaşı'nda bozguna uğramışlardır. Osmanlılar Sırbistan, Eflak ve Bosna'daki durumlarını güçlendirmeye devam etmişlerdir. Tüm bu başarısız girişimlerden sonra iki yüzyıl boyunca Osmanlılar kuzeye doğru ilerlemiş ve bu ilerleme sonucu Macaristan Krallığı ve batıdaki komşuları Türk tehlikesinin farkına varmışlardır.¹⁵

1387 yılında Macaristan Kralı olan Lüksemburglu Sigismund (1368-1437), Macar sınır savunma sistemini güçlendirmek için önemli çalışmalar yapmıştır. Bunun için Aşağı Tuna boyunca uzanan sınır kalelerinin kontrolünü kraliyetin eline alıp, onların güçlendirilmesi için Severin (Szörény) ile Belgrad (Nándorfehérvár) arasında Szentlászló (Senglasl) gibi yeni kaleler yapmıştır. Árpád hanedanlığının yönetiminden beri var olan Ban'a bağlı güney eyaletlerinin seyyar askerleri ile merkezin kontrolündeki sınır kalelerinde hizmet veren askerleri, bu yeni sınır savunma sistemindeki kalelere yerleştirmiştir. 1397 yılında Temeşvar'da toplanan Diet meclisinde güney sınırlarının askeri teşkilatını düzenlemek için "*militia portalis*" sistemini oluşturmuştur. Buna göre sınırdaki konuşlandırılacak hafif bir süvari birliği oluşturulacak, asker sayısını arttırmak için geçici olarak Sırp mültecilerine belli imtiyazlar verilerek bunlardan hafif Hussarlar oluşturulacak, hali vakti yerinde bir soylu her yirmi köylü için bir atlı okçuyu doyuracaktı. Bu sayı 1435 yılından sonra 30 köylü için bir atlı okçuyu doyurma şeklinde düşürülmüştür. Osmanlı fetret döneminde daha rahat bir ortam elde eden Macaristan Krallığı, sınır savunma hattı düzenleme işini rahatça sürdürmüştür. Sınırdaki askeri güçlerini genişletmiş, buna paralel olarak sınır

¹⁵ 1389 Kosova Savaşı'na Osmanlılara karşı bir Hırvat birliği katılmıştır (Moacanin, 1998, s.399).

savunmasının organizasyonunda bazı değişiklikler yapmıştır. Temesköz bölgesinin askeri kuvvetleri Latince *comes Temesiensis* olarak adlandırılan Temes bölgesi, yüksek idarecisine bağlanmıştır. 1426 yılında yapılan Tata Antlaşması'yla Sigusmund savunmanın güçlendirilmesi için çok önemli bir kale olan Belgrad (Nándorfehérvár) kalesini Đorđe Branković'ten (1377-1456) almış daha sonra Macsó Banatlığına bağlamıştır. Temesköz'de kralın yönetiminde bulunan yirmiye yakın kale zinciri sınır savunmasını güven altına almıştır. Hırvat-Sloven bölgesindeki iki ban benzer askeri yetkilere sahip olmakla birlikte Sava üzerindeki ahşap geçitleri güçlendirmişlerdir. 1430 yılında Sigusmund ayrıca Töton (Teutonic) Şövalyelerini¹⁶ Severin (Szörény) Banatlığına bağlamış fakat bu planı başarısız olmuştur (Pálffy, 2000, s.8-9).

Hükümdarı eşitler arasında birinci gören Ejderha Tarikatı'nın 1409 yılında kurulmasıyla artık Sigusmund baronların gücünü de onaylamıştır. Baronlar bandiera birliklerini şövalyelerinin yanında yabancı paralı askerlerden de oluşturabiliyorlardı. Köylülerden oluşmuş Jobbágy savaşçıları askeri işlerini yitirmişti. Bandieralar üzerinde kralın denetimi çok azdı ve savunma işini de büyük ölçüde baronlara bırakmıştı. Sınırdaki beylerin hepsi soylulardan değildi, güney sınırında İtalyan paralı askeri müteahhit (condottiere) Pipo Scolari gibi paralı askerler ile Erdel'deki Hunyadi Yanoş gibi mahalli şövalyelerde vardı (Nicolle, 2013a, s. 44-45). Kral Sigusmund'un uyguladığı ekonomik politikalar ile ülkesini kalkındırmış hatta erken dönem merkantalizmi ülkesinde uygulayarak kentlerin ekonomik olarak gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişme doğrultusunda düzenli olarak senelik geliri ise 300000 forint civarında olmasıyla birlikte olağanüstü gelirlerle bu miktar 500000 altın forint üzerine çıkabiliyordu (Ágoston, 2013a, s.180). Bu ekonomik ferahlık, sınır savunmasının güçlendirilmesini kolaylaştırmıştır. Sınır savunmasının güçlenmesi için yapılan tüm çalışmalara rağmen 1433 yılında Kutsal Roma-Germen İmparatoru seçildiğinde Macarların yönünü batıya çevirmesinden dolayı ülkenin güneyinde büyük toprak kayıpları verilmiştir (Nicolle, 2013a, s.45).

¹⁶ 1211 yılında Macar Kralı II. Andras, Alman Töton (Teutonic) Şövalyeleri'ni doğu hudutunu Kuman saldırılarına karşı korumak için Transilvanya'daki Burzerland yakınlarına yerleştirdi. Fakat 1224 yılında Macar Kralına biat etmek yerine Papa III. Honorius'un (1148-1227) önderliğini kabul edip, kendi devletlerini kurmak istemelerinden dolayı 1225 yılında Macar Kralı II. András (1177-1235) tarafından sınırların dışına çıkartılmışlardır (Nicolle, 2013, s.45).

János Hunyadi (Hünyadi Yanoş/1407-1456)¹⁷ döneminde Türk muharebelerinde göstermiş olduğu başarılarından dolayı Severin'e (Szöreny) Ban olmuş, 1441 yılında Erdel Voyvodalığına atandıktan sonra Macar Kralı I. Ladislas tarafından sınırları Türk akınlarına karşı korumak için görevlendirilmiştir. 1439-1456 tarihleri arasında güney hudut bölgesi Severin'in komutasına verilmiş, daha sonra Temeşvar, Belgrad ve Tuna Nehri'ndeki kalelerin komutanlığını da almıştır. Banderium'u ile birlikte Güney Macaristan soyluları sınırları müdafaa ettiği 1441 ve 1442 yıllarında Osmanlı birliklerine karşı önemli başarılar kazanmıştır. 1444 yılında Türk ordusuna karşı Balkan Dağları üzerindeki İzladi geçidine kadar ilerlemiş, II. Murad ile yaptığı savaşı kaybetmiştir. Hünyadi'nin başarıları Osmanlıları Macaristan'dan yetmiş yıldan fazla uzak tutmuştur. Türklerin 1456 yılındaki Belgrat kuşatmasında Türklere karşı kazandığı zafer ise 1521 tarihine kadar Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği bölgede bulunmasından dolayı sınır savunmasının kilit kalesi olan Belgrad'ın Macarlarda kalmasını sağlamıştır (Eckhart, 2010, s.97-98; Black, 2014, s.92-93). Osmanlılar ayrıca bu kuşatma ile Macar sınır savunma sisteminin en güçlü olan noktasını ayırmayı amaçlamışlar fakat başarısız olmuşlardır. Avrupa artık Türk tehlikesinin farkına varmıştı. Macaristan kendi kaynaklarını kullanmaktan aciz durumdayken Osmanlı İmparatorluğu ekonomik olarak önemli bir güç haline geliyordu (Trifkovic, 2010, s.20). 1440-1450 yılları arasında János Hünyadi'nin başarılı seferleri daha önceki Sigusmund'un askeri reformları ile pekişince Macaristan Krallığı bütüncül olmayan, geçici olarak yeterli bir savunma sistemini ülkenin güneyinde oluşturmuştur (Pálffy, 2000, s.9-10).

1458 yılında Macaristan ve Hırvatistan Kralı, 1469 yılında Bohemya Kralı ve 1486 yılında Avusturya Dükü olan rönesans hükümdarı Matthias Corvinus (1443-1490) hükümdarlığının ilk dönemlerinde, Bosna'yı geri almak amacıyla Türkler ile karşı karşıya gelip Hırvatistan'ın müdafaası için önemli bir kale olan Vrbas ve Pliva nehirleri tarafından korunan ve yumurta gibi bir tepenin üstünde kurulmuş olan Yayçe'yi (Jajca) geri almıştır (Eckhart, 2010, s.101). Cornivus'un döneminde Macaristan Krallığı geçici de olsa büyük bir Avrupa gücü haline gelmiştir. Otuz bin askerden oluşturduğu "Kara Ordusu" ismini verdiği birlikle aşırı güçlenen aristokrasiye boyun eğdirmiştir (Nicolle,

¹⁷ János Hunyadi Erdelli bir Ulahtır. Gençliğinde İtalya'da condottiere olarak savaşmıştır. Hunyadi etkili kıtalarının bir kısmını Husçulardan devşirenken, ağır süvarilerini ücretli Alman Ritter'lerden, hafif süvarilerini Macar topraklarından toplamıştır (Nicolle, 2013, s.46).

2013, s.49). Küçük soyluların desteğini alarak büyük soyluların gücünü kırmıştır. Macaristan'ın gücünü kuzey ve güneye doğru genişletmiştir. Cornivus Avrupa meseleleriyle ilgilenmesinden dolayı güney sınırlarını Türk saldırılarına karşı açık bırakmıştır. Bu dönemde Macaristan, sınırdaki küçük Türk akınlarıyla bezdirilmeye çalışılmıştı. Bu yapılan küçük akınlar sadece yağma ve talan için yapılan seferler olmayıp Macaristan'ın savunma gücünü zayıflatmak ve akın yapılan bölgenin ele geçirilmesini kolaylaştırmak gibi hedefler güdüyordu. Bu akınlar sonucu elde edilen ganimetler, Osmanlı'nın sınır bölgesindeki askerlerin ücretlerini geciktirmesindeki olumsuzlukları ortadan kaldırıyordu. Sınırdaki bu Türk tehdidine karşı Macaristan'ın güneyinde Türklere karşı bir savunma sistemi ilk kez oluşturulmak istenmiştir. Osmanlı ordularının ilerleyişinden önce akıncılar,¹⁸ sınırlardaki bölgelerden saldırılar gerçekleştirip karşı tarafın direncini kırıyorlardı. Böylece serhad bölgesinin hem Türk hem de Hristiyan tarafında boş araziler yaratılmıştır. Osmanlı akınlardan kaçan Ortodokslar Panonya-Adriyatik bölgesine doğru hareket etmişlerdir. Osmanlı tarafında kalanlar ise imtiyazlı Hristiyanlar (Martolos) olarak kendi yerlerinde bırakılmışlardır. Türklerin Balkanlardaki ilerlemesinden kaçan ve Macaristan ile Hırvatistan'a kadar gelen Grek-Ortodoks inancından olan Sırp mülteciler, bazı dini ayrıcalıklarla birlikte Güney Hırvatistan vilayetlerinden Lika ve Krbava (Corbavia) başta olmak üzere topraklar verilerek sınıra yerleştirilmişlerdir (Rothenberg, 1958, s.7-9; Trifkovic, 2010, s.19; Zinkeisen, 2011:III, s.391-392).

1463 yılında Bosna Osmanlıların eline geçtiğinde Dalmaçya'da Venedikliler, Hırvatistan'da Macaristan Krallığı tarafından mukavemet sürdürülmüştür. 1469 yılında Senj şehrinde sınırı korumak ve sınırda askeri örgütlenmeyi düzenlemek için bir kaptanlık kurulmuştur. Macarların oluşturmak istediği sınır savunması iki kale zincir ağından oluşmuştur. Birincisi Belgrat odaklı olarak Dalmaçya'daki Klis'de son bulurken ikincisi Tuna'dan geçerek Senj'de son bulmuştur (Trifkovic, 2010, s.20; Bracewell, 2009, s.53).

1471 yılında Osmanlılar, İç Avusturya bölgelerinden olup Avusturyanın güneydoğusunda bulunan Steiermark'a ilk kez saldırmışlar ve 1481 yılına kadar zengin

¹⁸ Osmanlı akıncılarına Romalılar "Proedatores", İtalyanlar "Quastodori veya Saccheiatori" (harb edici), Almanlar "Sakman" diye hitap etmişlerdir (Purgstall, t.y:III, s.77).

tarım yataklarından bir diğeri olan Karintiya'ya akınlarda bulunmuşlardır. Adriyatik'ten Tuna Nehri üzerindeki Demirkapı'ya kadar olan sınırdaki devam eden Osmanlı akınlara karşı Habsburglar Karintiya'daki Klagenfurt'a kadar sınır boyundaki eski kalelerin hepsini tahkim etmişlerdir. Ayrıca Granz'ın kuzeyindeki Frondsberg Kalesi güçlendirirken, Riegersburg Kalesi'ni önemli bir üs haline getirtilmiştir (Wheatcroft, 2012, s.84).

Matthias Corvinus, 1444 ve 1456 yıllarında Belgrad kuşatmalarından sonra yetersiz olan savunma sistemini 1470'li yılların ortasından itibaren tekrar organize ederek güçlendirmek istemiştir. Bunun için de tek merkezden yönetilen bütünsel bir savunma sistemi kurup bu sınırı savunacak hızlı, merkezi bir ordu oluşturmak istiyordu. Adriyatik'in güneyinden Doğu Karpatya'ya kadar olan geniş bölgeyi iki temel savunma sistemi unsuru altında iki komutanın yetkisinde birleştirmiştir. İki temel savunma sistemi unsurundan birincisi askeri kuvvetler ve sınır kaleleri iken ikincisi kalelere komşu alanların yetişmiş askerleri olan banderia'lardır. Corvinus bu planlarının ilk adımı olarak 1476 yılında Hırvatistan, Dalmaçya ve Slovenya Ban'lıklarını birleştirmiştir. Böylece Adriyatik'den Aşağı Tuna'ya kadar olan bölgelerdeki sınır kaleleri komutanlıklarını, seyyar askerleri, baronları ve bölge soylularını Hırvat-Sloven Ban'ına bağlamıştır. Aşağı Tuna bölgesini de Hırvat-Sloven bölgesindeki gibi birleşik bir savunma sistemi altında birleştirdi. Aşağı bölgeler için sınır genel kaptanlığı oluşturuldu. Bu bölgenin sivil yönetimi ve sınır genel kaptanlığı Temes bölgesinin yüksek idarecisine verildi. Bundan sonra bölge kaptanlıkları, banderia'ların askeri güçleri yanında sınır kalelerinin ve komşu vilayetlerin askeri güçlerini de kullanacaklardı. Hırvat-Sloven Ban'ı; Dalmaçya, Eski Hırvatistan ve Slovenya idare bölgelerinden Zagreb, Varaždin, Kőrös, Verőce, Dubica, Szana, Orbász'ın sivil ve askeri idaresinden sorumluyken; aşağı bölgelerin kaptanı, Keve, Krassó, Temes, Torontál, Arad, Csanád'tan oluşan Temeskös idari bölgesi, birbirine komşu altı idare bölge olan Bodrog, Bács, Csongrád, Békés, Zaránd, Bihar ve Drava-Sava arasındaki Pojega (Požega), Valkó ve Sirem (Szerém) idare bölgelerinin sivil ve askeri idaresinden sorumluydu. Savunma hattının üçüncü biriminin başında aynı yetkilere sahip Erdel Voyvodası vardı. Bu sistem Transilvanya bölgeleri ile beraber üç dikey bölüme bölünmüştür: Merkezi Bihać (Bihács) olan Hırvatistan-Slovenya bölümü, onun doğusundaki merkezi Temeşvar olan Aşağı kısım denilen bölüm ile Erdel sınır bölgesi.

Bir tehlike anında sınır bölgelerinin genel kaptanlığı birden çok iç bölgenin komutanı olarak banderiaların, vilayet ve soylu askerlerin büyük bir kısmını kullanırdı (Pálffy, 2000, s.10-13).

Bosna ve Semendire'den yapılan Osmanlı akınlarından dolayı Kral Matthias Corvinus 1481 Kasım başlarında Temeşvar'dan Semendire'ye Pál Kinizsi'nin (1432–1494) komutasındaki 32000 kişilik bir kuvveti göndermiştir. Güvercinlik yakınlarında Osmanlı birliklerinin yenilmesinden sonra Osmanlılar, Semendire önlerindeki Tuna Adası üzerinde tahkim edilmiş bir kule inşa etmişlerdir. 1483 yılı ilkbaharında Türk birlikleri Filibe üzerinden Sofya yakınlarına kadar akınlar düzenlemiş ve bu esnada Morava Nehri boyunca harabeye dönmüş istihkâm hattını tekrar inşa etmişlerdir. Aynı yıl Macar-Osmanlı ateşkes antlaşması beş yıllığına imzalanmış ve bu antlaşma 1488 yılında üç yıllığına tekrar uzatılmıştır. II Beyazıd döneminde yapılan 1483 antlaşması ile dört yüzden az kişiyle yapılan akınlar savaş nedeni sayılmayacaktı (İnalçık, 1989, s.336; Stein, 2007, s.20).¹⁹ Antlaşmadan sonra sınırdaki küçük akınlar devam etmiştir. 1484 yılında sınırda Kranjska'ya ve Karintiya'ya Türk akını gerçekleşmiştir. 6 Nisan 1490 yılında Kral Matthias Corvinus ölünce 1491 yılında Sava ve Tuna Nehri boyunca mücadeleler başlamış, Türk akınları sonuçta Ljubljana bölgesine kadar gitmiştir (Zinkeisen, 2011:II, s.359-361).

1483 yılında Hersek'in alınması ve 1484-85 tarihlerinde Boğdan'ın fethiyle Türkler artık Tuna hattının son istihkâmlarına işgal etmişler, başta Erdel olmak üzere birçok Macar toprağına girmişlerdir (Eckhart, 2010, s.96-97). 1490 yılında Matyas ölünce soylular tekrar güç kazanmış ve Matyas'ın Kara Ordusu'nu yok etmişlerdir. Bu ordu yok edilince Osmanlıya karşı Macaristan'ın elinde disiplinsiz şahşi ordular ve kuvvetsiz hafif süvari kuvveti kaldı (Nicolle, 2013, s.49). Corvinustan sonra 1490 yılında tahta geçen Bohemyalı Ladislas'ı soylular seçtiği için sınırı dağıtmış ve sınırların savunulması ve sınır bölgesindeki güç, büyük toprak sahibi soyluların eline geçmiştir. Küçük soylular askerlikle ilgilenmedikleri için banderiaların tüm faaliyetleri ortadan kalkmıştır (Kosáry, 1941, s.81; Bracewell, 2009, s. 53).

¹⁹ Stein ve İnalçık sefer sebebi olarak en çok 400 sayısını vermişlerken Rothenberg (1958, s.104) eserinde kaynak göstererek 4000 sayısını vermiştir. Yaptığımız araştırmalarda bu rakamın 4000'in olmasının kuvvetle muhtemel olduğu görülmüştür.

Bazı Osmanlı akınları Friuli ve Avusturya'ya kadar uzanmıştır. 9 Eylül 1493 yılında 8000 piyade ve 2000 süvariden oluşan Ban Mirko Derençin tarafından yönetilen Hırvat kuvvetleri 8000 kişilik Bosna Sancakbeyi Yakup Bey komutasındaki akıncıların baskınlarını durdurmaya çalışmışlardır. Fakat Krbava bölgesindeki Udbina'da (Beyazdağ/Weiisenberge) harap olmuşlardır. Ayrıca bu olay ile Hırvat soylularının en önemli kısmı yok olduğu gibi Johann Frangipani gibi komutanlar dahil olmak üzere beş binin üzerinde Macar can vermiştir (Zinkeisen, 2011:II, s.362). 1493 yılındaki bu hadiseden sonra Hırvat soyluları Habsburglar ile ilişki kurmayı ve onlara dayanmayı tercih etmişlerdir (Moacanin, 1998, s.398). Türk zaferi karşısında çok kötü bir şekilde yıkıma uğratılan bugünkü güneybatı Hırvatistan "*desertum primum*" olarak adlandırılmış; daha kuzeyde on altıncı yüzyıl boyunca belirli aralıklarla saldırıya uğramış bölge ise "*desertum secundum*" olarak adlandırılmıştır.²⁰ Bu bölgelerdeki nüfus yeni baştan yapılandırılıyordu. Türkler tarafından hâkimiyet altına alınan bölgelerden gelen yerleşimcilerin çoğunluğu Ortodoks Hıristiyanlardı ve on altıncı yüzyılın başında nüfusun çoğunluğunu oluşturuyorlardı. Osmanlı baskınlarına karşı bu nüfusu, ilk önce Macar-Hırvat Krallığı sonrasında Avusturya İmparatorluğu Türk akınlarına karşı kullanmışlardır. Aynı zamanda daha kuzey ve batıdaki bölgeleri Türk topraklarından akın eden mültecilerden korumak için inzibat alanları oluşturmak gerekli olmuştur. Sonuç olarak sınırı Türklerden korumak, nüfus akışını kontrol etmek ve sahipsiz topraklardaki ekonomik hayat ile siyasi otoriteyi yenilemek için bir dizi tedbirler alınmıştır (Trifkovic, 2010, s.19-20).

Türk akınları 1494 yılında günümüz Slovenya sınırları içinde bulunan Drava nehri kenarındaki Ptuj'ya (Pettau, Poetovium) kadar uzanmıştır. 1496-98 yılları arasında Türk akınları Dalmaçya'daki Zadar (Zara) bölgesi ve Friuli'den Slovenya'daki Vrhnika'ya (Oberlaibach) kadar uzanmıştır. 1500 yılında başarısız bir Yayçe kuşatması gerçekleştiren Osmanlılar, 1502 yılında Sava üzerinden Macaristan'a girip Habsburg ile sonucu olmayan bir mücadeleye girişmiş, sonuçta 20 Ağustos 1503 yılında Kral

²⁰ "*Desertum Primum*" birincil terkedilmiş bölgeler olarak değerlendirilirken Sava'dan Una'ya oradan da Adriyatik'e kadar terkedilmiş topraklara denilirken; "*Desertum Secundum*" ikincil terkedilmiş bölgeler anlamında olup, Drava'dan Sava'ya kadar terk edilmiş topraklara denilmektedir (Vukcevic, 2013, s.70).

Ladislav ile II. Beyazıt arasında yedi yıllık bir antlaşma gerçekleşmiştir (Zinkeisen, 2011:II, s.362-371).²¹

Macaristan Krallığı on beşinci yüzyılın sonunda ve on altıncı yüzyılın başlarında Sigismund'un kurduğu ve Matthias Corvinus'un reformlarla geliştirdiği kuzey ve güney olmak üzere iki hat boyunca kalelerle korunmaktaydı. Güney hattı Severin'den (Szörény, Surin) başlayıp Adakale (Orsova, Orschowa), Szentlászló (Senglas), Belgrad (Nándorfehérvár), Zemun (Zimony), Böğürdelen (Szabács, Šabac), Srebrenik (Szrebernik), Yayçe (Jajce), Knin (Tinín, Tenin) üzerinden Skardona ve Klis'e (Klissza) kadar uzanıyor. Kuzey hattı ise Lugos, Şebeş (Karánsebes, Caransebeş, Karansebesch) ve Temeşvar'dan Petrovaradin (Pétervárad), Sirem'in (Szerémség, Srijem) küçük kaleleri ve Dubica, Krupa ile Bihke (Bihács) üzerinden Dalmaçya sahilindeki Senj'e kadar uzanıyordu. Bu sınır savunma sistemi 1541 yılına kadar çökecektir (Pálffy, 2000, s.12-13; Ágoston, 2013b, s.116). Bu savunma hattının ve Osmanlı-Habsburg mücadelesinin şekillenmesinde Tuna Nehri ve kolları önemli bir rol oynamıştır. Tuna'nın kuzeyinde bulunan ve etrafında Neuhäusel ve Nitra (Neutra) kalelerinin bulunduğu Nitra (Neutra) Nehri tarafından şekillendirilmiş olan hat, Türklerin Viyana üzerine yapacağı saldırıda Türklerin yolunu uzatarak Avusturya'ya avantaj sağlamıştır. Tuna'nın güneyindeki Alp Dağlarının kuzeydoğu uzantıları Türklerin ancak bataklıklardan ve rüzgarlı sulak arazilerden geçmelerine imkan vermiştir. Bu bölgede yapay savunma mevkiilerinden olan Komorn Kalesinin üç nehrin (Tuna-Küçük Tuna Kolu-Nitra) kesişme noktasında bulunmasının yanında büyük Grosse Schütt Adası'na erişimi engelliyordu. Türkler bu adanın güney tarafından dolaşacak olurlarsa Tuna'nın kollarından biri olan Raab Nehri üzerinde kurulu ve yukarı Macaristan'ın anahtarı sayılan Yanikkale (Raab, Győr) kalesi tarafından durdurulacaktı. Raab'ın gerisinden geniş bir hattın ise bugünkü Avusturya ile Macaristan sınırı üzerinde bulunan Neusiedl (Fertő) Gölü'nün sığ ve bataklık kısımlarına erişiliyordu (Duffy 1979, s. 203).

Habsburg İmparatorluğu 1477-1515 yılları arasında evlilik yolu ile Avrupa'da egemen bir güç haline gelmişti. 1477 yılında I. Maximilian'ın (1459-1519) Burgonyalı Mary ile evlenmesi bu süreci başlatmıştır. Bu durum Avrupa içi denge politikasını değiştirmiştir. İspanya, Güney İtalya ve Sicilya'ya hakim bir hale gelen Habsburglar, Macaristan ile

²¹ Bu antlaşmanın Türkçe metni için bkz: (Gökbilgin, 1958, s.369-389)

yapmış olduğu 1515 tarihli Habsburg-Jagelló antlaşması (Viyana) ile Macaristan ve Bohemya'nın varisi haline gelmişlerdir (Ágoston, 2013b, s.112; 2013c, s.135). Kutsal Roma İmparatoru I. Maximilian Türk tehdidinden dolayı evlilik yoluyla Macaristan'da hanedan topraklarını genişletmek istemiştir. Buna göre Kralın torunu arşidük Ferdinand ile II. Valadislav'ın kızı Anna evlenirken Ferdinand'ın kızkardeşi Mary ile II. Valadislav'ın oğlu II. Lajos evlenecekti. Fakat yaşları küçük olduğu için bu düğünler hemen gerçekleşmemiştir (Huber, C.III, s.431-436; Rothenberg, 1958, s.10; Finkel, 2007, s.112).

Avusturya Dukalığı 1379, 1406 ve 1411 yıllarında bölünmeler ile üç ayrı bölgeye ayrılmıştır: Aşağı Avusturya Ülkeleri (Yukarı ve Aşağı Avusturya), İç Avusturya Ülkeleri (Steiermark, Karintiya, Krain, İç İstriya, Trieste) , Ön Avusturya Ülkeleri (Tirol, Vorarlberg ile Suebya ve Alas'ın ön bölgeleri). Her bölgenin feodal kurumları, malları, arazileri ve kendilerine ait orduları vardı. Türk akınlarına karşılık her bölge kendi savunmasını sağlayabiliyordu. Böylece ani Türk akınlarına karşı başarılı olmak için 1518 yılında feodal beyler arasında "*Innsbruck Libell*" isimli küçük bir işbirliği ile herhangi bir saldırı karşısında karşılıklı yardımı içeren bir anlaşmaya vardılar. Fakat Türk akınlarını durdurmaya yeterli olmadı (Rothenberg, 1958, s.20).

1519 yılında Maksimilyan öldüğünde yerine geçen varisi V. Karl (Şarlken, 1500-1558), Avusturya Habsburg topraklarıyla birlikte, Kastilya ve Aragon Krallıkları, Navarre, Gırnata, Napoli, Sicilya, Sardunya, İspanyol Amerikası, Burgonya Dukalığı ve Hollanda'yı kapsayan çok geniş bir coğrafyaya hakim olmuştur (Caroline 2007, s.112).²² Böylece Avusturya ve İspanya toprakları V. Karl'ın bünyesinde birleştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu 1519-1556 yılları arasında bu birleşmiş Habsburg gücü karşısında anti-Habsburg ittifaklarına bağlı kalmıştır.²³ Bu büyük Habsburg toprakları iki ana bölgeden oluşmuş oluyordu: Birincisi İspanya mirasından

²² V. Karl'in (Şarlken) babası Güzel Filipe erken yaşta ölüp(1506) arkasından baba tarafından dedesi olan Kutsal Roma İmparatoru I. Maximilian'n ölmesinden sonra Kutsal Roma İmparatoru olmuştur. Ayrıca anne tarafından dedesi olan II. Ferrondo'nun 1516 yılında ölmesiyle Kastilya, Aragon, Napoli ve Sicilya krallıklarını da devralmıştır. Sicilya ve Napoli sayesinde İtalya; Aragon ve Kastilya sayesinde İspanya taçlarını sahip olmasından dolayı Almanya-İtalya-İspanya imparatoru ilan edilmiş oldu (Seignobos, 1939, s.294-316; Lee, 2002, s.56-63; Armaoğlu, Ankara 1999, s.11).

²³ Kutsal Roma İmparatoru olurken Alman bankerlerden aldığı paralarla vermiş olduğu rüşvetlerin çok büyük payı vardır. İspanya İmparatorluğu'nu eski Habsburg topraklarıyla birleştirilmiştir (Roberts, 2010, s. 336).

alınan topraklarla birlikte Hollanda'yı içine alan Amerikan altını ile beslenen bölgeyi kapsarken, ikincisi Orta Avrupa ve Almanya'daki eski toprakları kapsıyordu (Kennedy, 1994, s.39; Roberts, 2010, s. 336-337).

Osmanlı akınları sınır bölgesinde özellikle Bosna sınırında 1512-1514 tarihleri arasında devam etmiştir. Osmanlı birlikleri Kuzey Bosna'daki Srebrenik ve Batı Bosna'daki Ključ kalelerini almışlar, aynı zamanda Ortaçağ Hırvatistan'ın büyük bölümlerini kalıcı olarak işgal etmişlerdir. Türkler bu ilerlemeleri sayesinde Adriyatik kıyılarına kadar gelmişlerdir (Mujadžević, 2012,s.103). 1520 yılında Osmanlı birlikleri Bosna'daki Şebenik, Tesne, Sokal, Kinin kalelerini zapt etmişlerdir. Yayçe kalesine saldırmışlar ama püskürtülmüşlerdir (Zinkeisen, 2011:II, s.442).

I. Selim'in 1520 yılında ölmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nu patrimonial bir dünya imparatorluğu haline getirecek olan I. Süleyman (1494-1566) tahta geçmiştir. Sultan Süleyman, Osmanlı fetih politikasının “bir adım doğuya, bir adım batıya” ilkesine bağlı olarak doğu seferlerinde geçici hedeflere ulaşıldıktan sonra artık İmparatorluğun yüzünü batıya çevirme zamanı geldiğini düşünüyordu. Türk yönetici ve askerlerinin ekonomik ve dini olarak Macaristan ile savaşmayı arzulamaları sultanın bu politikasını güçlendirmiştir (Ágoston, 2013a, s.181; 2012b, s.87; Fodor, 2004, s.26-31). İmparatorluğun yönünü batıya çeviren Sultan Süleyman, 1521 yılında Boğdan Prensiği üzerine yapılması düşünülen seferi Belgrad (Beyaz Şehir) üzerine gerçekleştirilmiştir.²⁴ 1521 seferi sırasında Belgrad kuşatmasından önce Osmanlı İmparatorluğu Salankamen, Titel, Petervaradin'i zapt edip Severin'i almayı denemiştir (Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa, 2004:II, s.17; Jorga, 2009, s. 326-327). 29 Ağustos 1521 tarihinde Belgrad

²⁴ Géza Perjés'in teorisine göre 1521 yılında Osmanlı'lar Viyana'ya yürümek için Macaristan'dan serbest geçiş izni istemişlerdir. Bunun karşılığı olarak Erdel Beyliğine tanınan statünün aynısı Macaristana da tanınacaktı. Osmanlılar vassal Macaristan'ı Habsburglara karşı bir tampon devlete dönüştürmek istemiştir. Çünkü merkezden oldukça uzak olan Macaristan'ı direk ilhak ederse mali açıdan ona yük olacağını düşünmüştür. Ayrıca Osmanlı ordusunun hareket çapının dışında olduğunu da düşünmektedir. Onun için Süleyman'ın başlangıçta Macaristan'ı fethetmek gibi bir niyetinin olmadığını fakat daha sonra gelişen olayların Osmanlı'ya fethetme düşüncesine ittiğini söylüyor. Osmanlılar 1521-1541 yılları arasında Macaristan'da izlediği politika konusunda akademisyenlerin değerlendirmelerinde iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Birinci görüşe göre Osmanlılar Macaristan'ı fethetme politikası gütmüyorlardı (Géza Perjés bu guruba dahil), ikinci görüşe göre baştan beri Osmanlılar Macaristan'ı fethetme politikası güdüyorlardı (Ágoston, 2013a, s.182; 2012c, s.22; Fodor 2004, s.15-17, 17-20). Murphey (2007, s.23) ise, I. Süleyman'ın 1521 yılında Belgrad'ı alınca tüm Macaristan'ı ilhak etme düşüncesinde olmadığını, 1540 yılında Macaristan tahtına küçük bir krallığın geçmesiyle oluşan hanedanlık krizi sonucu bu düşünceye yöneldiğini belirtiyor. Böylece Osmanlılar Macaristan'daki vekalet yönetimi bırakıp doğrudan yönetim ve ilhak politikasına geçmiştir.

(Nándorfehérvár) kalesini ele geçiren Osmanlılar Macaristan'a açılan kapının anahtarını elde etmişler ve Macar Ovası'na yapacakları akınlar için önemli bir karakol oluşturmuşlardır (Finkel, 2007, s.108; Fekete, 1949, s.665; Kumrular, 2011, s.37).

Macaristan'ın güney savunma hattının en önemli kalesi olan Belgrad-i Ungurus (Nándorfehérvár) ele geçiren Osmanlı İmparatorluğu, böylelikle Macar sınır savunma sisteminin belkemiğini kırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu Belgrad'ın düşmesinden sonra Tuna havzasının güvenliğini sağlamak için Tuna nehri ve kollarının üzerindeki kaleleri ele geçirerek Belgrad ve çevresini de güvenlik altına almıştır. Bunun için Sava Nehri boyunca olan Böğürdelen (Szabács/Şabaç-1521),²⁵ Kupinik (Kölpény), Dimitrofça (Száva-szentdemeter) kaleleri; Tuna nehri boyunca Zemun (Zimony) (1521), İslankamen (Szalánkemén) (1527) kaleleri ve bu iki nehir arasında bulunan İrig (Ireg) kalesini fethedilmiştir. Ayrıca Orşava'yı (Orsava/1522) ve Turnu Severin'i (Szörény/1524) alarak Belgrad'a kadar Tuna bölgesinin denetimini sağlamışlardır. Böylece I. Süleyman 1521-1526 yılları arasında Belgrad ve etrafındaki Macar kaleleri ile Tuna ve Sava nehirleri kıyılarında Ortaçağ Macaristan Krallığı'ndan kalma kalelerin haricindeki kaleleri ele geçirmiş oluyordu. Osmanlılar özellikle Böğürdelen'in fethinden sonra Sirem bölgesindeki²⁶ ilerlemesi sırasında bölgenin önemli istihkâmlarını- Baric, Perkas, Selankamen (Islankamen/Stari Salankamen), Metroviçe (Dimitrofça/Sremska Mitrovica), Karloviç, Oyluk (Ilok)-ele geçirmiştir. Sirem Bölgesi'nin ve Sava'dan batıya giden yol ile bunun sağladığı nehir ulaşım olanaklarının ele geçirilmesi, Macaristan'ın son savunma hattının da yıkılmasını sağlamıştır. Zaten Belgrad ve Szabacs'ın ele geçirilmesi Budin'in kolayca denetim altına alınmasına sağlarken 1526 seferi ile Macar toprakları Osmanlı ordularına açık hale gelmiştir (Ágoston 2013a,

²⁵ Böğürdelen Kalesi II. Mehmed'in başarısız Belgrad kuşatmasından sonra Semendire Sancak beyi tarafından Belgrad Kalesini baskı altında tutmak için Belgrad'ın batısında Sava Nehrinin kıyısında 1470-1471 yılında yaptırılmıştır. Şabaç olarak isimlendirilmesinin nedeni Şaban adlı biri tarafından yapılmasıdır. Buradan Macaristan ve Avusturya'nın güney bölgelerine kolaylıkla akınlar yapılabileceğinden dolayı 1476 yılında Macarlar ele geçirmişlerdir. Kale I.Süleyman'ın 1521 yılındaki seferi sırasında Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın çabaları ile 7 Temmuz 1521 tarihinde tekrar ele geçirilerek tamir edilmiştir (Peçevi, C.I, 1981, s.53; Dávid, 1992, s.323; Jorga, C.II, 2009, s. 327).

²⁶Sirem bölgesi Tuna- Sava Nehirleri arasında Panonya ovasının güney kesimini oluşturan bugün ise Hırvatistan ve Sırbistan arasında kalan tarihi bir bölgedir. 1458 ve 1462 yıllarında Osmanlı saldırılarına uğrayan bölge 1521-1526 yılları arasında Osmanlı hakiyetine girmiştir. Bölgenin tamamının fethi sırasında burdaki ahlinin çoğu kaçmış sonra buranın şenlendirilmesi için iskana açılmıştır. Buraya çobanlık yapan Ulahlar (Vlah)'da yerleşmiştir. Bölge 1699-1718 tarihleri arasında Osmanlı-Habsburg mücadeleleri sonucunda askeri bir bölge haline gelmiştir (Moačanin, 2009, s.423-424).

s.182; 2012a, s.181-182; Hegyi, 2000, s.163; Finkel, 2007, s.108; Fodor, 2004, s.18; Hammer, t.y., s.11).

Osmanlılar Sirem bölgesinde hâkimiyet kurmasıyla Belgrad'ın güvenlik çevresi ele geçirilmeye başlandığı gibi bundan sonra yapılacak Osmanlı seferlerinin erzak temini için de merkezi bir üs oluşturulmuştur (Fodor, 2004, s.44). Sirem'de ve Belgrad güvenlik çevresinde ele geçirilen bölgelerdeki nüfusun çoğunluğu sürülmüştür. Böylece Sırp ve Macar kuvvetlerinin Belgrad'ı geri almak için harekete geçmesi durumunda bu bölgelerdeki köy ve kasabalarından gelebilecek destek önlenmiş gibi bölgeye yeni yerleştirilen nüfus sayesinde Macaristan ile arada bir tampon bölge oluşturulmuştur. Sirem bölgesindeki kalelere Osmanlı askeri birliklerinin yerleştirilmesi, Osmanlı'nın bu stratejilerinin açık bir ifadesi olmuştur (Emecen, 1990, s.169-173). Ayrıca Osmanlılar bu süreçte bir yandan Hırvat kentleri Skradin (Skardona) ve Knin (1522), Ostrovica (1523), Sinj'i (1524) ele geçirmişlerdir (Trifkovic, 2010, s.20-21; Bracewell, 2009, s.28).

Osmanlı İmparatorluğu Belgrad'ı ele geçirmeden önce kötü durumda olan Macar sınır savunması Belgrad'ın kaybı ile çöküş sürecini başlatmıştır. Bunu gören Habsburg İmparatorluğu 1521 yılından sonra Osmanlı genişlemesine karşılık Macaristan savunma sisteminin tahkim çalışmalarına yardım etmek zorunda kalmışlardır. Savunma sisteminin giderlerini sadece Macaristan bölgesinin gelirleri ile karşılamak çok zordu. Dolayısıyla Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ile diğer Habsburg bölge soylularının yardımına muhtaçtı. Osmanlı akınları sonucu Arşidük I. Ferdinand, kendisi tarafından yönetilen Kranjska, Karintiya, Steiermark gibi Hırvat zayıf bölgelerinden oluşan Avusturya topraklarının tehlikeye düşmesinden dolayı kayınbiraderi II. Louis'in yardım talebi doğrultusunda Haziran 1522'de 3000 piyade yardımı yapmıştır. Bu birlikler Krupa ve Bihać (Wihitsch) gibi anahtar bölgelere yerleştirilmiştir. Bu, Macaristan Krallığı'nın savunmasına yardımcı olmak için Avusturya tarafından yapılan ilk gerçek girişimdi. Diet meclisinin aynı yıl bu garnizonlara altı aydan fazla yardım etmeyeceğini bildirmesi ve Matthias Corvinus oluşturduğu eski sınır savunma sistemi çok kötü bir hale gelmesinden dolayı özel bir sınır savunma sistemi oluşturulmak istenmiştir. I.Ferdinand kendi hâkimiyet alanı içinde olan İç Avusturya bölgelerinin korunması için 1522 yılında Hırvatistan'da Kaproniza, Kőrös (Križevci/ Kreutz), İvanica bölgelerinde ve Kulpa Nehri bölgelerinden bir dış savunma hattı oluşturmaya çalışmıştır (Zinkeisen,

2011:III, s.392). Bu nedenle Hırvatistan bu savunma sisteminde önemli bir yer teşkil diyordu. Bir anlamda Hristiyan surların belkemiğini oluşturuyorlardı. 1519 yılında X. Leo (1475-1521) tarafından Hırvatistan'a "*Antemurale Christianitatis*" (Hristiyanlığın Koruyucusu) olarak isimlendirilmiştir (Trifkovic, 2010, s.22). Una ve Kulpa nehirleri arasında bir garnizon kurulmasıyla birlikte Rijeka (Fiume) ve Mödling'de (Mettika) güçlü kalelerin yapılması kararlaştırılmıştır (Rothenberg, 1958, s. 21-23).

Türlere karşı kurulan bir Habsburg sınır savunma sisteminin başarılı olabilmesi için sadece güçlü kalelere ve surlara değil aynı zamanda bu hattın civarına yerleştirilen güvenilir bir halk topluluğuna ihtiyaç vardı. Bu hat boyunca yerleştirilenler için Grenzer²⁷ terimi kullanılmıştır. Bu grenzerlerin çoğunluğu Slavlardan oluşmaktaydı. Habsburglar bu Slav mültecileri teşvik etmek ve sadakatlerini sağlamak için onlara birçok ayrıcalıklar vermiştir. Hayat boyu yapacakları askerlik hizmetlerine karşılık Kraliyet Macaristanının²⁸ ve Sivil Hırvatistan'ın²⁹ köylülerine verileden daha üstün yasal bir statü verilmiştir. Sınır boyundaki bu savaşçı Greek-Ortodoks yerleşimciler Habsburg kraliyetine sundukları askeri hizmetten dolayı Hırvat ve Macar soylularına karşı feodal yükümlülüklerden muaf tutularak bu toprak soylularının hâkimiyetleri dışında kalmışlardır. Ayrıca Krajišnici'lere (Graničari) kendi komutanlarını (Voyvoda) ve yöneticilerini (knezleri) seçme hakları verilmişti. Zorunlu iş hizmeti (rabota) kale duvarlarının onarımı ile sınırlı tutulurken Avusturya Kayzeri ancak yerel komutanların görevlerinde suiistimallerde bulunması halinde müdahale edebiliyordu. Buradaki halk gümrük vergisi ödemedi hayvan ve tuz dahil olmak üzere ticaretle uğraşabiliyorlardı (Trifkovic, 2010, s.31).

Resmi olarak Macar Krallığı'nın egemenliğinde olmasının yanında gerçekte Avusturya'nın sorumluluğunda olan bu askeri sınır, Kranjska'ya karşı olan Türk ilerlemesini durdurmuş ve 1524 yılında Krupa'ya karşı yapılan büyük Türk saldırılarını

²⁷ Hırvatça Krajišnici veya Graničari olarak bilinen bu terim "sınırdaki" anlamındadır.

²⁸ Kraliyet Macaristanı, Balaton Gölü'nün kuzeyinden ve Estergon sınırından batıda Güney Avusturya'daki Steiermark'a ve modern Slovak sınırının kuzeyine kadar olan bölgedir. Başkenti Köszek olan Kraliyet Macaristanı içinde Tot Eyaleti de (Güney Slovakya Bölgesi) yer alıyordu (Özgüven, 2001, s.21).

²⁹ I. Ferdinand'ın Osmanlı akınlarından kaçan mültecileri nüfusu azalmış kuzeybatı Hırvat bölgesine yerleştirmiştir. Habsburglar bölgede emirlerinin yerine getirilmesi için resmi kişiler atamıştır. Böylece Hırvatistan, Ban ve Sırbistan'a bağlı Sivil Hırvatistan ile tüm otoritesi Habsburg İmparatorluğu ve Hofkriegsrat'a verilmiş olan Askeri Hırvatistan olarak ikiye ayrılmıştır (Rothenberg, Aralık 1964, s.35).

geri püskürtmüştür (Rothenberg, 1958, s.22-24). Hırvat Ban'ın kontrol ettiği bu savunma sistemine 1522 yılından Mohaç yenilgisine kadar komşu Avusturya eyaletlerinden askeri yardım birlikleri gönderilmiştir. Bu birlikler savunma hattını güçlendirmiş olsalar da bölgedeki askeri birliklerin komuta bütünlüğünü bozmuştur. Çünkü Avusturya eyaletlerinin gönderdiği yardım birliklerinin alay kaptanları Ban'a tabi olmadıkları için ikililik ortaya çıkmıştır. Bu ikililiğin sonuçları Macaristan Krallığı'nın 1526 yılında çökmesinden sonra daha net görülecektir (Pálffy, 2000, s.14-15).

Matthias Corvinus oluşturduğu eski sınır savunma hattının önemli bölgelerinden olan Aşağı Tuna'nın siperi durumda olan Turnu Severin (Szörény) 1524 yılında Osmanlı birlikleri eline geçirmişler ve 1525 yılında başarısız bir Yayçe saldırısı gerçekleştirmişlerdir (Zinkeisen, 2011:II, s.463; Jorga, II:2009; s.332). Böylece Sultan Süleyman Yayçe ve Klis hariç güney sınır kale hattını ele geçirmiştir. Bu kalelerin alınması 1526 Mohaç Savaşı'ndan sonraki on yıl içerisinde Hırvat kaleleri haricindeki kuzey hattındaki kalelerin ele geçirilmesi için basamak oluşturmuştur. Ülkenin içindeki kuzey hattı tamamen dağlar ve nehirler ile çevrili olduğundan bu bölgeye yardımcı olunamıyordu. Bölgenin stratejik mevkiilerine gerekli istihkâmlar inşa edilmezse Belgrad yerine geçen Pétervárad desteklenemeyecekti ve bu ise ülkenin iç kesimlerindeki düzlüklerin Osmanlıların eline geçmesine sebep olacaktı (Pálffy, 2000, s.13-14).

Kutsal Roma İmparatoru V. Karl (Şarklen) 28 Nisan 1521 Worms ve 7-8 Şubat 1522 Brüksel Dietlerinde yapılan antlaşmalar gereği krallığı idari bölgelere bölmüştür. Küçük kardeşi Ferdinand'a Alp bölgesindeki Habsburg Dükleri yönetimini bıraktı. Bu yerler ise Yukarı ve Aşağı Avusturya, Steiermark (Styria), Karintiya (Carinthia) ve Kranjska (Carniola), Tirol, Vorarlberg, Yukarı Ren Bölgesi, Adriyatik kıyısının bir kısmı ve Hırvat-Slovak sınırı boyunca uzanan Wendish'i kapsıyordu. Ferdinand'ta kendine verilen bu bölgelere karşılık İspanya ve Burgon topraklarındaki veraset hakkında vazgeçmiştir (Brandi, 1939, s. 134-140; Hammer, t.y., s.60). 1521 Worms Anlaşması'ndan sonra I. Maximilian tarafından düşünülen evlilikler gerçekleşmiş böylece I. Ferdinand Bohemya ve Macaristan Kralı olan Vladislav'ın kızıyla evlenmiş, ertesi yılda I. Ferdinand'ın kızkardeşi Mary, Vladislav'ın oğlu II. Ludwig ile

evlenmiştir. Habsburglar böylece gelecekte Bohemya ve Macaristan tahtlarındaki haklarını pekiştirmişlerdir (Finkel, 2007, s.112).

Mohaç Savaşı'ndan önce Macaristan karışık bir dönemden geçmekteydi. Sınıflar arasında sorunların olmasının yanında Macaristan mali-askeri yönlerden çok zor durumdaydı. Sınıfların yapmış olduğu baskılardan dolayı krallık mali kaynakları sınır savunma sisteminin devamı için yeterli değildi (Eckhart, 2010, s.111-112). Macaristan'ın idari birimleri farklı kişiler tarafından yönetiliyordu: Erdel'i Voyvoda I. János (János Szapolyai, Yanoş Zapolya/1487-1540); Dalmaçya, Hırvatistan, Slovenya'yı Ban Franz Batthyany (FrancisBatthyány); Temeşvar ve Aşağı Macaristan'ı Peter Perényi (Perényi Péter/1502-1548); Sirem ile Sava-Drava arasındaki toprakları Başpiskopos Pál Tomori (1475-1526) (Zinkeisen, 2011:II, s.466). Macaristan'da Alman baskısının hissedildiği 1521-1526 döneminde Macarlar, Osmanlı İmparatorluğu ve Fransa ile anlaşarak İspanyol-Alman baskısını hafifletmek istiyordu. Kutsal Roma Germen İmparatoru V. Karl batıda Fransa ile mücadele içindeydi ve Habsburgların bütün mali imkânlarını bu mücadele için harcıyordu (Kumrular, 2011, s.38).

Osmanlılar, Fransa'nın yardım istemesi ve Macarların Eflak ve Boğdan Voyvodaları ile kendilerine karşı anlaşmaları, Macar sınır savunma sisteminin 1521 yılından sonra çökmesi ve Sirem bölgesinde tam bir hâkimiyet kurulmak istenmesi gibi sebeplerden 1526 yılında tekrar Macaristan seferine karar vermiştir.³⁰ İlk önce 1526 ortalarında Petervaradin sonra İlok (Ujlak/Uylok), Raça (Racha/Rahocza) Erdöd ve Osek (Ezsek) gibi kaleleri ele geçirmiştir (Hasan Bey-Zâde, 2004:I, s.54-57; Jorga, 2009:II, s. 335-336).³¹ 29 Ağustos 1526 yılında gerçekleşen Mohaç (Mohács) Savaşında I.Süleyman Kalocsa başpiskoposu Pál Tomori'nin yönetimindeki Macar ordusunu yendi ve savaş sonunda Macar kralı II. Lajos Jagelló ölmesiyle Jagellón sülalesi sona erdi.³² Osmanlı

³⁰ Araştırmamızın konusu bakımından savaşın sebepleri gelişimi ve sonuçlarının detaylandırılmasından daha çok sınır bölgesindeki değişimleri üzerindeki etkisini ele aldık. Onun için savaşın sebeplerinin yorumların kısa bir özeti için şu çalışmaya bkz: (Emecen, 2010, s.162-171).

³¹ Hammer (t.y.:III, s.45-46) Petervaradin şehrinin 16 Temmuz 1526 tarihinde alındığını fakat kalesinin 12 gün daha kuşatmaya dayandığını, İlok Kalesinin yedi günde kendisinin teslim olduğunu ve burası alındıktan sonra Padişahın seferin yönünün Budin olduğunu açıkladığını söylüyor.

³² Mohaç Savaşı için bkz: (Hasan Bey-Zâde, 2004:I, s.64-70); Osmanlı ordusunun Mohaç savaşında almış olduğu düzen ve uyguladığı taktik hakkında bakınız: (Lütfi Paşa, 1341, s.322-326). Bu savaşta Osmanlı'nın sayı ve silah bakımından son derece üstün olmasına rağmen bölge coğrafyası Macarlar'ın lehine olmuştur. Macarlar araziyi iyi tanıdıkları için kendilerine göre en uygun, düşmana göre en uygunsuz yeri seçmişlerdir (Ágoston. 2013e, s.70-71).

İmparatorluğu'nun savaşı kazanmasında etkili olan 1521-1526 yılları arasında Szávaszentmeter ve Sirem'deki Nagyolaszi şehirlerindeki çatışmalardır. Bu çatışmalar Macar galibiyeti ile sonuçlanmış olsa da Macarların tüm mühimmat ve cephanelerini kaybetmelerine sebep olmuştur. Ayrıca en iyi savunma kuvvetleri yara almış ve Macarlara hiçbir Hıristiyan ülkesine güvenmemesi gerektiğini göstermiştir. Özellikle son zaferin maliyeti Mohaç seferindeki yenilgiyi kaçınılmaz kılmıştır.³³ Bunların yanında Mohaç Savaşı'nın kazanılmasında tabii ki de savaş sırasında Macar askerlerinin hataları ve Osmanlı ordusunun üstünlüğü gibi sebepler de vardır. Savaş sırasında Macar sağ kanadının ilk başarılı girişiminden sonra askerlerin hemen yağmaya girişmeleri ve bunun yanında tüfekli Yeniçerilerin ateş gücünün kuvvetli olması, yenilginin en önemli sebepleri arasındadır. Mohaç Seferine katılan Osmanlı birlikleri 60000'i aşmazken Macar ordusunun sayısı ise 26000 civarında kalmıştır. Bu sayı üstünlüğü de savaşın Türkler tarafından kazanılmasında etkilidir (Ágoston, 2013a, s.182-184). Peçevi'ye (İbrahim Efendi, 1981, s.85-88) göre savaşta Papa 4000 yaya, Lehistan ise 1500 asker ile Macaristan'a yardım etmiştir. Ayrıca savaşta 240-300 arasında değişen Türk topu kullanılırken Macarların kullandığı top sayısı ise 53'tür. Macar ordusunun orta kolunu yeniçeri tüfenk ateşi ile yarılırken sağ kolunu ise Türk topçuları tarafından hezimete uğratılmıştır (Ágoston, 2012a, s.181).³⁴

Macarlar 1242 yılında Moğollar ile yaptıkları Mohi (Muhi) Savaşından beri böyle ağır bir yenilgiye uğramamışlardır. Yaklaşık olarak 500 soylu, 4000 süvari ve 10000 piyade can vermiştir (Nicolle, 2013, s.41; Black, 2006, s.112). 14 Eylül 1526 tarihinde Mohaç'tan Budin'e doğru hareket eden Osmanlı birlikleri, eylülde Tolna üzerinden Budin'e gelmiş, hiç direniş görmeden burayı ele geçirmiştir. Budin'deki Yahudilerin büyük bir kısmını Selanik'e yerleştirmiştir. Eylül'ün sonu ekimin başında Tuna Nehri'nin Odunpazarı yakınındaki mevkide köprü kuralarak Peşte'ye geçilmiş, 10 Kasım tarihinde Segedin Kalesi ele geçirilerek Tuna kıyısına yönelinmiş Titel, Baç, Macalina kaleleri alınmıştır. Mohaç Savaşı'ndan sonra Türkler, Ralat'ın çevresi ve

³³Szávaszentdemeter-Nagyolaszi (1523) savaşları hakkında bilgi için bakınız: (Kubinyi, 2000, s.71-116).

³⁴Peçevi (1981:I, s.67-68, 73) Mohaç seferinin altı, yedi tarih kitabında birbirine aykırı biçimde anlatıldığını ve kendisinin doğruları tespit edip anlattığını belirtmiştir. Bu savaşa Bosna alaybeyi olan dedesi, babası ve yedi kardeşinin katıldığını belirterek savaş sonunda 300 kadar topun Osmanlı'ya geçtiğini söylemiştir. David Nicolle (2013,s.50) ise II. Lajos'un 85 top ile savaşa girdiğini ancak 53'ünü savaşta kullanabildiğini belirtmiştir. Osmanlıların ise 160 topa sahip olduğu şeklindeki söylemlerin abartılı olduğunu da belirtmiştir.

Peçuy varoşunu da yağmalamışlardır. Geri dönüşte Osmanlı ordusu Baç ile Petervaradin arasındaki mevkiileri zapt etmiş, bu durum şimdiye kadar bütün Macaristan kalelerinin ele geçirilmesinden daha pahalıya mal olmuştur (İbrahim Efendi, 1981, s.76-79, 88).³⁵

II. Lajos'in (1506-1526) Mohaç Savaşı'nda ölmesi, Macaristan ve Bohemya'yı kralsız bırakmıştı. Böylece bundan sonra Osmanlı-Habsburg arasında Macaristan'da Krallar Savaşı dönemi başlamıştır. Habsburglar ile Jagellónların imzaladıkları veraset antlaşması II. Lajos varis bırakmadan öldüğü için I.Ferdinand'ı kral varisi yapıyordu. Ferdinand'ın kral olabilmesi için meclisin onayı gerekiyordu. I.Ferdinand'ı kraliçe olan kızkardeşi, Bathori başta olmak üzere I. János düşmanları ile Hırvat ileri gelenleri destekliyordu. Kraliçe meclisi toplamadan önce János Szapolyai (I. János) Tokaj'da bir meclis toplayarak 16 Ekim 1526 tarihinde kendini kral ilan ettirdi. I. János'u Kristof Frangepani ve Slav kesim desteklemiştir. Bunun ardından I. Ferdinand 16 Aralık 1526 tarihinde Pressburg'da kral seçilmiştir (Hammer, t.y.:III, s.61). Böylece Habsburglar Macar krallığı için Macar bir aday olan ve realistler tarafından desteklenen I.Ferdinand (1526-1564)³⁶ ile kraliyet yarışına girerken, Osmanlılar ise yerli bir aday olan Erdel Voyvodası ve milliyetçi soylular tarafından desteklenen I. János Szapolyai (1526-1540)³⁷ ile bu yarışta yer aldılar. Erdel'in aksine Hırvat soyluları ve din adamları, Macaristan'dan bağımsız hareket ederek kendilerine Türk akınlarına karşılık gerekli askeri kuvvet yardımı verilmesi sözüyle 1 Ocak 1527 tarihinde özgür iradeleriyle I. Ferdinand'ı Hırvatistan kralı olarak seçmişlerdir (Dávid, 2003, s.289; Dávid, 1992b, s.345; Trifkovic, 2010, s.21; Rothenberg, 1958, s. 29). Fransa Habsburglar ile mücadelelerinde bir müttefik kazandıkları için I. János'un seçilmesini iyi karşılamıştır (Eckhart, 2010, s. 113). Bu kriz sürüncemeli olarak devam etmiştir. 1527 yılında başlayan mücadelelerde I. Ferdinand I. János'u yenip Eylül ayında Budin'den atmış; ilk önce Erdel'e daha sonra Lehistan'a çekilmesini sağlamıştır.³⁸ 1528 de I. János tekrar

³⁵ Hammer (t.y:III, s.51-53), padişahın Peşte'ye geldiğinde János Szapolyai'yu (I. János) kral ilan edeceğini açıkladığını ve dönerken de Matthias Corvinus'un zengin kütüphanesini Tuna Nehri aracılığıyla İstanbul'a naklettiğini belirtiyor.

³⁶ 1463 yılında Matthias Corvinus'un İmparator III. Friedrich ile yaptığı anlaşma, 1491 Viyana Anlaşması ve 1507 yılında I. Maximilian'ın yapmış olduğu izdivaç anlaşmalarına dayanarak Ferdinand Macaristan tahtında hak iddia ediyordu (Gökbilgin, 1970, s.14). Eski Saray partisi, Ulaszlo ile yapılan ailevi anlaşmalar dolayısıyla I.Ferdinand'ı kral ilan etmiştir (Eckhart, 2010, s. 113). Macaristan'da Macar soyluların çoğunluğu Janos Szapolyai'yi desteklemiştir (Ágoston, 2013b, s.113).

³⁷ Macaristan'da büyük bir parti olan Milli Parti János Szapolyai'yi kral seçmiştir (Eckhart, 2010, s. 113).

³⁸ Bu mücadele Venedik için çok önemliydi. 1527 tarihinde Venedik'in İstanbul elçisi Szapolyai-Ferdinand arasındaki mücadele hakkında Osmanlı İmparatorluğuna talimatlar verirken aynı zamanda

başarısız bir saldırı gerçekleştirmiş, arkasından I. Süleyman'dan yardım istemiştir (Jorga, 2009:II, , s. 340-341; Hammer, t.y.:III, s.61-64; Finkel, 2007, s.113). Kısaca 1527 baharından sonra Habsburgların cihan hâkimiyeti düşünceleri doğrultusunda Macaristan'da yapmış oldukları faaliyetler, Osmanlıların 1529 Ekim ayında sefere çıkmasında etkili olmuştur (Fodor 2004, s.36-37). Mohaç Savaşından sonra Erdel sorunu, Osmanlı-Habsburg mücadelesinde etkili bir sebep haline gelmiştir (Kumrular, 2011, s.52-55).³⁹

1522-1527 tarihleri arasında Bosna sancak beyi Gazi Hüsrev Bey, Velebit dağının güneyine kadar olan Ortaçağ Hırvatistan bölgesini ele geçirmiştir. Dalmaçya kıyılarının bir kısmı ve Lika, Kubava Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Adriyatik kıyılarındaki akınlarından dolayı Vedeniklilerle mücadele etmek zorunda kalmıştır (Bracewell, 2009, s. xvii). Osmanlılar Ortaçağ Hırvatistan'ındaki fetihlerinden sonra Klis ve Krka sancaklarını oluşturup, 1528 yılında Yayçe'yi almıştır. Bundan sonra tüm Vrba vadisi Osmanlı egemenliğine girdi ve Türk birlikleri Slovenya'nın ucundaki Una ve Sava nehirlerine kadar ilerlediler (Mujadžević, 2012 s.103). 1527 yılında Obrovac, Udbina, 1528 yılında Banyaluka Osmanlıların eline geçmiştir (Bracewell, 2009, s. 29). Osmanlı sınır savunmasını Sirem bölgesinde güçlü hale getirmiştir. Bunun için Tuna nehrinin kuzeyinde bulunan Titel ve Baç (Bács)'ın kalelerine garnizonlar kurmuş ve Drava üzerinde bir geçiş bölgesi olan Ösek (Eszék)'i ele geçirip tamir etmiş ve Tuna Nehri boyunca Varadin (Pétervárad), İlok (Újlak), Vukovar (Valkóvár) ve Erdöd (Erdöd)'ü ele geçirmiştir (Hegyi, 2000, s.163). Böylece Türkler Sissek'ten Baics'e kadar uzanan bir hat üzerinde ilerlemişlerdir (Rothenberg, 1958, s.29).

Mohaç Savaşı'ndan sonra Macar-Hırvat Krallığı gücünü tamamen yitirmiş ve Osmanlı-Habsburg İmparatorlukları arasında tampon bölge olma görevi sona ermiştir. Bundan böyle iki imparatorluk karşı karşıya geleceği için Habsburglar sınır savunma sistemini Macaristan'dan devralıp Osmanlı akınlarına karşı daha etkili olması için güçlendirmeye çalışmıştır. Aynı şekilde Osmanlılar da Macaristan'ın topraklarını ele geçirerek

Szapolyai'yi desteklemesi konusunda teşvik ediyordu. Bu teşvikin sebebi ise Ferdinand, Macar tahtını ele geçirirse kardeşi V.Karl güçlenecekti (Ágoston, 2012b, s.71-72).

³⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nun Mohaç Savaşı'ndan sonra Macar topraklarını işgal etme konusundaki isteksizliğinin sebebi noktasında, bu toprakların mali kaynaklarının yetersiz olup İmparatorluk üzerine yük olacağı düşüncesinin etkisinin olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Bu sebebi mali konulardan daha çok siyasi iradede aramak daha mantıklıdır (Ágoston, 2013a, s.196).

Habsburglar ile sınır komşusu olmuş ve bu ele geçen yeni sınır bölgesini Habsburglara karşı güçlendirme çalışmaları yapmışlardır. Her iki tarafta eski Macar kalelerini güçlendirmişler, daimi garnizon kuvvetleri bu kalelere yerleştirilmiş, bu bölgelerin giderleri için her iki imparatorlukta maliye ve idaresini dönemin şartlarına uygun hale getirmeye çalışmıştır (Ágoston, 2013c, s.135).

2. BÖLÜM

ORTA MACARİSTAN'DA OSMANLI-HABSBURG MÜCADELESİ (1526-1566)

2. 1. OSMANLI-HABSBURG SINIR MÜCADELESİ (1526-1533)

Ortaçağ Macar Krallığı Belgrad'ın kaybedilmesinden (1521) itibaren güç kaybetmeye başlamış ve Mohaç Savaşı (1526) ile yıkılmıştır. Habsburglar ve Osmanlıların arasından çekilen Macaristan Krallığı'nın yıkılması Avrupa tarihinde çok önemli gelişmelere sebep olmuştur. Osmanlılar Orta Macaristan'daki hamiyetlerini sağlamlaştırırken Bosna'da Yayçe, Banyaluka, Orbovaç, Sokol, Serepvar, Greben; Hırvatistan'da Lika-Korbava; Dalmaçya'da Urana; Slovenya'da Modruş, Pojega'yı almıştır (Zinkeisen, 2011:II, s.487; İbrahim Efendi, 1981:I, s.59; Hammer, t.y.:III, s.59-60). Habsburglar ise Rijeka'nın güneyinde ve Zrmanja'nın kuzeyindeki toprak parçaları, Ortaçağ Hırvat Krallığından kalma bir kısım topraklar üzerinde hâkimiyetini devam ettirmiştir. Kısaca bu topraklar Bohemya, Moravya, Slovakya ve Silezya bölgelerini kapsıyordu. (Bracewell, 2009, s. 4).

Osmanlılar ve Habsburglar Ortaçağ Macaristan Krallığı'nın aralarından çekilmesinden sonra karşı karşıya gelmişlerdir. Her iki imparatorluk karşı tarafın akınlarından dolayı sınırlarını güvenlik altına almaya çalışmışlardır. Mohaç yenilgisi ile Ortaçağ Macaristan Krallığının güney sınır savunma sistemi de tamamen çökmüş bu durum Habsburgları zor durumda bırakmıştır. 1526 yılından sonra Orta Macaristan'ın doğrudan Osmanlı hâkimiyetine girmesi, Habsburg İmparatorluğu'nun Osmanlılara karşı etkili bir sınır savunma sistemini oluşturmasını zorlaştırıyordu. Her iki imparatorluk Mohaç sonrasında sınır bölgesinin yönetiminde Macar soyluların yardımından faydalanmışlardır. 1526 yılından önce sınır bölgesinin giderleri Macar toprak sahibi soylular tarafından karşılandığı için bölgeyi yönetiyorlardı. 1526 yılından sonra Habsburglar bölgenin giderlerinin çoğunluğunu karşılamalarına rağmen Katolik-Protestan olarak ayrılan Macar beylerinin, bölgenin askeri işleri konusunda fikirlerini alarak onları bölge yönetiminin tamamen dışında bırakmamıştır. Böylece idari anlamda

bölgede ikili bir yapı karşımıza çıkmıştır. Ayrıca bu mezhep ayrılığından dolayı Protestanlara dikkatli davranmaya itina göstermiştir. Osmanlılar ise bir yandan Habsburg topraklarındaki Macar beylerinin mezhep olarak bölünmesinden faydalanmaya çalışmış, bir yandan da kendi bölgesindeki Macar soyluları üzerinde hâkimiyet sağlayarak bölgeyi yönetmeye çalışmışlardır (Finkel, 2007, s.123; Ágoston, 2012a, s.187-193).

Avusturya-Macar sınırı *Grenzgebiet* denilen bölgelere ayrılmış ve her bölgenin sorumluluğu bir kaptan/albaya verilmiştir. Bu sınır kaptanlıkları (Grenzobrist/ Grenzoberst/ supremus capitaneus confiniorum) her türlü giderleri Viyana tarafından karşılanan ana kaleleri kontrol ediyorlardı. Grenzgebiet kaptanlık kadrolarına, Saray Savaş Konseyi tarafından onaylanan komşu Habsburg topraklarındaki soylular ile Macar soyluları arasından seçilenler atanıyordu. Grenzobrist denilen genel kaptanlıklar *Kreisobrist* (Kresoberst/ supremus capitaneus partium renge Hungariae) denilen bölge kaptanlıklarına ayrılmıştır. İkinci öneme sahip kalelerden sorumlu olan bu bölge kaptanlıkları, ücretleri Viyana tarafından ödenen küçük paralı askerler ile soylu-kontluk-şehir birliklerinden oluşan etkisiz kuvvetlerden de sorumluydular. Bu bölge kaptanlıkları Macar soylularının elindeydi (Ágoston, 2012a, s.192-193; 2013b, s.122-123)

Osmanlı İmparatorluğu 1526 yılından sonra fetih yönünü Belgrad-Budin üzerine döndürmüştü (Gökbilgin, 1970, s.12) olduğundan Habsburglar Budin Kalesi'ni güçlendirme çalışmaları yapmışlardır. Mohaç Savaşı sırasında Osmanlıların hedeflerinin Budin olduğunu anlayan Macarlar, Orta Çağ'dan beri istihdam ettikleri İtalyan condottieri'leri ve mimarları Budin'in güçlenmesi için görevlendirmişlerdir. Domenica da Bologna, şehiri kale burçlarıyla koruma altına alırken surları geniş ve derin hendekler ile çevirmiş, bu hendekler Piacenza, Padva, Milan, Trevigli ve birçok İtalyan kalesinde görülen geri savunma alanlarıyla ve siperlerle donatmıştır (Duffy, 1979:I, s. 201). Güçlendirme çalışmalarına rağmen Budin 1526 Eylül sonunda Osmanlıların eline geçmiştir.

Mohaç Savaşı'nda Macar Kralı II. Lajos'un (1506-1526) ölmesi, Macar tahtını sahipsiz bırakınca Macaristan Krallığı için mücadeleler başlamıştır. İstolni Belgrad'ta Erdel

Voyvodası János Szapolyai (1487-1540) daha sonra Pojon'da (Pozsony/Bratislava) Prens I.Ferdinand (1503-1564) Macaristan kralı ilan edildi. Bu iki kral taht için mücadeleye girişmişlerdir. Osmanlılar bu durum karşısında 1527-1536 tarihleri arasında Macaristan'da Ferdinand ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu ise Osmanlıların Hırvatistan ve Slovenya'ya doğru olan ilerlemesini durdurmuştur. Szapolyai-Ferdinand mücadelesinin ilk evresini Tokaj Savaşı'nda kaybeden Szapolyai, Erdel'e kaçıp Osmanlılar'dan yardım istemiştir (Fekete, 1949, s.665-666). Osmanlılar Macaristan'da Szapolyai'yi hakim kılmak için⁴⁰ İstria ve Aşağı Avusturya'ya baskın düzenlemiştir; 8 Eylül 1529 yılında Budin'i ikinci kez alarak Estergon, Komron, Yanikkale istikametinden ilerleyerek 27 Eylül 1529 yılında Viyana'yı kuşatmıştır (İbrahim Efendi, 1981:I, s.67; Jorga, 2009:II, s. 344; Hammer, t.y.:III, s.68-76). Kuşatma sırasında Osmanlı İmparatorluğu Viyana'nın güneyinde bulunan ince ve kötü inşa edilmiş Ortaçağ Kärntner duvarında birkaç geçit açmalarına rağmen sur muhafızları 13 Ekim'de son Türk saldırısını geri püskürtmüşlerdir (Duffy, 1979:I, s. 201). Osmanlıların bu kuşatmada başarısız olması Raab, Plenttenberg, Altenburg gibi şehirlerin Osmanlılar tarafından ele geçirilmesini engellemiştir (Hammer. t.y.:III, s.80).⁴¹

1529 Viyana kuşatmasının başarısız olmasına karşılık Macaristan üzerine yapılan bu sefer sonucunda Szapolyai'nin Macaristan'daki hâkimiyeti tekrardan sağlanmıştır. Böylece Macaristan Osmanlı'ya bağlı bir duruma gelmiş oluyordu. Viyana seferi sırasında yol üzerindeki Raça (Racs) ve Nemçe (Németi) Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Hegyi, 2000, s.163). Osmanlılar seferden sonra Kuzey ve Batı Macaristan sınır bölgeleri dışında Habsburg ile aralarında müstakil bir tampon bölge oluşturmuşlardır. Böylece Latin dünyasının doğu sınırını Habsburg toprakları oluştururken kuzey sınırını Polonya oluşturmuştur (Poumarède, 2010, s.27).

⁴⁰Szapolyai'nin, I. Süleyman'ın 1529 seferi için Macaristan'a doğru gelirken Mohaç dolaylarında görüşmesinin detayı için bakınız: (Lütfi Paşa, 1341, s.335-336). Bu görüşme sırasında Macaristan'ın Aziz Stefan tacı Preny'in elinde olmasından dolayı bu tac giydirilmemiş, padişahın herhangi bir beyine yapılan tarzda tören yapılmıştır. Taç Vişegrad'ın fethinde Osmanlı'nın eline geçince Osmanlılar da Viyana kuşatması sırasında Kral Szapolyai'a tacı teslim etmişlerdir (Jorga, 2009:II, s. 346).

⁴¹Murphey' (2007, s.93) göre kuşatmanın normal sefer süresinden fazla bir şekilde uzatılması kuşatmadan sonra Leitha Nehri'ni Brück'den geçerken Osmanlı birliklerinin yüklerinin büyük bir kısmını toprağa saplanmasından dolayı bırakmak zorunda kalmışlardır. Geri çekilişi zorlaştıran, nehirlerin taşması sonucu suların toprağı çamur ve bataklık haline getirmesi ve yağmurdur. Bu şartları tecrübe eden Osmanlılar 1663 Uyvar kuşatmasında aynı duruma düşmemek için kuşatmayı uzatmamıştır.

1529 yılındaki kuşatmadan sonra Viyana için güçlendirilme faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. Ortaçağdan kalma ufalanmış surlarla çevrili olan şehrin güçlendirilmesi Kont Nicholas von Salm ve inşaat şefi Hermes Schallauzer tarafından 13 Ocak 1548 tarihli plana göre yürütülmüştür. Bu plana göre onbir kale burcu tuğladan örülmüş ve İtalyan oymalarıyla sertleştirilmiş köşeli orillionlar⁴² ile desteklenmiştir. Merkezi hükümet, güçlendirme işine daha doğrudan ilgi gösterdiği gibi 1560 yılında 600000 florin olarak belirlenen inşaat bedelinin yarısını vermiştir (Duffy, 1979:I, s. 202-203).

Habsburg İmparatoru V. Karl (Şarklen) 1530 yılından sonra Kutsal Roma İmparatorluğunu yeniden canlandırma fikrini gerçekleştirmek için Hıristiyanları Habsburgların altında birleştirmek istiyordu. Osmanlılar da Habsburglar gibi cihan hâkimiyeti politikası takip ettikleri için iki imparatorluk sık sık karşı karşıya gelmişlerdir.⁴³ Cihan hâkimiyeti mücadelesinin yanında Kral Szapolyai'nin krallığının Habsburglar tarafından tanınmaması ve sınır bölgesindeki birçok sınır yöneticisinin Kral Szapolyai'ya karşı Habsburglar ile hareket etmeleri Osmanlıların tekrar Macaristan üzerine sefere çıkmasına sebep olmuştur. 1532 seferinden önce Habsburglar, Türklerin yapacağı saldırıyı büyük bir panikle bekliyordu. Ferdinand Avrupa'da yardım ararken İtalya ve Venedik kıyılarında kaleler tamir edilip, tersanelerde gemiler yapılıyordu (Kumrular, 2011, s.24).

18 Nisan 1532 tarihinde sefere çıkan Osmanlı İmparatorluğu Össek'de Drava Irmağı'na geçerek 22 Temmuz'da Arşak Kalesi'ni ve Şikloş; 23 Temmuz'da Kapoline; 26 Temmuz'da Mabuvece; 27 Temmuz'da Belovar; 28 Temmuz'da Vatoş; 2 Ağustos'ta Kapurnuk, Başke, Sarvar; 3 Ağustos'ta Kermendvar; 28-29 Ağustos'ta Ösek⁴⁴; 31 Ağustos'ta Şupron; 16 Eylül'de Tabuh, İslanice, Radoçek kale ve parkanlarını ele geçirilmiştir. 17 Eylül 1532 tarihinde Össek'e gelip buradan köprüyle 21 Eylül'de karşıdaki Sloven topraklarına geçilmiş, burada Bitoy, Munça, Dobovaç, Zaçisnaya, Pojega, Podgoraç kale ve hisarlar ele geçirilmiştir (İbrahim Efendi 1981:I, s.119-126;

⁴² Orillion (kulakçık), Fransızca orille (kulak) kelimesinin küçültme eki almış halidir. Askeri kale mimari unsurudur. Silahlar ve askerler için burçlara koruma sağlamak için yapılan kulak biçimindeki duvarlara verilen isimdir. Bazı durumlarda şehrin kapısında eklenebilir.

⁴³ Cihan hâkimiyeti mücadelesini I. Süleyman'ın I. Sigismund'a yazmış olduğu mektupta net bir şekilde görebiliyoruz (Finkel, 2007, s.107-108).

⁴⁴ Ösek Kalesi 1529-1530 seferleri sırasında yıkılmış ve İstanbul'dan verilen ücretle tamir ettirilmiştir. Böylece Sirem ve çevresinin korunması sağlanmıştır (İbrahim Efendi, 1981:I, s.114-115).

Erdođru, 2014, s.175-185).⁴⁵ Osmanlıların bu ilerlemesi sırasında İmparator V. Karl (Şarklen) kendi iç sorunlarını çözmek için Protestanlara dini tavizler vererek ateşkes gerçekleştirmiştir. Böylece bir Türk hücumu sırasında Protestanların Katolikleri arkadan vurmasını engellemeye çalışmıştır. 1532 eylül ayında Bécsújherly’de Şarklen’in göndermiş olduğu yardımla birlikte 80000 kişilik Alman ordusunun toplanması (Mehmed Mazhar Fevzi, 1291: V, s.89-90) ve Ösek Kalesinin alınmasının uzun sürmesi Türkler’in Viyana’yı ikinci kez kuşatmaktan vazgeçmesine sebep olmuştur. Buradan geri dönerken Mur Nehri’nin karşı kıyısındaki İspanya Kralına ait Witschein, Cembach, Schleinitz ve Radnik gibi birçok kale de ele geçirilmiştir (Jorga, 2009:II, s. 350).

Türk ilerlemesi karşısında Habsburglar 1532 yılında ateşkes isteğinde bulunmuşlar ve bu ateşkes, Haziran 1533 yılında antlaşmaya dönüşmüştür. Türkler I.Ferdinand’a Kuzey Macaristan, Kuzey Slovenya ve Hırvatistan’ın küçük bir bölümünü vermişlerdir.⁴⁶ Geri kalan topraklar Szapolyai’nin hâkimiyetinde kalıp resmi olarak bağımsız olmasına rağmen gerçekte Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. Ferdinand ve Szapolyai’in hakim olduğu yerler arasında bir sınır hattı Osmanlıların nezdinde belirlenecekti (Rothenberg, 1958, s.31). Böylece Osmanlı İmparatorluğu I.Ferdinand’ı tarafsız bir duruma getirmiştir (Fodor, 2004, s.40-41).

Yapılan antlaşmaya rağmen 1536 yılında I.Ferdinand güçlenerek Slovenya’yı ve Macaristan’ın üçte birini kontrol altına aldı. Bunun sonucunda I.Ferdinand’ın bu gücünü kırmak için Osmanlılar müdahale etmek zorunda kaldılar. 1537 yılında Avusturya Drava üzerindeki Ösek’ e saldırıp, Osmanlı-Habsburg sınırının Tisa Nehri boylarındaki Tokaj şehrine hücum etmişlerdir. Daha sonra Ekim 1537 yılında Avusturya birlikleri bu kuşatmaları kaldırarak kuzeye çekilmişlerdir (Rothenberg, 1958, s.32; Duffy, 1979:I, s. 201). 1537 yılına kadar, Osmanlılar ise Macaristan’ın elinde bulunan Sirem ve Doğu

⁴⁵ Ayrıca Sikloş kalesinden sonra alınan palankalardan sadece Berzence ve Babofça palankaları ayakta duruyordu. Ayrıca o zamanlar Kanije ufak bir burç olmasına rağmen Peçevi eseri kaleme aldığı tarihte ise sınır kaleleri arasında büyük bir kale olarak sıyrıldığını bildiriyor (İbrahim Efendi 1981:I, s.120).

⁴⁶ Onaltıncı yüzyılın başında Hırvatistan ve Slovenya Macar Krallığı altında iki otonom idare bölgesiydi. Osmanlı seferleri Slovenya ve Hırvatistan Katolik krallıklarının topraklarında daralmaya sebep olmuş ve siyasi bölünmeler gerçekleştirmiştir. Ortaçağ Hırvatistan’ı ve Slovenya’sının batı bölümleri asla Osmanlı hâkimiyetine girmemiştir. Lakin onlatıncı yüzyıldaki Osmanlı akınları bu iki otonom bölgeyi birleşmeye yöneltmiştir. İki ayrı kuruluş yerine tek bir güç haline gelmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu’nun baskısı olmasaydı farklı iki ayrı krallık olarak kalırlardı. Hatta Dalmaçya kıyı boyunca tek bir Hırvatistan olması bile mümkün değildi. Ayrıca Osmanlı baskısı gelecekte Hırvatistan’ın devletleşmesinde ve Hırvat milliyetçiliğinin oluşmasında da etkili olmuştur.

Slovenya'daki tüm kaleleri zapt etmişti. Böylece Morovik (Marót), Brod, Kaptol ve Pojega (Pozsega/Požega) Osmanlı'nın kaleleri olmuştur (Hegyi, 2000, s.163). Pojega'nın ele geçirilmesi Osmanlı'nın askeri, kültürel, demografik kaynağının Batı Balkanlardaki ayağı olan Bosna sancağının temelini oluşturmuştur (Mujadžević, 2012, s.104). Semendire sancakbeyi Yahyapaşazade Mehmed Bey tarafından alınan bu kale ile Hırvat ve Sloven topraklarının da elden çıkacağı artık aşıkardı. Pojega alındıktan sonra sancak haline getirilmiş ve Budin eyaletine bağlanmıştır (İbrahim Efendi, 1981:I, s.147-149).⁴⁷ Osmanlılar Kilis Kalesi'ni kontrol altına almak için Sulin Kalesi'ni tamir ettirmiş ve sonra 12 Mart 1537 tarihinde Klis Kalesi Osmanlıların eline geçmiştir.⁴⁸ Arkasından İvarina, Nadin, Kadin ve Obruca kaleleri Osmanlı'ların eline geçmiştir (İbrahim Efendi, 1981:I, s.141-142). Böylece Ortaçağ Hırvat Krallığındaki son Habsburg direnişini kırarak gelecek yüzyılda bölgede Osmanlı hâkimiyeti sağlanmıştır. Klis'in Osmanlıların eline geçmesiyle, Osmanlılar Dalmaçya iç kesimi olan Zrmanja-Neretva nehirleri arasındaki bölge üzerinde hâkimiyetini güçlendirmiştir (Bracewell, 2009, s. 29). Bu bölgede sadece Dalmaçya Adaları ve Zadar, Šibenik, Split gibi Venedik kıyı kasabaları Hristiyan ülkelerin egemenliği altında kalmıştır (Mujadžević, 2012, s.104). 1537 yazında Habsburglar Drava üzerinde bulunan Ösek'e (Osijek/Esseg) başarısız bir kuşatma gerçekleştirdiler. Habsburg-Osmanlı arasında Şubat 1538 yılında 1532 antlaşması uzatıldı (Rothenberg, 1958, s.32).

2. 2. HABSBURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİNİN BAŞLANGICI (1526-1538)

Osmanlı akınları, ilk kez 1408 yılında Kranjska'da Mettika'ya (Möttling) olmuştur. Daha sonra İç Avusturya bölgelerinden olan Kranjska, Steiermark ve Karintiya bölgelerine yapılan akınlar 1463 yılından sonra düzenli hala gelmiştir. 1490 yılında Matthias Cornivus'un ölümüne kadar Macaristan Krallığı, bu akınlar karşısında önemli bir sur görevi görmüştür. Cornivus'un ölümünden sonra bu etkili koruma dağılmasına

⁴⁷ Sancak İlk önce Budin'e bağlanmış, 1580'de Bosna'ya ve 1600 yılında Kanije eyaletine aktarılmıştır (Bilge, 2000, s.51, 74).

⁴⁸ Dalmaçya'da Spalato (Split) yakınında güçlü bir kale olan Klis, zincirin en ucundaki en güçlü noktaydı. Hırvat Prenses Petar Kružić bu kaleyi yirmibeş yıl elinde tutmuş ve sonra 1537 yılında kale düşmüştür (Trifkovic, 2010, s.22).

rağmen Osmanlılar, gelecek otuz yılda Macaristan içlerine ciddi akınlarda bulunmamışlardır. 1521 yılında Macar savunmasının en önemli kalesi Belgrad'ın Osmanlıların eline geçmesiyle, Kranjska, Steiermark ve Karintiya bölgelerine yapılacak akınlara da önü açılmıştır. I. Ferdinand kendi hâkimiyeti altındaki bu bölgelerin tehlikeye girmesinden dolayı 22 Mart 1522 tarihinde Kont Christopher Frankopen "Kontlar ve Hırvat soylular adına" yardım istemiştir. Una ve Kulpa nehirleri arasında Avusturyalı birliklerin garnizon kurması için 3000 kişilik birlik Kont Niklas Salm komutasında Haziran ayında bölgeye intikal etmişlerdir. Bu birlikler 3 Temmuz 1522'de Una'nın anahtar pozisyonları olan Bihac (Wihitsch) ve Krupa'ya karşı yapılan Osmanlı saldırılarını geri çevirmişlerdir (Rothenberg, Haziran 1960, s. 494-496).⁴⁹ Böylece Avusturya topraklarının korunması ilk önce Hırvat sınır bölgesi oluşturulmuştur.

I.Ferdinand, gönderdiği yardımcı askerlerin bölgede kim tarafından kontrol edileceği konusu büyük bir problem olmuştur. 1526 yılından beri sınır savunma sisteminin idari ve askeri işlerinin kontrolünü alan Hasbsburglar, ele geçirilen bölgelerdeki askeri işleri Avusturya başkomutanı tarafından yönetmişlerdir. Ayrıca bu sınır bölgesine on altıncı yüzyıldan itibaren bazı ayrıcalıklar verilerek Ulah ve Uskok⁵⁰ gibi bazı gruplar yerleştirilmiştir (Pálffy, 2010, s.16-19). Hepsini biranda gelmeyen bu mültecilerin ilk dalgası, 1459'da Sırbistan'ın ve 1463'de Bosna'nın Osmanlıların eline geçmesinden sonra gelmeye başlamıştır. Gelen mülteciler kuzeydeki Pannonia Ovası'na doğru yöneldiler. Bunlar savaşa kadar çiftçilik yapacak olan Bosna'dan Sırbistan'dan kaçan Ortodoks Hıristiyanlardı. Bu mülteci akını ikiyüz yıl sürmüştür. Orta Drava ve Orta Sava'dan Adriyatik üzerindeki dağlara kadar olan sınırının sağ kısmında Osmanlı'dan kaçan Sırp ve Germen göçmenler resmi bir teşvikle yerleştirilmiştir. Bu göçmenlere zorunlu askerlik hizmeti karşılığında çeşitli ayrıcalıklar ve araziler verilmiştir. Böylece bu nüfus sayesinde Habsburglar, Osmanlılara karşı bir tampon bölge oluşturmuş ve

⁴⁹ Habsburgların Osmanlı akınlara karşı oluşturdukları bu organizasyonun kurulma tarihi 22 Aralık 1522 değil 22 Mart 1522'dir. Bu konu hakkında şu makeleye bkz: (Rothenberg, Haziran 1960, s.493-498).

⁵⁰ Hırvatça "*uskočiti*" yani sıçramak fiilinden türemiş olan Uskok; kaçkınlar, karşı tarafa geçenler, sığınmacılar anlamına geliyordu. Bracewell (2009, s. Xix), tanımı şöyle yapmıştır: "... 16. yüzyıl boyunca denizde Adriyatik'te ve karada-Osmanlı belgelerinin diliyle- Seng (Senj) bölgesinde Türklere karşı baskınlar yapan bir korsan topluluğuydu. Uskoklar, çoğunlukla Osmanlı fetihleri sırasında Balkanları terkeden savaşçı Hıristiyan mültecilerden oluşuyor ve yerleştikleri Hırvatistan-Slovenya bölgesinde Habsburg topraklarını Türklere karşı koruyorlardı". Granzerlerin denizdeki hali olarak görülen bu askeri sınır yerleşimcileri onsekizinci yüzyılın ortalarına kadar Avusturya'nın desteğini görmüşlerdir (Davies, 2011, s.605-606).

Osmanlıya karşı kullanabilecek asker nüfus kaynağını da sağlamış oldular (Trifkovic, 2010, s.22). Hristiyan Balkan göçebeleri olan Ulahlar Osmanlı fetihleri sırasında Osmanlı tarafında kalarak Osmanlı askeri gücünü güçlendirip, Habsburg Macaristan'ı hakkında istihbarat da sağlamışlardır (Ágoston, 2012c, s.35).⁵¹ Osmanlılar Mohaç Savaşı'ndan sonra sınır bölgelerindeki Martolosların⁵² ve diğer Hristiyan yerleşimcilerin ayrıcalıklarını yavaş yavaş ortadan kaldırmaya başlayınca bu toplumlar ayrıcalıklarını devam ettirmek için Habsburg tarafına geçmişlerdir. Bu geçiş on altıncı yüzyıl boyunca ara ara devam etmiştir (Bracewell, 2009, s.55-56).

Uskoklar 1522 yılından sonra Habsburg garnizonlarına yerleştirilmeye başlanmışlardır. Dalmaçya ve Arnavutluk sahillерinden gelen Uskoklar, I.Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında Salona yakınlarındaki Klis dağ kalesine yerleştirilmiş fakat daha sonra Osmanlılar tarafından kovulmuşlardır. Osmanlı sınırındaki Martoloslara (Türk Uskokları) karşı kullanılabilir yardımcı-gönüllü birlikler olarak da tanımlanan bu yerleşimciler, Mohaç Savaşı'ndan sonra Ferdinand-Szapolyai mücadelesinde I.Ferdinand'ın tarafını tutmuşlardır (Rothenberg, 1958,s.38; Zinkeisen, 2011:III, s.321, 392). Kranjska'daki toprak sahipleri mültecilerin yerleşmesini desteklemişler ve 1531 yılında bunlar arasından bir hafif piyade oluşturulmuştur. 5 Haziran 1535 tarihinde Ferdinand, Uskoklar için ilk düzenlemeyi yapmıştır. Yayınlanan nizamname ile onlara bazı ayrıcalıklar verilmiş, verilen bu serbest yönetimle Uskokların bir kısmı Sichelburg yakınlarına bir kısmı Kvarner (Quarnero) kıyısındaki Senj'e göç etmiştir (Rothenberg, 1958, s.39).

Deniz Sınır bölgesindeki Senj civarındaki bu dağlık alan nüfusu gittikçe artan bu mültecileri beslemeye yetersizdi. Uskoklar bu bölgede Osmanlı-Habsburg sınırını koruyorlar, Habsburglar da buna karşılık onların korsanlıklarına göz yumuyorlardı (Wilson, 2009, s.82; Trifkovic, 2010, s.25). Yukarı Slovenya'daki Zagreb'in güneydoğusunda *Rasciani* isimli başka bir mülteci grubu vardı. I.Ferdinand bunlara

⁵¹ Aslantaş (2005, s.27-28) Ulahların (Vlahları) Çirmen Savaşından sonra Osmanlı hizmetine girdiklerini bildiriyor. Osmanlı fetihleri sonucunda ovalardaki nüfus azalınca hayvancılıkla uğraşan bu halk kitlesi dağlardan ovalara inerek Osmanlı hizmetine girmişlerdir. Osmanlılar bunlardan derbentçi, voynuk ve martolos isimleri altında sınır bölgesinde yararlanmışlardır.

⁵² Osmanlı'da Martoloslar için bkz: (Vasiç, 1977, s. 47-64;Anhegger, 1942, s.282-320)

Varazdin civarında toprak verip ayrıcalıklar tanımıştı (Rothenberg, 1958, s.39-40).⁵³ Böylece askeri sınıra dönüşen kraliyet toprakları neredeyse Türklerden arındırılmış ve yerlerine çoğunlukla Ortodoks-köylü savaşılar getirilerek bölge yeniden organize edilmeye başlanmıştır. I. Ferdinand'ın 1535 ve 1538 tarihlerinde yayınlamış olduğu bu iki kararname ile Žumberak bölgesinde terk edilmiş köylere serbest yerleşim hakkı vermiştir. Bu yeni yerleştirilenlere imparatorluğun vermiş olduğu askeri himaye ve serbestlik, Hırvat-Macar soylu ailelerinden olan Zrinyi (Zrinjski) ve Frankopanların (Frankopanovich) tepkilerine sebep olmuştur.⁵⁴ Bölgeye gelen mültecilere topraklar ve ayrıcalıklar verilmesine karşılık bölgeyi korumaları ve imparatorluk ordusunda görev almaları istenmiştir. Bu yeni birlikler her bir kaptanlığa dahil olan on yada daha fazla voyvodalığa ayrılmıştır (Trifkovic, 2010, s.25).

Bu yerleşimler sayesinde 1540 yılına kadar Habsburglara ait Macar topraklarının güneyinde iki ayrı askeri sınır bölgesi kurulmuştur. Bunlardan birincisi; Hırvat Sınırı (Krabithische Grenze/1538) olarak isimlendirilmiştir. Bu sınır Una boyunca uzanan toprakların en güneyinden başlayarak Zagreb'in batısındaki Uskok yerleşimcilerin kuzeyine kadar uzanıyordu. Rijeka, Senj, Ottosatz, Dresnik, Szczecin, Szulin (Sulín), Ogulin, Modruš'u kapsıyordu. İkincisi ise Sloven Sınırı (Wendish Grenze/1540) olarak isimlendirilmiştir. Drava-Sava arasındaki Slovenya topraklarında kurulmuştur. Steiermark'ı savunabilmek için kurulan Wendish (Windisch) olarak da adlandırılan bu sınır Zagreb-Varazdin hattının güneyindeki bölgeleri kapsıyordu. St. Georgen, Kőrös (Križevci/ Kreutz), İvaniç, Zagreb, Kapronitsa'yı içine alıyordu. Bu iki sınır hattının isimleri daha sonra başkentlerine uygun olarak Wendish sınır hattı Varazdin sınır hattı, Hırvat sınır hattı ise 1579 yılında Arşidük Karl tarafından inşa ettirilen Karlovac (Karlstadt) sınır hattı olarak anılmıştır (Zinkeisen, 2011:III, s.392-393; Pálffy, 2000, s.22-28).

⁵³Stephan Gerlach (2010:I, s.54,64), 1573 yılında Komorra'da Aziz Paulus'un din öğretisini benimsemiş bu grubun bulunduğu söylüyor. Rasciani Hristiyanlarının kendine ait kiliseleri ve şehrin dışında mezarlıkları olduğunu bildirmiştir. Tolna'dan Bulgaristan içlerine kadar bu halk grubunun var olduğunu bildiriyor. Hırvatça konuştuklarını, Hırvatistan'dan buraya geldiklerini para karşılığında Türklere Hristiyan ülkelerine giden yolları çok iyi bildikleri için gösterdiklerinden Hristiyanlığa ihanet ettiklerini bildirmiştir.

⁵⁴ Zrinyi'nin hâkimiyet alanı, Osmanlı ve Habsburg toprakları arasında bulunan tampon bir bölgedir. Hırvatistan-Macaristan sınırı civarında bulunan bölgenin merkezi Kanije idi. Kanije Osmanlıların eline geçince Kanije Kalesi'nin karşısına Yenikale'yi inşa etmişlerdir. Bu bölgeden Drava'nın Ösek'e uzanan bölgesine ve Tuna'nın güneyine uzanan bölgelere akınlar düzenleyerek bölgedeki nehir ulaşımı için de tehlike oluştuyordu (Özguven, 2001, s.22).

1540 yılında Osmanlılar Una Vadisi'ndeki Dubica Kalesi'ni ele geçirmiştir. Bu kalenin ele geçirilmesi Ortaçağ Slovenyası'nın kalbi olan Zagreb'e girişi Türkler'e açmıştır (Mujadžević, 2012, s.104; Jorga, 2009:III, s. 24). Ayrıca 1537 yılındaki Ösek Kalesi Habsburglar tarafından alınamayınca Hırvatistan ve Slovenya bir kez daha Türk akınlarına açık hale gelmiştir. Bunun için Hırvatlar 1537-38 kışı boyunca düzenli bir savunma gücü oluşturmaya çalışmışlardır. Bunun için büyük toprak sahibi soylulardan her biri otuz köylüyü giydirip, silahlandıracaktı. Buradaki tüm düzen ise 1522 yılından beri sınır savunması için İç Avusturya bölgelerinden gelen yardımlar ile desteklenmiştir (Rothenberg, 1958, s.40-41).

Harita 1: Habsburg Sınır Savunma Sistemleri (1520-1690)⁵⁵

⁵⁵ Haritaya esas teşkil eden kaynak: (Rothenberg, 1958, s.viii).

2. 3. OSMANLI-HABSBURG SINIR MÜCADELESİ (1540-1550)

1538 Varad (Nagyvarad/Oradea) Antlaşması ile I.Ferdinand ve János Szapolyai birbirlerinin krallığını tanıdılar ve Szapolyai ölünceye kadar Macaristan'ı aralarında bölüştüler. Macaristan'ın doğusu Türk himayesi altında yeni bir devlet halinde düzenlenirken, Ferdinand ve Szapolyai kendilerine ait topraklarda Kral ünvanını taşıyacaklar, Szapolyai ölünce toprakları Ferdinand'a kalacaktı (Finkel, 2007, s.118).

János Szapolyai'nin 22 Temmuz 1540 yılında ölmesinden sonra karısı Izabela Jagiellonka (1519-1559) Avusturya ile anlaşmayı kabul etmeyip 1540 Eylül ayında Rakosfelde'de oğlu II. János'a (János Zsigmond Zápolya/1540-1571) beşiğinde taç giydirmişti. I. Ferdinand, Szapolyai ölünce hemen Budin'in hâkimiyetini sağlayan Vişegrad ve Vaç kalelerini zapt etmiş ve Budin'e saldırmıştır (Jorga, 2009:III, s. 20-22).⁵⁶ Habsburgların bu faaliyetleri Orta Avrupa tarihinde önemli değişikliklerin başlangıcını tetiklemiştir. Bu tetiklemenin ilk belirtisi Osmanlıların Orta Avrupadaki Macar toprakları üzerine olan politikasında görülmüştür: Denetim altında tutma politikası yerine topraklarının bir parçası haline getirme politikası. Bu değişiklik ise Osmanlı siyasi pragmatizminden ve reel politikasından kaynaklanmıştır (Ágoston, 2013a, s.195).

Budin'in Habsburgların eline geçmesi onun çevresini koruyan diğer kalelerin de düşmesi anlamına geldiği gibi, Macar Krallığı kendi bağımsızlığını koruyamayarak Habsburglara dahil olabilir. Böylece Habsburglar'ın Tuna'ya kadar inebilme ihtimalleri doğabilirdi. Osmanlılar ile Habsburglar Tuna'da değil Budin'in batısı ve doğusunda birbiriyle komşu olabilir mantığını taşıyan Osmanlılar, bunun için 20 Haziran 1541 tarihinde Budin'i kurtarmak için Macaristan üzerine tekrar sefere çıkmıştır (İbrahim Efendi, 1981:I, s.164).⁵⁷ Osmanlıların bu sefere çıkmasında Sirem bölgesindeki kuzey

⁵⁶Budin'in ilk kurulması konusunda Peçevi (1981:I, s.306) çeşitli eserlerden aldığı bilgiler ile Çin ülkesinden Atilla adında yüzyirmidört yıl yaşamış birinin Bosna, Üngürüs, Eflak, Boğdan ve Rumeli bölgelerini içine alan Tracia (Dacia) ülkesine doğru ilerlerken Budin'in bulunduğu yerdeki Şaykan Berye adını taşıyan büyük varoşu beğenip burada büyük bir saray ve sağlam bir kale yaptırması için kardeşi Budin'i görevlendirmiştir. Kendisi fetihlere devam etmiş ve geri döndüğünde ihtişamlı kaleye kardeşinin adının verildiğini öğrenince kardeşini öldürmüş ve Budin'i başkent yapmıştır.

⁵⁷ 1541 seferine katılan düzenli Osmanlı birliklerinin sayısı hakkında Murphey (2007, s.70-71), 15612 olarak söylemektedir. Bunların yaklaşık 6350'si yeniçeri, 3500'ü sipahi ve 1600'ü topçu idi. Geri kalan dörde bir ise (yaklaşık 4100 kişi) muharib olmayan kesimdi. Fodor (2004, s.14) 1541 seferini 1521 ve

sınırını güvenlik altına almak istemeleri de etkili olmuştur (Ágoston, 2012d, s. 116). 1 Eylül 1541 tarihinde Budin hiçbir direnişle karşılaşmadan Osmanlı hâkimiyetine geçmiş,⁵⁸ beylerbeylik haline getirilerek Hadım Süleyman Paşa'ya bırakılmıştır. Osmanlılar 1541 seferinde Tuna-Tisa arasında uzanan dar araziye ele geçirmişlerdir. Budin'in hinterlandı geniş olmadığı için Semendire, Alacahisar, Vulçitrin (Vulçitrin), İzvornik, Pojega (Požega) gibi kendisinden uzak sancaklar bağlanmıştır. Ayrıca Kraliçe İzabela'nın oğlu Kesiş Georg Martinuzzi'nin himayesinde olmak şartıyla Erdel'in tamamı, Macaristan'ın güneyi, Lippa (Lippova) ve Temeşvar Banatları ve Marmaros tuz yatakları verilerek, yaşı geldiğinde geri dönme şartı ile Lipova Kalesine gönderilmiştir (Jorga, 2009:III, s. 26-27; Fekete, 1949, s.666-667).

1541 seferinden sonra Osmanlılar Macar Ovası ve Tuna ötesinin büyük kısmını hâkimiyetleri altına alınca ve János Szapolyai'nin oğluna bazı Macar bölgeleri verilince Macaristan üç bölgeye ayrılmış oldu. Tisa Nehri'nin ötesindeki Doğu Macaristan Osmanlı denetiminde olan János Szapolyai'ya, Orta Macaristan (Orta Tuna) bölgesi Osmanlı İmparatorluğu'na, Kraliyet Macaristan'ı olarak da bilinen Kuzey Macaristan Habsburglar'a kalmıştır. Böylece Erdel toprakları dışında Orta Macaristan'da Müslüman-Hıristiyan sınırı oluşmuş olurken, bu bölünme yüzelli yıl sürecektir (Ágoston, 2013b, s.113; Faroqi, 2010, s.40). Kraliyet Macaristan'ı ince tampon bir bölge olurken, Hırvatistan bu tampon bölgenin batısında kalmıştır. Kraliyet Macaristan toprakları fakir ve harap bir şekildeyken bir yandan bölgede Macar-Habsburg çekişmeleri yaşanıyordu. Macarlar tekrar eski Orta Çağ günlerindeki birliğe dönüşmek isterken, Habsburglar ise Avrupa'daki Hıristiyanları kendi bünyesinde toplayarak cihan hâkimiyetini gerçekleştirmek istiyordu (Eckhart, 2010, s. 114-115).

I.Ferdinand'ın birlikleriyle başarısız bir Peşte kuşatması yapmasından sonra I. Süleyman Budin ile güney bölgeleri arasındaki iletişimi sağlamak amacıyla 1543 tarihinde tekrardan Macaristan üzerine sefere çıkmıştır. Bu sefer sırasında Valpora (22

1521-1526 seferinin devamı olarak görmektedir. Çünkü Mohaç Savaşı'nın 15. yıldönümü, Belgrad'ın fethinin 20. yıldönümünü olan 29 Ağustos tarihinde Budin'in fethi için askerleri göndermiştir.

⁵⁸ Kale savaşlarında Osmanlılar gönüllü teslim şekline sık sık başvurmuştur. Gereksiz yere kan akmasını engellemek için görüşmeler sırasında kayıpları artsa bile gönüllü teslim için görüşmeleri uzatmıştır. Kaledeki düşmanların en yakın kaleye nakli sırasında kullanmaları için araba temininde bile bulunmuştur. Bunu Uyvar'ın tesliminde görebiliyoruz (Râşid Mehmed Efendi, 201:I, s.34-35); hatta o kadar büyük tavizler veriliyordu ki 1664 yılında Egervar kale komutanının kişisel silahlarıyla kaleden çıkmasına bile izin verilmiştir (Murphey, 2007, s.152-153).

Haziran 1543), Şikloş (7 Temmuz 1543), Estergon (Esztergom/3 Ağustos)⁵⁹, İstolni Belgrad (Székesfehérvár/ 3Eylül)⁶⁰ ve Peçuy (Pécs) Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (İbrahim Efendi, 1981:I, s.178-180; Dávid, 2003, s.289; 1995, s.439). Osmanlılar, bunlardan Tuna'nın batısında bulunan Şikloş (Siklós), Peçuy (Pécs) ve İstolni Belgrad'ı (Fehérvár) hâkimiyet altına almakla Budin-Sirem bağlantısını kurmuş, Habsburglar tarafından tekrar ele geçme ihtimali olan Tata (15 Ağustos) ve Vilan kalelerini alıp yıkılmıştır. Tuna ve Tisa arasında kalan Sabotka (Szabadka) ve Tisa üzerinde kalan Segedin (Szeged) kaleleri de Osmanlıların eline geçmiştir (Hegyi, 2000, s.164; Jorga, 2009:III, s. 35-36.; Hammer, t.y.: III, s.211-215). Ayrıca 1543 yazında masrafları Roma İmparatorluğu tarafından karşılanan Dük Joachim von Brandenburg komutasında Macaristan'a giren bir birlik başarısız olmuştur (Jorga, 2009:III, s. 28).

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1543 seferi sırasında aldığı kalelerden özellikle Estergon, Budin savunması için çok önemli bir kilitti. Budin'i batıdan gelecek düşman saldırılarına karşı koruma altına alacak tek büyük kale olmasının yanında Budin'le olan kara-su iletişimini kontrol etmesi, kuzey sınır güvenliğini sağlaması ve Tuna'nın diğer kıyısındaki akınlar için bir üs konumunda olmasından dolayı çok önemliydi. Ayrıca Estergon Viyana'ya giden su ve kara yollarını da kontrol ediyordu. Bunlardan dolayı kalenin güçlendirilme faaliyetlerine 1546 yılında başlanmış, ek burç ve baruthane yapılmıştır. Kaleyi güvenlik altında tutmak için 1548 yılında Tuna'nın diğer kıyısına Ciğerdelen palankası, 1590 yılı civarında Szent Tamashegy tepesinde Tepedelen palankası yapılmıştır (Ágoston, 1999, s.445; Dávid, 1995, s.439).

1543 Macaristan seferi ile I. Süleyman Budin'in emniyeti için gerekli olan kaleleri fethedip Budin eyaletine ilhak etmiştir. Bu kalelerin Budin'e bağlanmasıyla Budin'in hinterlandı genişletilmiştir (Gökbilgin, 1970, s.32-33). 1544 baharında Vişegrad, Novigrad (22Şubat), Hatvan, Şementurna, Velika, Çoka Anderik ve Valika Kaleleri Osmanlı egemenliğine girmiştir. Böylece Orta Tuna'nın sağ kenarını savunan ve

⁵⁹ Estergon, Tuna kıyısında yüksek bir tepe üzerinde kurulmuş önemli bir kaledir. 1529 Viyana kuşatması sırasında Osmanlı tarafına geçen kale Ferdinand'ın kral Yanoş'u kuşatmaya gelirken ele geçirmiştir. İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, C.I, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bak. Yay., Ankara 1981, s.181-182.

⁶⁰ İstolni Hırvat dilinde işkembe yani taht anlamındadır. Kralların gömülme ve tahta çıkma yeri olması dolayısıyla önemlidir. Kalenin ortasında yükselen kubbeli bir kilise yüksetir. Kilisenin güney ucuna bitişik olarak yapılmış olan büyük kümbet kral mezarları için ayrılmıştır. İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, C.I, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bak. Yay., Ankara 1981, s.185.

denetimleri altında tutan kalelere sahip olmuştur.⁶¹ Velika'nın fethinden sonra Osmanlılar Hırvatistan'a yönelerek Monoslon Kalesi ile Varazdin'in Sagoria bölgesini istila etmişlerdir (Hammer, t.y.:III, s.222-223). Tuna'nın diğer kıyısı Habsburgların sağlam istihdamları olan Komorn ve Raab kaleleri sayesinde Tatar Hanı Emir Giray'ın ve sultanın kuvvetlerine direnmişlerdir (Jorga, 2009:III, s. 36).⁶²

1543 seferinde Osmanlılar sefer sırasında Tuna nehrinden tam olarak yararlanamamıştır. Bu nehrin ancak Rusçuk/Begrad'tan Budin/ Estergon'a kadar olan bölümlerinden yararlanabiliyorlardı. Bunun için İstanbul'dan gelen mühimmatı Karadeniz üzerinden Varna'ya nakil edilip Rusçuk/Belgrad'a arabalarla getirilip buradan tekrar gemilere yüklemesi gerekiyordu.⁶³ Bu nehirde faydalanırken güvenliği sağlamak için 1541'de nehrin sağ kıyısında bulunan Mohaç (Mohács), Seksar (Szekszárd) ve Sekçöy (Szekcső)'e; 1543 baharından önce de nehrin sol kıyısında kalan Kalaça (Kalocsa)'ya askeri garnizonlar yerleştirilmiştir (Hegyí, 2000, s.164).

1544-1545 yılları arasında Osmanlı-Habsburg sınırındaki mücadeleler devam etmiştir. Budin'in kuzeyindeki Vaç (Vác), Vişegrad (Visegrád), Novigrad (Nógrád) ve Hatvan Osmanlılar tarafından alınırken; Tuna'nın batısında bulunan Balaton Gölü'nün kuzeyindeki Transdanubia, Kopan (Koppány), Şimontorna (Simontornya), Tomaşin (Tamási), Ozora ve Endrik'i (Endréd) ele geçiren Türk kuvvetleri, Tuna'nın sağ kıyısındaki ulaşım ve iletişimi güvenli hale getirmişlerdir (Hegyí, 2000, s.164). Hatvan alındıktan sonra Tisa'nın kolu olan Zagyva Nehri kıyısında Budin yolunu kontrol altında tutan bir kale inşa edildi (Ágoston, 2012d, s.114). Böylece Osmanlı akınları Güney Transdanube'deki Tolna'ya kadar uzanmış, Velika teslim alınmış ve Kranjska'da bir Alman birliği yenilmiştir (Jorga, 2009:III, s. 37).

⁶¹ Hatvan Kalesi alınmadan önce Macar-Habsburg yöneticiler kaleyi yakmışlar, Osmanlılar kaleyi alıp ateşten kurtarmış ve daha sonra onarmıştır (İbrahim Efendi, 1981:I, s.189-191; Jorga, 2009:III, s. 34). Bunların içinde Vişegrad mevkiisi Estergon'un altında bulunduğu için nehirlerde gemilerin ehemmiyetli bir şekilde seyretmesi için alınması şarttı. Ayrıca Macaristan Kraliyet tacı orada muhafaza ediliyordu. Onun için 1544 fetihleri içinde belkide en önemlisi burasıdır (Hammer, t.y.:III,s.220-221)

⁶² Raab ve Komorn kalesi Osmanlıların destek ve ikmal yollarını kesen iki önemli kilit mevkiydi. Osmanlılar bu iki kalenin önemini 1683 yılında Viyana kuşatmasında görmüştür. Bu iki kaleyi almadan Viyana'yı kuşatması büyük bir hataydı (Wagner, 1981, s.148-149).

⁶³ Tuna Nehri, Roma İmparatorluğu'ndan beri imparatorlukların doğal sınırı olmuştur (Ágoston, 2012d, s.101).

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1541-1545 yılları arasındaki Macaristan'daki akınlarından sonra Habsburglar ile 19 Haziran 1547 yılında Edirne'de (Adrianople) Rüstem Paşa'nın konağında beş yıllığına barış antlaşması yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre I. Ferdinand kendi himayesindeki eski Macar Krallığı'nın kuzey sınırındaki ve Hırvatistan ve Slovenya'nın kuzeybatısındaki topraklar için her yılın mart ayında çeşitli hediyeler ile birlikte 30000 altın ödeyecekti (Jorga, 2009:III, s. 38-40; Hammer, t.y.:III, s.231-232; Finkel, 2007, s.122).⁶⁴ Bu antlaşmanın sınır bölgesiyle ilgili bölümünde ise, Osmanlıların zabtında olan bölgeler Osmanlı sınırında kalacak, Osmanlı ve Habsburg kuvvetleri sınırda birbirlerine zarar vermeyecek, sınır boylarındaki haydutların faaliyetlerine izin verilmeyecekti.⁶⁵ Edirne Antlaşması Tuna bölgesinde barışı getirmiş; Habsburglar iç barışı sağlayıp Fransa'yı barışa zorlarken, Osmanlı İmparatorluğu doğuda İran ile savaşa başlamıştır. Bu anlaşmadan sonra sınır bölgesinde küçük çatışmalar devam etmiştir. Sınır bölgesinde birbirlerinin tarafına küçük akınlarda bulunup, esir almaları, aralarında anlaşmazlıklara sebep olmuştur (3MD, h:509; 5MD, h:441). 1550 yılında Drava-Sava nehirleri arasındaki Ortaçağ Slovenya topraklarında Osmanlı seferleri devam etmiştir. Drava-Sava nehirleri arasındaki bölge Budin-Belgrad arasındaki iletişimin sağlanmasında çok önemliydi (Mujadžević, 2012, s.104).

2. 4. OSMANLI SINIR SAVUNMA SİSTEMİN BAŞLANGICI (1540-1550)

Osmanlı İmparatorluğu Macaristan'ı 1521 ve 1526 seferleriyle zayıflattıktan sonra Orta Avrupa'nın güneydoğusunu kuşatmış oldu. Tuna Nehri Osmanlı fetihlerinin ilerlemesinde ve yön bulmasında yardımcı olmuştur. Bu nehir kendi kollarıyla desteklediği Belgrad ve Budin üzerinden bir yol göstermiştir. Tuna Nehri'nin sol tarafında Erdel Beyliği'nin içlerine kadar giden Tisa ve sağ tarafında Bosna, Venedik Dalmaçya'nın iç bölgelerine ve Hırvatistan'a ulaşan Sava kolları bulunuyordu. Tuna'nın

⁶⁴Bu verginin hangi yerlere karşılık ne kadar ödendiği ise şöyledir: 5000 duka Avusturya'ya terk olunan soyluların arazisi için, 10000 duka Macar soylularından Perényi ve Török'ün arazileri için, 5000 duka daha önce süvari tımarı olarak kaydedilen daha sonra Avusturya tarafına düşen Estergon-Komarom arasındaki yerler için, 10000 duka ise daha önce kararlaştırılan senelik ödeme içindi (Gökbilgin, 1970, s.33).

⁶⁵ Özellikle Habsburg tarafında bulunan Klis'e bağlı olan Sire kalesinin haydudu zapt olunacaktı (Aydın, 2001, s.24-25).

sağında onunla birleşen, Steiermark Alplerine dökülen ve kıyıları bataklık olan Drava nehrinin olumsuzluğunu Osmanlılar Ösek’de bu nehir üzerine güçlü ahşap bir köprü kurarak gidermiştir (Duffy, 1979:I, s.199-201).

Osmanlı İmparatorluğu Macaristan bölgesindeki fethettiği toprakların savunmasını sağlamak ve akınlarına üs olarak kullanabilmek için bütün olarak yeniden bir savunma sistemi kurmuştur. Bu savunma ağını daha çok Budin’in korunması üzerine inşa eden Osmanlılar fethettikleri kalelerin arasının bir günden fazla olmamasına dikkat etmişler, eğer mesafe uzaksa başta nehir ağızlarına ya da nehirlerin birbiriyle birleştiği kavşak noktalara kilit kaleler kurmuşlardır. Kısaca Tuna Nehri ve havzasında meydana getirmeye çalıştıkları savunma sistemine merkez olarak Budin eyaletini yerleştirmişlerdir. Doğudan batıya uzanan karayollarının ve kuzey ile güneyi birleştiren Tuna yolunun üzerindeki stratejik mevkisinden dolayı Budin’in korunması için ilk önce 1543-44 yıllarında Estergon, Vişegrad (Visegrád) ve İstolni Belgrad’ı hâkimiyetleri altına aldılar. Daha sonra batıdan gelecek akınlardan korumak için Estergon’u; güneyden gelecek akınlardan korumak için Hamzabey Sarayı’nı (Érd) ve Korkmaz’ı (Cankurtalan); kuzey ve kuzeydoğudan gelecek saldırılara karşı da Vişegrad ve Vaç şehirlerini tahkim ederek Budin’i koruma altına almaya çalıştılar. Bunlardan Hamzabey, Val, Korkmaz (Cankurtaran) ve Senmikloş gibi istihkâmlar oluşturarak nehir-kara arasındaki iletişimi de sağlamışlardır. Osmanlılar ayrıca bir bölgenin fethinden önce o bölgenin anahtarı durumdaki kaleyi alarak savunmayı kırmıştır. Örneğin Erdel bölgesi için Varat’ın; Leh toprakları için Köşice’yi (Kassa/Kaş) ele geçirilmesi gibi. Böylece ikmal yolları üzerindeki kilit mevkieleri ele geçiren Osmanlılar, bu garnizonların ihtiyaçlarını Tuna ve kollarının sunduğu nehir ulaşımı imkanı ile sağlıyordu (Ágoston, 1999, s.445; Ágoston, 2012d, s.114).

Osmanlıların sınır boylarında bulundurdukları askeri birliklerin sayısını net bir şekilde ifade etmek çok zordur. Mevacib defterlerine dayanarak yapılan hesaplamalar eksik kalmıştır. Çünkü Osmanlı sınırında ücretlerini merkez hazineden alan ve sınır kalelerinde konuşlandırılan yeniçeri birlikleri de bulunmaktadır. Ágoston’a göre (2013a, s.185-187; 2013d, s.241-242; 2012a, s.183) Osmanlılar serhad boylarındaki stratejik mevkielerdeki kalelere önemli miktarda asker koymuş, tımar sistemine bağlı olarak

fethedilen toprakların gelirleriyle toprağa bağlı süvarilerin geçimini sağlamışlardır.⁶⁶ Osmanlı İmparatorluğu mali yönünü düşünerek sınırlarda fazla asker bulundurmamış, Habsburg güçlerinin kuvvetleri kadar asker bulundurmuştur. Habsburg ve Macar garnizonlarında Hırvat askerleriyle birlikte kuvvet sayısı 1556 yılında 13982, 1576 yılında 22513, 1593 yılında 22693'dür. Osmanlıların, Budin ve Temeşvar vilayetindeki ortalama asker sayıları ise 1556 yılında 14400, 1576 yılında 18100, 1593 yılında da 17200'dür. Osmanlı tarafına 7000 kişilik tımarlı sipahi ile Macar-Habsburg tarafına 4000 kişilik soyluların banderia kuvvetlerini eklersek birbirine denk sayılar karşımıza çıkıyor. Yeni kazanılan bölgelerin garnizonlarına ise mevcut iç bölgelerdeki garnizonlardan askerler kaydırılarak masrafların artması önlenmiştir. Ayrıca sınırda Osmanlı hâkimiyeti zamanla sağlamlaştıkça askeri kuvvet sayısı azalmıştır. 1610 yılı itibariyle Budin, Eğri, Temeşvar ve Kanije beylerbeyliğine bağlı sınır kalelerinde bulunan 19000 mevacipli asker bulunmaktadır. Osmanlı Macaristanı daki garnizonlarda XVI. yüzyılın ortalarındaki asker sayısı 20-22 bin arasındaydı. Ancak bu sayı hakim olunan bölgenin genişliği ve coğrafi durumu göz önünde bulundurulduğunda azdı.⁶⁷

Osmanlılara, erken modern dönemde Habsburglar ile Orta Avrupa'da giriştikleri mücadelelerde üstünlük ve avantaj sağlayan noktalardan bir tanesi, sınırda yer alan tahkimatların ihtiyaç duyduğu askeri malzemenin düzenli bir şekilde dağıtımını yapabilmesiydi. Osmanlılar bu dağıtımını yaparken Balkanlardaki nehir ağlarını etkin bir şekilde kullanıyordu. Onun için Tuna ve kolları üzerindeki önemli kale ve parkanları ele geçirerek nehir taşımacılığını etkin kullanan Osmanlılar Tuna ötesinde askeri güç bulundurabilmişlerdir. Osmanlılar 1540 seferinde Estergon'u kuşatmak için gerekli olan ağır 40 parçayı nehir taşımacılığı sayesinde nakletmiş, bu silahların otuz iki tanesi 1552 yılında Eğri ve Temeşvar'ın kuşatılmalarında kullanılmıştır. Daha sonra bunlardan yirmi dört top kullanılmaya hazır bir şekilde Tisa-Zagyva nehirlerinin birleştiği yerdeki Szolnok'un fethinde kullanılmak için tekrar nehir taşımacılığı ile nakledilmiştir (Duffy,

⁶⁶ Kale muharebelerinde yararlılık gösterenlere tımar verilmiştir (*Osmanlı Belgelerinde Hırvatistan*, b.n. 94, s.290-291; b.n. 97, s.328-329; b.n. 99, s.332-333; b.n. 100, s.334-335). *Osmanlı Belgelerinde Hırvatistan* isimli eser "OBH" şeklinde kısaltılmıştır. Eser kısaltmasından sonra gelen rakam, belge numarasıdır.

⁶⁷ Ágoston (2009, s.161), Osmanlı Macaristanındaki sınır kaleleri yerel birliklerle askerlendirmeyi başardığında, merkezi birliklerin sayısının azaldığını Kanije üzerinden örneklendiriyor. Buna göre Kanije'de 1615 yılında 1325 yerel birlik varken 1627 yılında yaklaşık 1650 yerel birlik sayısına ulaşmıştır. Bunun sonucunda İstanbul'dan gelen yeniçeri sayısı 1629 yılında 170'e düşmüştür.

1979:I, s. 201). Tuna suyolu sayesinde tahıl, hayvan yemi ve hatta savaşta kullanılacak hayvanların teslimatını muhtemel cephenin beş günlük yürüyüş mesafesi kadar yakınındaki noktalara yapabilmesini sağlamıştır. Bu sebeple Osmanlılar Tisa-Tuna nehirlerinin birleştiği noktayı kontrol eden Titel ve Drava-Tuna kavşağını kontrol eden Ösek Kalesi gibi nehir taşımacılığı için çok önemli kilit kaleleri ellerinde tutmuşlardır (Murphey, 2007, s.110, 124).

Osmanlılar sınır bölgesinde istihbarat çalışmalarına çok önem vermişlerdir. İstihbarat çalışmaları olmadan Habsburgların ne zaman, ne kadar bir kuvvetle, nereye saldıracaklarını bilinmezdi ve savunma hazırlıkları yapılamazdı. Başarılı ve başarısız birçok seferin arkasında, alınan bu gizli bilgiler bulunmaktaydı. Osmanlılar Habsburg tarafına girip çıkan tüccarlardan-özellikle sığır tüccarlarından- bilgi alırlardı. Kuşatılacak bir kalenin nerelerinden en kolay gedik açılabilceği gibi önemli bilgiler Osmanlı tarafına aktarılabilirdi. Sınır köyleri daha çok Osmanlılara istihbarat sağlıyorlardı. Eğer köyler bu istihbaratı sağlamazsa cezalandırılıyordu. Köy muhtarları ise ağırlıklı olarak Habsburglara çalışıyorlardı. Aynı şekilde Habsburglarda sınırlarda önemli casusluk faaliyetleri yapıyorlardı. Habsburg sınır bölgesindeki her kalenin bir casusu bulunuyordu. Osmanlı tarafında ticaret yapan tüccarlardan da önemli bilgiler alıyorlardı. Ayrıca her iki tarafın göndermiş olduğu elçiler de casusluk yapmışlardır. Osmanlılar bu casusluk faaliyetlerinden dolayı sınırdaki faaliyetleri gizli tutmaya çalışmışlardır. Bu casusların hepsi meslektan yetişmeyen casuslardı. Birde çoğunlukla Sırp milletinden olan meslektan yetişen casuslar vardı. Bunlar, ücret karşılığında her iki tarafa çalışıyorlardı. Osmanlılar önemli işlerde bu Sırp dönmeleri kullanmazlardı. Böyle işlerde Katolik papazları kullanabiliyorlardı (Sándor, 1970, s.265-321).

Sınır bölgesindeki Osmanlı yöneticileri dil sorunu yüzünden zorluklar yaşayabiliyorlardı. On altıncı yüzyıla kadar istihbarat dili Slavca olmuş, fakat daha sonra yerini Macarcaya bırakmıştır. Bunun için Osmanlılar sınırlarda Macarca bilen kişileri görevlendirmişlerdir. Bu sınır istihbaratları sayesinde Osmanlı ordusu düşmanın durumu hakkında bilgi elde ederek, bu bilgilere göre bir ön hamle belirleyebiliyordu

(Ágoston, 1999, s.445; 2012d, s.110).⁶⁸ Budin paşaları Habsburg tarafı ile yapmış olduğu sınır yazışmalarında Macarca kullanıyorlardı. Sınır bölgesinde Macarca bilen kadılar görev yapıyordu. Habsburg uç kalelerin kaptanları ile Macarca görüşmelerde bulunuyordu. Osmanlıların sınır bölgesinde Macar dili haklarına bu kadar önem vermesinin yakın sonucu Macarları Habsburg tesirinden uzaklaştırırken uzak sonucu ise Macarların milli bilincinin oluşmasında etkili olmuştur (Sándor, 1970, s.25-26).

2. 5. HABSBURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (1540-1550)

1541-1544 yılları arasında Osmanlıların Macaristan topraklarında kazandığı kalelerden dolayı Habsburglar sınır savunma sistemlerini yeniden organize etmek zorunda kalmışlardır. Yeni yapılacak savunma sisteminin Steiermark, Aşağı Avusturya (Niederösterreich) ve Viyana'nın tehlike altına girmesinden dolayı biran önce kurulması şarttı. Osmanlılar, Habsburglar tarafından sınır savunma sisteminde kullanılacak olan kale bölgelerini ele geçirmişler ya da yakıp yıkmışlardır. Yakıp yıkılan kalelerin yeniden yapılanması için bölge gelirleri yetersiz geliyordu. Sınır savunmasının güçlenmesi için bölgeye yardım şarttı. 1546 yılına kadar sınırdaki kalelerin masraflarını savaş vergisiyle finanse etmeye çalışan-ki başarısız olmuşlardır- Macar eyaletleri, I. Ferdinand'tan yardım istemişlerdir. Bu yardıma cevap olarak Avusturya eyaletleri kalelerin masraflarını kendi aralarında paylaşmışlardı. Aşağı Avusturya, Viyana ve Balaton Gölü'nün kuzeyindeki bölgeleri koruyan kalelerin masraflarını yüklenirken Steiermark'da Pojeka'nın batısındaki Drava-Sava arasındaki Sloven sınır kalelerinin giderlerini üstlenmiştir. Ayrıca 1550'den sonra Kranjska ve Karintiya eyaletleri Bihaç'dan (Bihács) Sisak'a ve Una Nehri kuzeyine kadar uzanan bölgedeki kalelerin giderlerini de üstlenmek zorunda kalmıştır. Sigetvar, Eğri, Gyula (Göle) gibi kaleleri İmparatorluk tamamen kontrolüne aldı; Pápa, Csesznek, Devecser gibi özel mülkiyetteki kalelere kraliyet askeri birlikleri yerleştirildi; ayrıca Oláhújvár gibi yeni kaleler inşa edilmiştir. Balaton Gölü'nün kuzeyindeki Györ, Pápa, Veszprém ve Szentmárton Kaleleri Aşağı Avusturya eyaletlerince ücretleri ödenen askerler

⁶⁸ Macarca ve Almanca bilen kişileri Osmanlılar ordularında bulundurmuşlardır. Özellikle kale kuşatmaları sırasında kalelerin tesliminde bu kişiler ön plana çıkmıştır. 1663 Uyvar kuşatması ve 1664 Komar plankasının teslim alınmasında bunu görmektediriz (*Mühürdar Hasan Ağa*, 1996, s.162, 264-265).

yerleştirilerek güçlendirilmiştir. Tahrip olmamış kaleler yeni sistemin en önemli unsurları haline geldiler. Estergon, Komárom, Györ, Szolnok, Sighetvar, Kanije, Temeşvar, Varad, Eğri ve Köşice (Kassa/Kaş) gibi stratejik açıdan en önemli kaleler İtalyan profesyonel askeri mimarlar (Pietro Ferabosco, Carlo Theti) tarafından tahkim ettirildi. Savaş malzemesi ve iaşe sağlanmasında duraklamaların olması, gönderilen paralı yabancı asker ile bölgede bulunan Macar askerlerine birlikte komuta edilememesi, sınır kalelerinin birlikte hareket etmesini sağlayan merkezi iletişim sisteminin olmaması gibi sorunlar sınır savunma sisteminin kurulmasındaki en büyük engellerdi. Sınır savunmasının etkili olabilmesi için merkezi bir yönetim organı şarttı. Bunun için 1556 yılında yeni sınır savunma sisteminin mali ve idari düzenlemesini yapmak için merkezi bir yönetim olan Hofkriegsrat (Viyana) isminde bir kurum oluşturulmuştur (Pálffy, 2000, s.22-26, 29; Ágoston, 2013b, s.116-120; 2012a, s.185-186).

1550 yılında sınır komutanı Niklas Graf zu Salm ölünce sınır bölgesinin askeri komutası ikiye ayrılmıştır: Feldmareşal Sforza Pallavicinin komuta ettiği Macaristan Başkomutanlığı ve Feldmareşal Hans Ungnad'ın komuta ettiği Hırvat-Sloven Bölgeleri Başkomutanlığı. Savunma hattının kontrolünde başkomutana yardımcı olan kadrolar da bulunmaktaydı: Steiermark'lı, Kranjska'lı ve Karintiya'lı birer temsilcinin bulunduğu bir harp konseyi; bir ordu katibi (Mustermeister); bir savaş mutemedi (Kriegszahlmeister); bir levazım subayı (Proviantmeister); özel bir yardımcı (Leutnant) (Pálffy, 2000, s.28-29).

2. 6. OSMANLI SINIR SAVUNMA SİSTEMİNİN TAHKİMİ ve TAM TEŞEKKÜLLÜ HALE GETİRİLMESİ

1547 Edirne Barışı devam ederken, Erdel'de János Zsigmond Zápolya'ya (II. János/1540-1571) yardımcı olması için gönderilen Martinuzzi'nin girişimleriyle Ferdinand ile İzabella 19 Temmuz 1551 de Osmanlı İmparatorluğu'ndan gizli olarak anlaşmışlardır. Bu anlaşmaya göre Kraliçe oğlu II. János adına Erdel ve Macaristan'ı Habsburglara teslim edecek, II. János'a Opole Dükalığı verilecekti (Setton, 1984,

s.567). Bu gizli ittifaka göre Ortaçağ Macaristan Krallığının büyük bir kısmını Habsburglar kendi hâkimiyetleri altında birleştirmiş oluyorlardı. Bunlardan dolayı Osmanlı-Habsburg mücadelesi tekrar başlamıştır. Bu sefer sırasında Osmanlı birlikleri toplamda ondört kale ele geçirmiştir (Gökbilgin, 1970, s.34-35).

Osmanlı İmparatorluğu on altıncı yüzyılın ortalarından itibaren –özellikle 1552 seferinden sonra- elde etmiş ve yaptırmış olduğu kalelerden oluşan ağ ile bütüncül bir savunma sistemini ilk kez meydana getirilmiştir. Bu sistemin temelini, fethedilen Ortaçağ Macar Krallığı'nın kaleleri oluşturmuştur. 1552 Macaristan seferinden sonra sınır savunması konusunda yapmış olduğu önemli düzenlemeler ile güçlü bir savunma bölgesi oluşturmuştur. Estergon Kalesinin güvenliği için Ciğerdelen (Párkány) ve Tepedelen kale ve parkanlarının yapılmasıyla birlikte Ipoly (Ipoly) Nehri üzerinde Diregel Palankası'nı inşa ederek nehir ticaretini güvenlik altına almışlardır. Ciğerdelen'in konumu ile Uyvar ve Leva'dan gelecek tehlikeler önlenmiş (Kopcan, 1993, s.526-527); Canbek (Jambok-Zsámbek) Kalesi yaptırılarak Hamzabey Sarayı (Érd) ve Korkmaz (Adony) ile Budin hem kuzeyden hem güneyden güvence altına almıştır. Vaç, Novigrad, Hatvan, Canfeda (Jászberény) üzerinden Solnok (1552) kalesine varan savunma zinciri ise Budin'i ve Tisa-Zagyva halicini koruyordu. Osmanlılar sınır savunmasında nehir yollarının güvenliğini çok önem verdiği için kale fetihlerinde bu politikalarının gereğini yaptıkları gözlemlenmektedir. Bundan dolayı Güneydoğu Macaristan'da Tisa'nın ötesindeki bölgede yer alan nehir yollarının güvenliğini, 1551-52 yıllarındaki kale fetihleriyle sağlamıştır. Bunun için Belgrad'ın karşısında Budin'in doğusunda yer alan ve Temeşvar bölgesi fetihleri için büyük önem arzeden Tisa Havzası'nın hacimli limanı olan Beçe (Becse/Beçey), Tisa'nın kollarından Bega Nehri üzerindeki Beçkerek (Becskerek) ve Varat, Tisa'nın diğer kolu Mureş Nehri üzerindeki geçiti koruyan Çanad (Csanád) ve Çanad'ın doğusunda yer alan Lipova (Lippa) kaleleri alınmıştır. Böylece Belgrad ve Semendire'ye gelen erzak gemilerinin geçiş noktaları da güven altına alınmıştır. 1551 yılında kuşatılıp alınmayan Temeşvar'ın 1552 yılında alınmasıyla Tuna'nın kollarından olan Timiş Nehri'nin ve Güneydoğu Macaristan'ın güvenliği sağlanmıştır. Böylece Osmanlılar 1552-1556 yılları arasında almış oldukları küçük kale ve parkanlar ile Estergon'a kadar Tuna'nın güvenliğini sağlamıştır (İbrahim Efendi, 1981:I, s.203-207.; Ágoston, 2013a, s.191-193,

198; 2012d, s.115-116, 126; 2012a, s.112; Jorga, 2009:III, s. 45; Hammer, t.y:III, s.378-394; Finkel, 2007, s.123).

Osmanlılar 1552'de Cažma ve Virovitica'yı alarak Drava ve Sava arasındaki son ilerleme noktaları olan Začasna sancağını oluşturmuşlardır. Sava ve Adriyatik arasında Osmanlı'nın ilerleyişi gelecek kırk yıl boyunca daha güneydeki Una ve Kupa vadilerinde devam etmiş, fakat Osmanlı başarıları eskisi kadar muhteşem olmamıştır (Mujadžević, 2012, s.104-105).

Osmanlı İmparatorluğu sınır savunma sistemini güçlendirmek için 1558-1560 yılları arasında bazı önlemler almıştır. Yergöğü (3MD, h:811,1595), Peşte (3MD, h:513, 848), Yaslofça (3MD, h:1579), Ösek (3MD, h:1349), Segedin (3MD, h:1157), Peçuy (3MD, h:585) kaleleri ile Seçen Parganı (3MD, h:1559) tamir edilmiş; Zaceşne Sancağı'nda ve Mohaç'ta (3MD, h:342) yeni parganlar inşa edilmiş (3MD, h:1471); düşman tarafından yakılmış olan Berkofça Kalesi'nin tekrar yapılmasına izin vermemiş (3MD, h:702); Zaceşne Kalesi'ni top bakımından (3MD, h:551), Hatvan Kalesi'ni asker sayısı bakımından güçlendirmiştir (3MD, h:1149). Ayrıca sınır bölgesindeki eşkıyalık olaylarına izin vermeyip bölgedeki idarecileri bunları önlemeleri konusunda sık sık uyarılar yapmışlardır (3MD, h:960, 914, 716, 699, 148, 240, 193, 192, 295, 407, 665).

2. 7. HABSBURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (1550-1556)

1552 Macaristan seferi sırasında Osmanlı birlikleri fetihlerine devam ettiler. Bir taraftan Diregel (Drégely), Seçen (Szécsény), Holloka (Hóllokó) ve Buyak'ı (Buják) alan Osmanlı orduları diğer taraftan da Tisa'nın doğusunda Temeşvar (Temesvár), Pançova (Pancsova), Lipova (Lippa), Façet (Facset), Arad ve Çanad (Csanad) kale ve parkanlarını fethetmişlerdir. Daha sonra Tisa-Zagyva nehirlerinin birleştiği yeri Tisa Nehri üzerindeki tek kalıcı köprüyü koruyan Solnok (Szolnok) Kalesi ele geçirilmiş, daha sonra etrafında yeni bir sancak oluşturularak Budin Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır

(Ágoston, 2012d, s.116). Eğri Kalesi'ni⁶⁹ uzun süren kuşatmaya karşılık alamamalarına rağmen Osmanlılar Filek'i (Fülek/ Filakovo) Şalgo'yu (Salgó) 1554 yılında ele geçirdiler (Hegyi, 2000, s.164). Osmanlılar 1552 yılında Temeşvar Beylerbeyliği'ni kurarak hâkimiyeti altındaki Orta Macaristan'ı doğu ve batı diye ikiye ayırmıştır. Körös ve Tisa nehirlerinin uzantılarıyla ayrılmış bu bölgenin büyük parçası Budin, küçük olanı Temeşvar olmuştur (Hegyi, 2000, s.164-165; Ágoston, 2012d, s.116; Eckhart, 2010, s.119-120). İlk önce Budin daha sonra Temeşvar Beylerbeyliklerini oluşturarak Osmanlılar sınır savunma sistemlerini güçlendirmişlerdir (Akad, 2013, s.41).

Osmanlı ve Habsburgların sınır bölgesindeki akınları devam etmiş 1554 yılında Habsburgların Hırvat-Sloven birlikleri Klis'e saldırmışlar fakat Osmanlılar tarafından geri püskürtülmüşlerdir. 28 Ekim 1554 tarihinde haydut yuvası haline gelen Kapoşvar Kalesi alınmış, ayrıca Sendikap, Kortina, Babofça (Babócsa/1555) Kaleleri de Osmanlıların eline geçmiştir (Peçevi İbrahim Efendi, 1981:I, s.250-252). 1556 yılında Una'daki Kostanica ele geçirildiği gibi zayıf korunan Kranjska bölgesine birkaç akın düzenlenmiştir (Rothenberg, 1958, s.47).

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1552 Macaristan seferinden sonra ele geçirdiği bölgelerden dolayı Habsburglar bazı tedirginlikler yaşamıştır. Novigrad (1552) ve Filek'i (1554) kaybetmeleri sonucunda Viyana ile Tisa Nehri bölgesinin bağlantısının kopmasından korkmuşlardır. Böylece Tuna'nın kollarından biri olan Hron Nehri boyunca uzanan ve ekonomik olarak büyük değere sahip maden kasabalarını Osmanlılar ele geçirebilirdi. Bu sebeple Léva, Korpona, Bozók, Zólyom, Kékkő, Divény, Libetbánya kasabalarından oluşan bu bölgenin korunması için çalışmalar yapılmıştır. Macar soyluları mali ve işgücü olarak bölgenin giderlerinin büyük kısmını karşıladığı için sınır idaresinin tamamen dışında bırakılmıyorlardı. Bunun için sınır bölgesinde idari birimler farklı soyluların sorumluluğuna verilmiştir. Palatinus rütbesiyle Nádasdy, Balaton Gölü'nün güneyindeki Sigetvar'ın çevresindeki kalelerin yönetiminin sorumluluğunu alırken, János Balassa maden kasabalarını koruyan kalelerin yönetim sorumluluğunu, Gábor Perényi ve Perényi'den sonra Istfan Dersffy, Gömör'ün doğusunda kalan ülkenin yukarı

⁶⁹1009 yılından beri önemli bir psikoposluk merkezi olan Eğri şehrinde Kral IV. Bela döneminde 1261 yılında Eğri kalesi inşası başlamıştır. Buda'nın Osmanlı egemenliğine girmesinden sonra kuzeydeki maden bölgelerinin güvenliğini sağlayan en önemli istihkam mevkiisi haline gelmiştir (Dávid, 1994, s.489).

kısımlarının (*partes superiores*) yönetiminden sorumluydu. Sınır savunmasının giderleri için Habsburg İmparatorluğu'nun diğer soylularından yardım alması, en önemli Macar kalelerine yerleştirilen askerlerin maaşlarının Viyana idaresi tarafından ödenmesi gibi sebeplerden dolayı Macar soyluları bölge üzerindeki hâkimiyetlerini yavaş yavaş kaybetmeye başlamışlardır (Pálffy, 2000, s.31-32, Ágoston, 2012a, s.191-192).⁷⁰

1553 yılında sınır bölgesi Ivan Lenković tarafından yeniden düzenlenmiştir. Hudut Hırvat Krajina (Krabatische Gränitz) ve Yukarı Sloven Krajina (Wendische, Oberslawonische Gränitz) olarak ikiye ayrılmıştır. Bunun yanında Kapela Dağı'nın batısındaki Senj'in etrafında yer alan ve Hırvat sınır kaleleri genel kaptanlığının bir parçası olan bölge, on altıncı yüzyılın ortasından itibaren Deniz Sınır Bölgesi (Meergrenze, *confinia maritima*) olarak isimlendirilmiştir.. Ayrıca Kulpa Nehri boyunca uzanan Ban'ın hükmü altındaki sınır kalelerine Kulpa Sınır Bölgesi (*confinia Colapiana*) denilmiştir. Kranjska'lı bir soylu olan Hans Ungnad ilk hudut albayı olarak Hırvatistan, Slovenya ve Deniz (Maritime Confine/Meer Gränitz) sınırları genel komutanlığına atanmıştır. Böylece ilk birleşik askeri kumandanlık kurulmuştur. Hırvat topraklarında olmasına rağmen sınır albayı Hırvat Ban'ına tabi değildir. Yeni yapılan düzenlemeler çerçevesinde Senj, Otočac, Slunj, Glina, Hrastovica, Sisak, Ivanić, Križevci, Đurđevac hattı boyunca uzanan sınır savunma sisteminin güçlendirilmesi için birkaç küçük kale ve parkanlar yapılmıştır. Ogulin, Hrastovica, Žumberak, Koprivnica, Križevci ve Ivanić kalelerinde yeni kaptanlıklar kurulmuştur. Küçük kalelerde, Alman piyadeler ve Hırvat hafif piyadeler yerleştirilirken; büyük kalelerde ise Alman ağır süvarileri ile Hırvat hafif süvarileri konuşlandırılmıştır. 1556 yılında Türklerin Kostanica'yı alıp Kranjska'ya akın etmeleri Ungnad'ın komutanlığını sona erdirdi ve Hans Lenkovich yeni Hırvat sınır komutanı atanmıştır (Pálffy, 2000, s.37; Rothenberg, 1958, s.46-48).

Habsburglar Macaristan'ın tamamında yeni bir savunma sistemi kurmak için on altıncı yüzyılın ikinci yarısından itibaren çalışmaya başlamışlardır. Bu büyük sınır savunma sisteminin, Avrupa'daki askeri gelişmelerin yaşandığı bir süreçte merkezi olarak komuta edilmesi şarttı. Adriyatik'ten Macaristan'ın kuzeydoğusuna doğru hilal şeklinde uzanan bir savunma sistemi kurulmak istenmiştir. Eski sistem Tuna ve Sava nehirleri

⁷⁰1554 yılında sadece 1327 forint, savaş vergisi olarak Hırvatistan'dan toplandı (Trifkovic, 2010, s.24).

üzerinde kuruluydu. 1566 yılına kadar Habsburg sınır kale sistemi; Tuna'nın güneyi ve doğusundaki; Komárom, Oláhújvár, Léva, Bozók, Murány, Eger, Gedő, Kőšice (Kassa/Kaş), Huszt, Escsed, Várad ve Gyula; Transdanubia'da, Győr, Pápa, Szentgrót, Komár, Kanije, Curgó, Berzence, Palota, Tata, Vizvár ve Tihany gibi önemli isthklardan meydana geliyordu. Habsburglar, yeni savunma sisteminin farklı bölümlerini tek bir bütün şeklinde düzenlenmek için ilk adımı 1556 yılında Hofkriegsrat (Viyana) (*Wiener Hofkriegsrat, Consilium Bellicum*) kurarak attılar. Bu kurum ayrıca I.Ferdinand devrinde Avusturya, Bohemya, Macaristan ve Hırvatistan'daki Habsburg topraklarındaki askeri işlerin yürütülmesine yönelik birleştirilmiş ilk idari organdı. Hofkriegsrat (Viyana), askeri sınırın kontrolü için ana sorumluluğu üstlenmiş, sınır genel kaptanlığını da bu yeni kurum görevlendirmiştir. Bu kurum bir başkan beş azadan oluşmuştur. İki sekreter, bir kayıtçı (Registrar), bir irsalci (Expeditor), bir yazıcı (Konzipist) ve katip (Schreiber), hudema (Diener) ile bir Macarca bilen tercümandan (Dolmetscher) mürekkepti. Sonradan Türkçe bilen tercümanlar da eklenmiştir. Bu kurum askerlerin hizmet işlerinden, neferlerin temin edilmesi ve donatımından, sınır kalelerinin bakımı gibi birçok askeri işten sorumluydu. Ancak bu kurum yeterli finansal yetkiye sahip değildi. Sınırdaki harcamalar için on altıncı yüzyılın ortasında harp mutemeti (Kriegszahlmeister) sadece 150 Ren Filorin altındaki tutarlar için ödeme yapabiliyordu. Savaş Konseyi (Harp Meclisi) Viyana'daki Saray Hazinesi'ne (Hofkammer) ve Macar Odasına (Ungarische Kammer, Camera Hungarica) bağımlıydı. Fakat mali bağımlılığa rağmen Hofkriegsrat (Viyana) askeri komuta ve yönetim konusundaki sorunları çözmüştür (Rothenberg, 1958, s.48; Pálffy, 2000, s.32-33, 36; Ágoston, 2013b, s.121-122).

Habsburglar 1556 yılında Viyana'da Avusturyalı ve Macar soylular ile yapmış oldukları görüşmeler doğrultusunda bazı önemli kararlar almışlardır. Alınan bu kararlar ile 1566 yılına kadar sistemin yapısında bazı değişiklikler gerçekleştirmiştir. Drava Nehri boyunca uzanan Hırvat-Sloven sınır kaleleri tek bir genel kaptanlık tarafından yönetilmeye başlanmıştır. İlk genel kaptan olarak Hans Lenković atanmıştır. 1559 yılında yeni Hırvat sınırının kuruluşu tamamlanmıştır. Buna göre Lenković eski ve yeni Hırvat sınırları ile Wendisch sınır kalelerinin genel kaptanı olarak atanmış ve kendisine üç alt bölgeyi idare etmesi için yarbay rütbesine takabül eden (Obrist-Leutnant) yardımcılar verilmiştir. Böylece Hırvat sınırı tamamlanmıştır. Bunun yanında

1556 yılında Hırvat Sınır'ı iki kaptanlığa ayrılmıştır: Ripács, Szokol, Izacsics, ve Toplicski Turanj Kalelerinden oluşan Bihác Kaptanlığı ile Otocsác, Brinje, Brlog Kalelerinden oluşan Senj Kaptanlığı (Pálffy, 2000, s.37).

Habsburglar yeni savunma sisteminin kalelerini İtalyan teknikleriyle güçlendirme yoluna gitmişlerdir. On altıncı yüzyılda ortaya çıkıp on yedinci yüzyılda yaygınlık kazanan tabyalı kaleler şeklinde istihkâmların modernleşmesi mali açıdan çok ağırdı. Onun için tüm kalelerin modernleşmesi yerine stratejik önemi çok büyük olan kaleler modern hale getirilebilmiştir.⁷¹

1556 yılında V. Karl (Şarlken) miras yoluyla kendisine geçen Avusturya topraklarını ve yeni kazanılmış olan Macaristan ve Bohemya hükümdarlığını, küçük kardeşi Ferdinand'a devretmiştir. Ayrıca 1555 tarihinde Kutsal Roma İmparatoru unvanını kardeşi Ferdinand'a bırakmıştır. Oğlu II. Philip'e de (1527-1598) İspanyol topraklarını ve Hollanda'yı teslim etmiştir. Bu durum ise İspanyol ve Avusturya miraslarının aynı kişi tarafından etkili bir biçimde yönetilmeyeceğinin kabul edilmesiydi. Habsburg İmparatorluğu'nun Viyana ve Madrid olmak üzere iki merkezi oluşmuş, bunlardan Viyana doğu, Madrid batı siyaseti üzerinde etkili olmuştur (Kennedy, 1994, s.39, 44; Murphey, 2007, s.17; Rothenberg, 1958, s.45).

2. 8. OSMANLI-HABSBURG SINIR MÜCADELESİ (1552 SONRASI)

Habsburglar ve Osmanlılar arasında 1555 yılında Belçikalı Oghier Ghiselin de Busbecque'nin yedi yıl süren müzakereleri sonucunda 1 Haziran 1562'de barış antlaşması imzalandı.⁷² Sekiz yıl geçerli olan bu antlaşma ile 1547 yılındaki sınırlar kabul edilmiş, Habsburglar Osmanlılara yıllık ödemelerine devam etmeleri, Habsburglar'ın Erdel içişlerine karışmayacakları ve János Zsigmond Zápolya'nın Erdel Kralı olarak resmen tanınması karara bağlandı. Bu antlaşmada sınır bölgesiyle ilgili

⁷¹ Batı Macaristan'da Györ (Yanık Kale) ve Slovakya'da Nove Zamky (Uyvar)'ı modernize ederlerken güneydeki Sloven-Hırvat sınır bölgesinde Drava-Mura nehirleri birleşim yerinde yeni tarzda bir kale olarak Nikola Zrinski tarafından 1661 yılında Zerinvár Kalesi (Yeni Kale) inşa edilecektir (Murphey, 2007, s.135).

⁷² 2 Haziran 1555 tarihinde Amasya'da I. Süleyman Avusturya elçisi Belçikalı Oghier Ghiselin de Busbecque'yi kabul ederek altı aylık mütareke yapılmıştır (Busbecq, t.y., s.80).

olarak Erdel vilayeti dışındaki II. János'un elinde olan Tisa Nehri ötesindeki bölgeler Ferdinand'a verilecek, Ferdinand kendine ait bölgelerdeki kalelerin tamirini yapıp kuvvetlendirebilecek, asla Osmanlı tarafında kale inşa etmeyecekti. Her iki taraf birbirilerin bölgesindeki halktan vergi almayacak, eskiden beri iki tarafa vergi verenler aynı şekilde iki tarafa vergi vermeye devam edecekler ve iki imparatorluk arasındaki sınır, ortak heyet tarafından belirlenecekti (Gökbilgin, 1970, s.36; Aydın, 2001, s.25-27).

1562 Antlaşmasından sonra Osmanlı-Habsburg sınırındaki karşılıklı küçük akınlar devam etmiştir. Avusturyalılar Sečen'e hücum ederken, Osmanlılar Samoş Nehri kıyısındaki bazı şehirlere akın etmişlerdir. 1559 yılında Osijek kazası Ürdük varoşu eşkiyalar tarafından yakılmış (OBH, 42, s.144-145), Sigetvar beyi Hırvat Marko Tuna Nehri'ni geçip Segedin sancak köylerini yağmalamış (OBH, 43, s.146-147), Sigetvar Beyi Hırvat Marko Mohaç Sancağı'ndan gelen Müslümanları esir almış daha sonra Osmanlı'nın itirazları sonucu bu esirleri serbest bırakmıştır (OBH, 46, s.152-155). 1560 yılında Zadra Kalesi'nden (Hırvat topraklarında bulunan Venediklilere ait bir kale) bin kişilik Hırvat birliği Yanık Hisar civarında bulunan Avusturyalılara katılmasına Osmanlılar pek hoş karşılamamışlar (OBH, 48, s.158-159).

Osmanlı İmparatorluğu sınır bölgesinde bir yandan küçük mücadeleleri devam ettirirken bir yandan da bölgenin güvenliği ve huzuru için gerekli önlemleri almaya devam etmiştir. Bobofça ve Horkda kalelerindeki eşkiyaların faaliyetleri önlenmeye çalışılmış (OBH, 46, s.152-155); Sigetvar eşkiyasının Pojega Nahiyesi'ne saldırılarının önlenmesi için Drava Nehri kenarındaki Moslavine'ye palanka yapılması (OBH, 44, s.148-149); Klis livasında 70 adet kalenin şenlendirilmesi (OBH, 47, s.156-157); Bosna sınırındaki Sava Nehri yakınındaki bölgenin düşman donanmasının saldırılarından korunması için Yasenofça kalesinin tamir edilip, içine asker yerleştirilmesi (OBH, 50, s.162-163); Arad Palankasının tamiri yapılması (6MD, h:218) gibi önlemleri almıştır. Ayrıca Habsburgların 1564 yılında Tisa nehrinin yakınında bulunup Erdel'e ait topraklarda bir barkan iki hisar kurmak istemişler fakat Osmanlılar tarafından izin verilmemiştir (6MD, h:17, 31, 32, 33).

Osmanlılar Orta Macaristan hâkimiyetleri döneminde bölgede ticaretin gelişmesi için büyük çaba sarfetmişlerdir. Tüccarlar ve mallarının korunması için önlemler alıp ticaretlerini güvenli bir şekilde yapmaları sağlanmıştır (6MD, h:639, 640, 322; Sándor, 1970, s.42-43). Osmanlı İmparatorluğu ayrıca sınır bölgesinde ve iç bölge kalelerinde yabancı tüccarların ticaret yapmasını izin veriyordu.⁷³

Osmanlı-Habsburg sınır bölgesi aynı zamanda silah ticaretinin geçiş noktalarını da içeriyordu. 1484-1502 arasında Erdel, Macaristan ve Eflak ile silah ve zırh alışverişi yapılırken Osmanlı koşum takımları Lehistan'a Rus rahtları-atlar için kullanılan meşin takımlar-Osmanlı topraklarına geliyordu. 1605 yılında İngiltere'den Osmanlı'ya gönderilmek üzere 1000 arkebüz namlusu, 500 tam takım arkebüz, 2000 kılıç namlusu ve 700 fiç barut Katolikler tarafından Melos Adası açıklarında yakalanmıştır (Nicolle, 2013b, s.43-44).

2. 9. 1566 SİGETVAR SEFERİ

1566 Sigetvar seferinden önce Habsburg-Erdel ilişkilerine bakmak gerekir. 1565-1566 kışında Habsburglar Erdel'e saldırmayı düşünüyorlardı (5MD, h:494, 497). Osmanlılar da bu yüzden Ramazan ayının 11'inde sefere çıkmayı amaçlamışlardır (5MD, h:1212, 1273). Seferden önce Erdel Kralı'na isyan eden Plaj Menhar'ın Avusturya'dan destek almasından dolayı Erdel-Osmanlı birlikleri Habsburg topraklarına saldırmışlardır (6MD, h:146, 147, 148, 149, 151, 152, 158, 175, 303, 411, 519, 520). Daha sonra Osmanlıların ve Habsburgların vardıkları anlaşmaya göre Erdel, Habsburglardan aldıkları dokuz kaleden Bana Kalesi hariç diğerlerini geri vereceklerdi (6MD, h: 738, 785). Anlaşmadan sonra Habsburglar Erdel'e ait Tokay Kalesi'ni kuşatınca (6MD, h:790) Osmanlı birlikleri Erdel'e tekrar yardım etmiş fakat bu yardım geç gidince Erdel Prensiği Tokay ile birlikte birkaç kaleyi kaybetmiştir (6MD, h:835, 921, 922, 1009). Daha sonra Temeşvar Beyberbeyi bu arada Nemçelilere ait Pankota Kalesi'ni almış ve

⁷³ 4 Ekim 1564 tarihli hüküme göre Filek Kalesi'nde Leh Kralı elçisi ve tacirlerine ticaret için izin verilmiştir (6MD, h:201).

Göle Kalesi'ni fethetmek için hazırlık yapmaya başlamıştır (6MD, h:1202).⁷⁴ Bunun içinde Nova, Preveze, Ağrıboz, Drac kalelerinin muhafazası güçlendirilmiştir (6MD, h:1208, 1209, 1210). Temeşvar Beylerbeyi Sakmar Kalesi'ni kuşatmış (5MD, h:26,27; 6MD, h:1367, 1470), Göle (Gyula) kalesi karşısında Erdohik Köprüsü'nde bir palanka inşa etmişlerdir (5MD, h:426, 170, 174). Habsburglar Osmanlıların bu hazırlıkları devam ederken aldatmaca olarak askerlerini Tisa Nehri'nden geçirerek geri çekiliyor gibi gösterip Bana ve Çervandum kalelerini almış, arkasından Doset (Duset) ve Menkah (Menkabi) hisarlarını kuşatmışlardır (5MD, h:259, 260, 330, 331, 332, 491, 493, 649, 650). Avusturyalılar ayrıca Lubnan Kalesi'ne 40 bin civarında asker ve 15 top yığarak Krupa ve Kostaniçe'ye saldırmayı planlamışlardır (5MD, h:87, 97, 98). Osmanlı Göle ve Erdel'deki Tokay Kalesi'ni kuşatmak için hazırlıklara devam etmişlerdir⁷⁵ (5MD, h:502, 1427, 1428, 1429). Budin'de fethedilen İtaşka Kalesi'nin tamir edilmesi ya da tamamen tahrip edilmesini planlamıştır (5MD, h:1584, 1690, 1708). Bu sırada Pakriç Kalesi'ni Ban'lar saldırmıştır (5MD, h:1465). Habsburglar'ın Erdel bölgesinde yapmış oldukları bu faaliyetler Sultan Süleyman'ın son seferinin sebeplerini teşkil etmiştir (5MD, h:492, 493, 494).

Sefere çıkmadan önce sınır bölgesini güçlendirilme çalışmalarına devam edilmiştir. 1565 yılında Nova (6MD, h:1144, 1146, 1446), Kostaniçe (6MD, h:1046) kalelerinin tamir edilmesi için çalışmalar yapılmış, Nemçelilerin Büyük Arad'ta barkan yapmaları engellenmiştir (6MD, h:1188). 1565 Mart Zaçesne, Pojega, Bosna, Sirem ve Klis beylerinden bölgelerindeki serhad kalelerinde düşman saldırılarına karşı gerekli önlemleri almaları ve daha sonra emirleri altındaki birliklerle sefere hazır bekletmeleri için emirler gönderilmiştir (OBH, 51, s.164-165). Haziran ayında ise daha önce kendilerine sefer için hazır ol emri verilen Bosna, Klis, Zaçesne beylerine sefere katılmayıp sınır boylarını korumaları istenmiştir (OBH, 53, s.168-169). Temmuz ayında Temeşvar Beylerbeyi ve Budin'den yardıma gelen birlikleri ile kral oğlunun Erdel'e

⁷⁴ Nemçe, Osmanlılar tarafından Habsburglu çağdaşlarına verilen isimdir. Alaman ve Avusturyalı anlamına gelen bu isim, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Hırvat-Çek-Alman ve Macar topraklarından oluşan doğudaki topraklarını adlandıran terimdir (Murphey, 2007, s.20).

⁷⁵ Ágoston, 'a (2013b, s.115-116; 2012a, s.184-185) göre 1521-1566 yılları arasında onüç Macar kalesi Osmanlı kuşatmasına ongünden fazla dayanmışken dokuz Macaristan kalesi yirmi günden fazla dayanmıştır. Kösek (1532), Temeşvar (1551), Eğri (1552) ve Sigetvar'ın (1556) bu dönemde Osmanlı kuşatmalarına karşı koyabildiğini de belirtmesine rağmen 1521-1566 sınırlandırmasında Temeşver'ı bunun dışında tutmak lazımdır. Çünkü 1551 de kuşatılan kale bir yıl sonra 1552 yılında alınmıştır. Daha sonra 1566 yılında Sigetvar, 1596'da Eğri de alınmıştır.

saldıran düşmana karşı savaştıklarından Zaçesne, Bosna, Pojega beylerinin kendi sınır bölgelerinde düşmana karşı savaşmalarını istemiştir (OBH, 54, s.170-171). 1566 ise Nova Kalesi tamir edilmiştir (OBH, 55, s.172-173).

I. Ferdinand'ın 1564 yılında ölmesinden sonra Avusturya toprakları üç oğlu arasında bölünmüştür. II. Maximilian (1527-1576) Bohemya, Macaristan, Hırvatistan Kralı olduğu gibi ayrıca Yukarı ve Aşağı Avusturya Arşidükü olmuş; II. Ferdinand Tyrol ve Ön Avusturya'nın diğer topraklarının sahibi olmuş; II. Karl (1540-1590) İç Avusturya, Gorizia ve Trieste topraklarının sahibi olmuştur. Bu bölünme esnasında II. Karl ile II. Maximilian'ın çıkarları askeri sınır üzerinde çatışmıştır (Rothenberg, 1958, s.50).

Osmanlıların I. Ferdinand'ın ölümünden sonra 1562 barışının bittiğini düşünmesinin yanı sıra II. Maximilian da Osmanlı İmparatorluğu'na verilen vergiyi ödemek istemiyordu; sonuçta sınırdaki mücadeleler yeniden başlamıştı. Eğri Kalesinin Osmanlılar tarafından ele geçirilebileceğini düşünen Habsburglar, sınırdaki saldırıları arttırmışlardır. Ayrıca János Zsigmond Zápolya ile Habsburglar arasında bir mücadele sırasında II. János'un Zatmar'ı (Çatmar/Satu Mare) ele geçirmesi üzerine Habsburglar, Sakmar ve Tokaj'ı 1565 yılında saldırıp almışlardır. Osmanlılar ise buna misilleme olarak Pankota'yı almışlardır. Osmanlılar Sigetvar ve Eğri kalelerini alarak Habsburg sınır savunma sisteminin en önemli iki mevkisini ele geçirmek istiyordu. Peçevi (İbrahim Efendi 1981:I, s.290-292) Osmanlı ordusunun ilk hedefinin Eğri olduğunu ama Zemun mevkisinde Sigetvar'a yöneldiğini belirtir. Sebep olarak da Sigetvar Beyi Nikola IV Zrinjski'nin (Zirinski Mikloş) Şikloş'ta Peç Sancak beyi ve oğlunu gece baskını ile öldürmesini gösterir. Böylece ordu Össek'te Drava suyu üzerinde köprü kurarak Arşan Dağı önündeki büyük sahraya geçmiş ve Sigetvar'a yönelmişlerdir.⁷⁶ Sigetvar Seferi için yapılan hazırlıklardan sonra⁷⁷ 5 Ağustos 1566 tarihinde Osmanlı birlikleri Sigetvar Kalesi önlerinde görülmüşlerdir. Bu arada Habsburglar Budin Beylerbeyi Mehmet Paşazade Arslan Paşa'nın başarısızlıklarından dolayı Palata, Vespirim, Tata kalelerini ele geçirmişlerdir. Bunun sonucunda Arslan Paşa idam ettirilmiş yerine Sokullu Mustafa Paşa beylerbeyi olmuştur (İbrahim Efendi, 1981:I,

⁷⁶ Bu konuyla ilgili ayrıca bkz:(Selânikî Mustafa Efendi, 1999:I, s.24-25).

⁷⁷Sigetvar Seferi için yapılan hazırlıkların detayları için 5 Numaralı Mühimme defterinin şu hükümlerine bkz: (5MD, h:431, 566, 568, 571, 586, 666, 667, 642, 707, 805, 708, 864, 899, 1042, 1176, 896, 1688, 1168, 898, 1033, 1178, 924, 909, 985, 1409, 1640).Ayrıca Sigetvar fethinin ayrıntıları için bnz:(Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa 2004:II, s.140-155).

s.207, 293; Selânikî Mustafa Efendi, 1999:I, s.25). Bosna Beylerbeyi Mustafa Paşa Krupa, Novi ve Kostanitzza kalelerini ele geçirmiştir. Kostanitzza'nın düşmesiyle Lenkovic görevden alınmıştır (Rothenberg, 1958, s.51). Osmanlı birlikleri Sigetvar önlerindeyken bir yandan ikinci vezir Pertev Paşa birlikleriyle Tisa ötesinde kalan Yanova (Jenő), G'ula (Gyula) ve Vilagoş (Világos) kalelerini ele geçirmiştir (Hegyi, 2000, s.165).

I. Süleyman'ın hastalığından dolayı ölümüyle sonuçlanan bu sefer sonucunda Sigetvar⁷⁸ ele geçirildiği gibi Göle ve Yanova Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Sigetvar ve Göle (Gyula) gibi iki ana kalenin kayıp edilmesi Habsburg savunma sisteminin güç kaybetmesine sebep olmuştur. Böylece Osmanlılar Somogy ve Bekeş (Békés) kontlukları ile Nagykunság bölgesini içine alan geniş toprakları ele geçirmiştir. Bu tarihten sonra 1660 yılına kadar Osmanlı-Habsburg sınırında büyük değişiklikler yaşanmamıştır (Ágoston, 1999, s.448; 2013d, s.252-253). Yaklaşık olarak bir yüz yıl boyunca sınırlarda pek değişiklik yapılmamasının en önemli sebeplerinden biri -her iki imparatorluğun dış ve iç siyasetinin yaşadığı olumsuzlukların yanında- her iki imparatorluğun yeni toprak kazanım ve kayıplarından sonra çok masraflı olan yeni bir sınır savunma sistemi organize etmeyi göze alamamalarıdır. Osmanlı İmparatorluğu Sigetvar seferi sonucunda elde ettiği karlı topraklar ile 1570'li yıllardan sonra sınırının kendi kendine yeterli duruma gelmesini bozmak istememiştir. Bunlar birer varsayım da olsa tarihi gerçekliklerle örtüşmektedir.

Sultan II. Selim babasının ölümünden sonra Habsburg İmparatorluğu ile mevcut statükoyu koruyan 1568 yılında Edirne'de bir barış antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmanın sınır bölgesi ile ilgili getirdikleri ise; birbirlerinin sınırlarına ekonomik ve askeri olarak tecavüz etmeyecekler, barış zamanında alınan kaleler geri verilip, herkes kendi bölgesindeki kaleleri güçlendirebilecekler, Sigetvar seferinde Osmanlı birliklerinin almış oldukları Horguk (Csurgo) Ennefs, Segde (Segesd), Kaçarcıl (Kacorlak), Söken, Çankan(Csakany) isimli kaleler ile Erdel sınırında olan Çehvar, Papa ve Erdod isimli kaleler tamir edilmeyerek olduğu gibi bırakılacaklar ve bunların

⁷⁸ Sigetvar "Ada Kale" anlamına gelmektedir. Hırvatistan sınırına yakın Almas Çayı yakınında bataklıklar içinde bulunmaktadır. Kalesi'nin inşası 1449 yılına kadar tamamlanmıştır. Osmanlı'nın 1543 Estergon seferinden sonra Sigetvar Kalesi, Habsburg sınır bölgesinde önemli bir mevki haline gelmiştir. Bunun için Osmanlılar ilk defa 1555 yılında başarısız bir şekilde kaleyi kuşatmışlardır. Sigetvar 1566-1689 yılları arasında yüz yirmi üç yıl Osmanlı egemenliğinde kalmıştır (Dávid, 2009, s.157).

civarında yeni kaleler inşa olmayacaktır, Habsburglar sınırdaki Uskok ve Hayduk taifesine yataklık yapmayacaktı (Rothenberg, 1958, s.51-53; Aydın, 2001, s.28-29; Kurtaran, 2009, s.73-75).

I. Süleyman'dan sonra Orta Macaristan'da ve Tuna ötesinde Osmanlı fetihleri yüzelli yıl daha küçük çarpışmalarla devam etmiştir. I.Süleyman'ın bu son seferi ve bu antlaşma ile nihai sınırlarına ulaşan Osmanlı Macaristan'ını oluşturmuştur (Jorga, 2009:III, s. 67). Osmanlı'nın 1541-1566 yılları arasındaki politikası, Sava'nın kuzeyinde ve Tuna'nın her iki kıyısında yeni edindiği toprakları genişletmek ve korumak olurken, 1568-1649 yılları arasındaki politikası ise düşmanlarıyla mütarekeler yaparak ele geçirdiği bölgeleri korumak olacaktır. Ayrıca I. Süleyman'ın ölümünden sonra 1683 yılındaki savaşın başlamasına kadar- 1663-1664 savaşı hariç- Osmanlı-Habsburg mücadelesi yerel, küçük yıpratma tarzı çatışmalar şeklinde olmuştur. On yedinci yüzyıldaki bu küçük-yerel çatışmalar (kleine Krieg) sonucunda kaleler ve parkanlar sık sık el değiştirmiştir (Murphey, 2007, s.24-25).

3. BÖLÜM

ORTA MACARİSTAN'DA OSMANLILARIN HÂKİMİYET TESİSİ (1566-1593)

3. 1. OSMANLI-HABSBURG SINIR MÜCADELESİ (1568 SONRASI)

1568 Edirne Antlaşmasıyla yapılan paylaşımlardan sonra Macaristan üç bölüme ayrılmıştır. Kuzey ve batı bölgelerinde Habsburg egemenliğindeki Krallık Macaristanını; orta bölgesi Osmanlı egemenliğine girerek Osmanlı Macaristanını; doğusu Osmanlı'ya bağlı müstakil bir prenslik olan Erdel Prenslüğünü oluşturmuştur (Nicolle, 2013, s. 50). Vorbau, Vormauer, Bastei sahası olarak isimlendirilen ve Batıda Poszony'ı (Pressburg/Brastislava) içine alan Krallık Macaristanı, Türk akınlarını karşı Habsburg müdafasını gerçekleştirmiştir. Macaristan artık tampon bölge olmaktan çıkmış Osmanlı-Habsburg mücadelelerinin cereyan ettiği bir bölgeye dönüşmüştü. Türkler Krallık Macaristan'ını da ele geçirmek için her yıl sınırlarda akınlar (Überrennen) yapmışlardı (Fekete, 1949, s.668).

1568 yılında imzalanan ve üç kez yenilenen Edirne antlaşmasından 1593 yılına kadar olan sürede Bosna-Hırvatistan sınırındaki akınlar yapılmaya devam etmiştir. Sınır bölgesi yöneticileri birbirlerinin topraklarına girip bu toprakların ganimetlerinden faydalanmaya çalışıyorlardı. İstanbul'un ve Viyana'nın sınır bölgesindeki askeri birliklerinin maaşlarını ödeyememeleri, bu akınların sık hale gelmesine sebep olurken, iki tarafın birbirlerine yaptıkları şikâyetleri arttırıyordu (7MD, h:2372; 12MD, h:1067). 1568 yılında Habsburgların Filek ve Solnok askerlerinin ahidnameye aykırı olarak sınır tecavüzünde bulduklarını bildirmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu sınırdaki birliklerini bu konuda uyarmıştır (7MD, h:2766).

Osmanlıların Orta Macaristan'daki bu ilerlemesinden dolayı Avrupa'da yeniden bir haçlı ruhu yaratılmak için sık sık girişimlerde bulunulmuştur. Bunlardan bir tanesi de Papa'nın, 1572 yılında Fransa'ya, Osmanlı'ya karşı bir ittifak teklifinde bulunmasıdır. Osmanlı-Fransız ilişkileri iyi olduğu için Fransa bu teklifi red etmiş ve Fransa

Habsburgların da böyle bir ittifakın içinde yer almamasını istemiştir. Habsburglar da bu ittifak teklifini kabul etmemiştir (19MD, h:330).

János Zsigmond Szapolyai'nin Mart 1571 yılında ölmesinden sonra Erdel üzerinde Gáspár Bekes (1520-1580) ve Stefan Batory (Báthory István/ 1533-1586) arasında mücadele başlamıştır. Bu mücadelede, Habsburglar Bekes tarafına tutarken Osmanlılar Erdel beylerinin bağlılığından dolayı onların adayı Batory'yi desteklemiştir (12MD, h:319, 324, 325, 326, 327, 698). Bu yarışta Batory kazanmıştır. Batory, 1 Mayıs 1576 tarihinde Kral I. Zygmunt'ın kızı Anna ile evlenerek, Osmanlı İmparatorluğu'nun da desteğiyle Lehistan Kralı olmuştur. Lehistan taht kavgaları sırasındaki Osmanlı-Habsburg mücadelesi, iki imparatorluğun ilişkilerinin gergin bir halde devam etmesine sebep olmuştur (Zinkeisen, 2011:III, s.388-390).

Macaristan sınır bölgesinde Osmanlılar ve Habsburglar birbirlerine karşı yaptıkları yıpratma akınlarını devam ettirmişlerdir. 1572-73 tarihlerinde Habsburglar Nova Kalesi'ni ele geçirmiş bunun üzerine Klis Sancakbeyi Ferhad Bey'in çabaları ile kale tekrar Osmanlı'ya geçmiştir (İbrahim Efendi, 1981:I, s.354). 1573 yılında Sigetvar sancakbeyi Kanijeyi talan etmiş, Kalo Kalesini yıkmıştır (Jorga, 2009:III, s. 229). 1574 yılında Divin (Divény) ve Keköy'ü (Kékkő) ele geçirmişlerdir (Hegy, 2000, s.164). Bunlardan sonra Somoskő Kalesi ile Balaton Gölü'nün etrafındaki Fonyód'u ele geçirmişlerdir. Bu dört şehir aynı zamanda maden kasabalarının önemli istihkamlarıydı. Hırvat sınırları içindeki Budački'ye (Korana Nehri yakınlarında) Osmanlı birlikleri sık sık saldırıda bulunuyorlardı (Pálffy, 2000, s.49-50). 1575-1578 yılları arasındaki üç yıl boyunca Macaristan'ın hemen hemen tamamında çatışmalar devam etmiştir. 1575 Kasım ayı sonunda 7000 kişilik bir Osmanlı birliği, Hırvat sınır bölgesine akın edip Dolpa-Kulpa nehri arasını talan etmiştir (Zinkeisen, 2011:III, s.399). 1575 yılında Tuna'nın karşı kıyısındaki Divin, Blattenstein, Ziuni ve Hırvat bölgesindeki Tunot kaleleri Osmanlıların eline geçmiştir (Gerlach, 2010:I, s.265). 1577 yılında Osmanlı akını sonucunda Sigetvar civarında yüz seksen köy Osmanlı hâkimiyetine girmiş, Osmanlılar Yanikkale ve Tokay tarafında ele geçirilen birçok esir İstanbul'a getirilmiştir. 1578 yılında Bruc an der Mur'da Georg von Khevenhiller'in komutasındaki on bin kişilik Habsburg birlikleri Türklerin elindeki Busin, Zesin, Ostrovaç gibi bazı istihkâmları almışsa da Ferhad Paşa bu yerleri geri almış ve

Khevenhiller'i geri püskürtmüştür. 1580 yılında Hatvan, Şambok, Nadudvar Ovası, Tisa Nehri Ötesi ve Pojega bölgelerinde çatışmalar yaşanmıştır. Özellikle Pojega bölgesinde Batthyáni, Zriny ve Nádasdy komutasındaki Macar birlikleri Türklere ağır mağlubiyetler yaşatmışlardır. Türkler Solnuk'tan kovulmuş ve Pojega Sancakbeyi bu çatışmalarda ölmüştür (Zinkeisen, 2011:III, s.401-402; Jorga, 2009:III, s. 231).

II. Maximilian (1527-1576), ölmeden önce Edirne Antlaşması'nın süresi bitmeden 1574 yılında yenilenmiş (Gerlach, 2010:I, s.162); Aralık 1574 tarihinde II. Selim ölmüş, yerine geçen III. Murat'ın ve 1576 yılında II. Maximilian'ın ölüp yerine geçen II. Rudolf'un (1552-1612) barışı yenilemek istemelerinden sonra tekrardan yenilenmiştir. On altıncı yüzyılda Osmanlılar tarafından Habsburg Avusturyasına verilen bu son ahidname ile Edirne antlaşması tekrar sekiz yıl uzatılmıştır. Antlaşma, 1 Ocak 1577 tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde sekiz yıllığına kabul edilmiş, 1584'de Preyner Baronu tarafından ve 1590 yılında hukuk doktoru Bartholomeus Pezzen'in çabaları ile bu antlaşma iki kez yenilenmiştir. Bu antlaşmada sınır bölgesiyle ilgili olarak daha önceki 1568 antlaşmasındaki maddeler yinelenerek, Osmanlı sınırında bulunan Kalo isimli palankanın yıkılması, Zriny oğlu Birenc'in Sigetvar civarındaki faaliyetlerinin sonlandırılması, Habsburg sınır askerlerinin Osmanlı hâkimiyetindeki köyleri Osmanlı'ya karşı kışkırtmaları ile Osmanlı askerinin de sınır tecavüzünde bulunmamaları, şeklinde kararlar vardır (Hammer, t.y.: IV, s.21; Zinkeisen, 2011:III, s.396, 399, 403, 417; Aydın, 2001, s.30-33).

3. 2. OSMANLI SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (1568 SONRASI)

Her iki imparatorluğun birbirlerine karşı geliştirdikleri savunma sisteminde merkezi idare toprak sahibi soyluların mali yardımlarını alıyordu (Eckhart, 2010, s.125). Sınırdaki bu küçük ve yerel savaş tarzı kesin sonuç vermediği için bölgedeki kale ve parkanların sık sık tamir edilmesi, askerlerin maaşlarının ödenmesi gibi giderler sadece İmparatorlukların maliyesinden sağlanamıyordu. Soylular vermiş oldukları destekten dolayı bölge sınır yönetiminde söz sahibi oluyorlardı. Bu küçük akınlar yorucu olduğu

kadar sonuç da vermiyordu. Bu ise net bir şekilde 1593-1606 Osmanlı-Habsburg savaşında görülmüştür (Wheatcroft, 2012, s.88-89).

Habsburglar 1568 yılından sonra sınır savunmalarını güçlendirmek için Osmanlılara göre daha fazla faaliyette bulunuyorlardı. Sınır bölgesine mali destek sağlayarak bölgedeki kale ve parkanları modern hale getiriyorlar, hatta stratejik öneme sahip bölgelerde yeni kaleler ve parkanlar inşa ediyorlardı. Bu modernizasyon çalışmalarını 1590'lı yıllarda ve sonrasında daha net şekilde görmekteyiz. Yeni yapılan ve modernize edilen kaleler ile sınır savunmasını güçlendiren Habsburglar, ayrıca Osmanlılara karşı yapacakları akınlarda önemli üsler oluşturmuş oluyorlardı. Osmanlılar ise kalelerin modernizasyonunda Habsburglara göre daha verimsiz ve plansız bir şekilde gerçekleştiriyorlardı. Budin'in batısında, Macaristan'ın kuzeyindeki Osmanlı-Habsburg sınırında çok sayıda kale bulunduğu için hepsini birden modernize etmek zordu.⁷⁹ Daha önce belirttiğimiz gibi önemli mevkiilerdeki kaleler modernizasyona tabi tutuluyordu.

1568 antlaşmasından sonra Kuzey Macaristan'daki Hatvan, Füle, Nygles, Leva, Csokakö ve Rigna Nehri çizgisinde oluşan Osmanlı-Habsburg sınırı, Eğri dağlarından başlayıp dağın Tisa Nehri'yle birleştiği Solnok'a kadar devam etmiştir. Solnok, Eğri Habsburglara ait iken, Beçkerek, Beçe, Tımişvar, Banat, Göle, Debreczen ve Arad Osmanlı hâkimiyetindeydi. Osek'deki (Eszek) köprüden Drava Nehri'ni geçip Sava Nehri'ne kadar uzanan bölge Türklerin elindeydi. Mohaç ve İpek bölgeleri Tuna Nehri boyunca uzanan Szekszard, Tolna ve Földvar'ı kapsayan bölge ile birleşiyor; daha sonra bu bölge de Tata, Papa, Palota ve Hatvan ile İstolni Belgrad-Vesprem hattı ile sona eriyordu. Estergon Osmanlılarda, Raab (Yanıkkkale) ve Komorn Avusturyalıların elindeydi. Tuna'nın sol tarafındaki Novigrad Türklerin en uç ilerleme noktasıydı. Osmanlı sınır sistemi, Belgrad ve Tımişvar arasında yay biçiminde dizilen ikinci bir kale zincirine sahiptir (Jorga, 2009:III, s. 68-69; Finkel, 2007, s.158-159).

1568 Antlaşması'ndan sonra Osmanlı-Habsburg arasında hudutlar net çizilmemiştir. Antlaşmalarda hudut meselesinin detayına girilmediği gibi sınır meselesi iki tarafın

⁷⁹ Bu sınır Jean Nouzille tarafından Roma İmparatorluğu'nun Tuna Limes'inin bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir (Stein, 2007, s.5-6). Ágoston (1999, s.451), Jean Nouzille'nin "*Histoire de Frontières: L'Autriche at l'Empire Ottoman*" (Paris 1991) adlı eserini yüzyıllar için faydasız bir eser olarak görüyor.

oluşturacağı ortak komisyonlar sonucunda net olarak belirleniyordu. Sınırlar belirlenmediği için hangi kalenin kimin tarafında kalması gerekiyor net bir şekilde ortaya konulamuyordu. Bu durumun yansıması olarak taraflar arasında sorunlar ve çatışmalar meydana gelebiliyordu. Böyle bir durum antlaşmadan sonra Habsburg-Erdel sınırında yaşanmıştır. Erdel siyasetinden dolayı sınırdaki bu çekişme Osmanlıların ilgi alanına giriyordu. Çevhar ve Bana kalelerinin hangi tarafa ait olduğu konusunda Erdel-Habsburg arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu ise bu kaleler hangi tarafta olursa olsun, tamir edilmemesi ve civarlarına yeni kaleler inşa edilmemesini istiyordu (7MD, h:2409). Osmanlı İmparatorluğu Avusturya-Erdel arasındaki bu sorunu Budin Beylerbeyliği aracılığıyla çözmek istemiştir (7MD, h:1531, 2409, 2759).⁸⁰ Budin Beylerbeyi Erdel kralına Osmanlı-Avusturya arasında bir mütareke yapıldığını bildirmiş ve bunun Habsburg İmparatoru tarafına gönderildiğini bu sebeple Erdel-Avusturya sınırında sıkıntı yaşanmaması gerektiğini belirtmişti. Bu ahidnameye göre Bana, Çevhar, Erdod kalelerinin tamir ettirilmemesi, yeni kale ve palankaların yapılmaması hususlarından da Erdel kralı haberdar edilmiştir (7MD, h:2731). Avusturya-Erdel anlaşmazlığının diğer bir sebebi ise, Avusturya'nın Erdel'e tabi yerlerden vergi istemesi ve bu köylerde yaşanlardan esir almasıydı (7MD, h:2743). Bu arada Erdel-Osmanlı sınırı Halil Beğ tarafından yapılan tahririn defterinde (7MD, h:2731, 2736), Bato ve Zaka palankalarının isminin geçmediği için Erdel kralının yıktırması gerektiği (7MD, h:2751) bildirilmiş ve Erdel'e tabi köylere zarar verilmeyeceği bildirilmiştir (7MD, h:2765). Habsburglar talep edilen vergiyi göndermiştir. Verginin ulaşmasından sonra 1571 yılında Osmanlı-Habsburg arasındaki hududun belirlenmesi için ortak bir komisyon kurulmuş (10MD, h:53, 75) ve Osmanlı tarafını komisyonda Budin Beylerbeyi temsil etmişti (10MD, h:73, 110). Osmanlılar Budin paşasına sınırın Halil Beğ'in hazırladığı deftere göre belirlenmesini ve bunun dışında kalan köylerin dâhil edilmemesi konusunda talimat vermişken (10MD, h:91, 143; 12MD, h:678), aynı zamanda yapılan antlaşmadan dolayı Erdel Voyvodası Névadónk Báthory István'a

⁸⁰ Osmanlı İmparatorluğu sınır bölgesinde en çok Budin Beylerbeyliği'ne yetki vermiş bir anlamda sınırda padişahı temsil etmiştir. Budin Paşası'nın sınır bölgesinde birçok askeri-idari-siyasi görevleri vardı. Askeri işleri idare etme, Macar Kralının hediye ve vergilerinin gönderilmesine nezaret etmek, Habsburg Kralı, Avusturya Arşidük'ü ve harb şurasıyla mektuplaşmak, vergileri toplamak, bölgenin kalkınmasını sağlamaktır. Budin Paşaları vezirlik rütbesiyle görevlendirilip sınır bölgesinde ayrı bir divan kurma hakkına sahip oldukları gibi Osmanlıyı en uçta çok iyi temsil edebilmeleri için iyi bir diplomat olmak zorundaydılar (Eckhart, 2010, s.120-121; Sándor, 1970, s.12, 22-23).

(1533-1586) (19MD, h:70) ve Budin Beylerbeyine (19MD, h:434) sınır taarruzunda bulunmamaları için uyarıda bulunmuşlardır.

Osmanlılar ise Erdel-Habsburg sınırındaki olayları Habsburglar ile yapmış oldukları antlaşmadan dolayı yatıştırmak istemiştir. Fakat Osmanlı idaresi bir yandan da Avusturya Kralı eğer ahidnameyi imzalamaması durumunda kışın Zigetvar'a saldırma ihtimalini göznünde bulundurarak Erdel Kralından hazırlıklı bir şekilde beklemesini istiyordu (7MD, h:2763, 2759). Ayrıca Erdel Prensi, Habsburg İmparatoru'nun ulaşını yakaladığında üzerinden çıkan mektupta Habsburgların Sigetvar'ı kuşatmak için çeşitli hazırlıklar yaptığını öğrenmiş ve Osmanlıya bildirmişti (7MD, h:2759).

Osmanlılar 1566 yılından itibaren sınır savunmasını oluşturmak için yoğun çalışmalar içine girmiştir. Bunun için Osmanlılar sınır savunması için bir çok kaleyi ele geçirmiş ya da yeniden inşa etmiş, bazılarını ya yıktırılmış yada yaktırılmıştır. Kurmuş oldukları bu büyüklü küçüklü kale zincirini Habsburglara karşı akınlar yapmak ve Habsburglardan gelecek akınları önlemek için kullanmıştır. Ateşli silahların gelişmesi kale savaşlarına ağırlık verilmesine sebep olunca, savunma sistemi içindeki kaleler için modern hale getirmek zorunluluk olmuştur. Modernizasyon çalışmalarıyla Osmanlılar kaleleri Arap-İslam tarzı kulelerle donatıp, en gösterişlisi iki top barındıran palankalar inşa ederek batı sınırlarını korumaya çalışıyorlardı (Nicolle, 2013b, s.47-48).

Ateşli silahların gelişmesi kale savaşlarına ağırlık verilmesine sebep olunca, savunma sistemi içindeki kaleleri modernize etmek bir zorunluluk olmuştur. Edirne Antlaşması'ndan sonrada bu zorunluluk daha net bir şekilde görülmeye başlanmıştır. İstolni Belgrad Kalesi (9MD, h:47; 7MD, h:1824; 12MD, h:669), Kilis'teki Evyati Kalesi (9MD, h:143), Makarska Kalesi (7MD, h:1228), Bobofça Kalesi (7MD, h:1287, 2183, 2528), Sigetvar Kalesi (7MD, h:2183, 2319, 2528), Donbo ve Dobrakes Kaleleri (7MD, h:2528), Simontorna, Anderik, Ozor, Tomasti, Döpekes kaleleri (7MD, h:1627) ve Temeşvar Bölgesi kalelerinde (12MD, h:691) güçlendirme çalışmaları yapılmıştır.

Osmanlılar modernizasyon çalışmalarını devam ettirirken savunmasını güçlendirmek ve bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla bazı önlemler almayı da ihmal etmemiştir. Obrofca-i Atik'de bir kale yapmak (7MD, h:1540) istemesi; Göle ve Solnok kaleleri arasında yapılan Yahona ve Desne palankalarının eşkiya yatağı olmasından dolayı

yıkması (7MD, h:2724), Yanova Kalesi varoşuna palanka yapması (12MD, h:426); Venediklere ait Narka Kalesi'nin alıp yıkması (9MD, h:243); Parga Kalesi'nin yıkılması (12MD, h:497, 514) gibi çalışmalar alınan önlemleri göstermektedir.

Osmanlılar sınır bölgesindeki asker ve silah durumlarını sık sık kontrol ederken (7MD, h:2529), bölgedeki yöneticilerin sınır kalelerini ve askerlerini sık sık denetlemeleri için talimatlar göndermiştir (7MD, h:2554). Palankaları ise bağlı oldukları kalenin dizdarları ile denetlemeyi de ihmal etmemiştir (7MD, h:1825). Görevini yerine getirmeyen kale dizdarlarına kürek cezası verilmiştir (12MD, h:574, 933). Sınır bölgesinde azalan yeniçerilerin oluşturduğu sorunu çözebilmek için oğullarının yeniçeri yazılarak sınır bölgesindeki asker ihtiyacı giderilmiştir. Örneğin, Budin'de yeniçerilerin azalması sonucu sınırın muhafazası için yeniçerilerin kılıç kullanabilecek oğulları yeniçeri yazılmıştır (7MD, h:1846). Bölgedeki kalelerin top, barut, kurşun gibi askeri ihtiyaçlarını sınır bölgesindeki idari birimler vasıtasıyla sistemli bir şekilde karşılamıştır (12MD, h:278, 283, 289, 366, 277, 283, 289, 885, 290, 653, h:994, 1193; OBH, 59, s.180-181). Ayrıca 1572 yılında Venediklere karşı Klis Sancağı'nın güvenliği için bazı önlemler alınmıştır (OBH, 60, s.182-185; 93, s.288-289).⁸¹

Osmanlı sınır kaleleri arasında kimi zaman savunmayı kuvvetlendirmek için kaleler ve parganlar arasında asker transferi gerçekleştirilmiştir. Böylece her kaleye asker yığmak yerine gerekli stratejik mevkiilerdeki kalelerde asker sayısını çok tutup gerekli olduğunda diğer bölgelerdeki kalelere takviye yapılmıştır. İzvornik ve Böğürdelen kalelerinden Ardeniçe Kalesi'nin muhafazası için asker sevk edilmiş (7MD, h:1442), 1570 yılında Obravaca ve Iskıradin adlı iki kalenin yararı olmadığı için yıktırılması ve buradaki asker ve mühimmatın diğer kalelere nakledilmesi uygun görülmüştür (OBH, 56, s.174-175; 12MD, h:c-48).

Habsburglar ve Osmanlılar, sınırda antlaşmaya uygun olmayan faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Habsburglar Osmanlı sınırlarında kalan Şimikloş Palankası'nı muhasara etmişler (9MD, h:269); Söken Kalesi'ni tamir ettirmişler bunun sonucunda Osmanlılar kaleyi fethetmiştir (21MD, h:651). 1570 yılında Sikloş Palankası'na Avusturya birlikleri saldırmışlar (9MD, h:267, 269); Osmanlılar antlaşmaya aykırı

⁸¹ II. Selim döneminde Klis Livası'nın idari birimleri ve kalelerinin listesi için bkz: (OBH, 91, s.274-285).

olarak Ağustos 1570 yılında Sigetvar hududundaki Sikeş isimli kaleyi tamir etmeye kalkmıştır (14MD, h:423); Solnuk Kalesi antlaşmadan sonra haydutlar tarafından zapt olunca Osmanlılar sınırın güvenliği için burayı almak istemiştir (22MD, h:93). Ubdina Kalesi'ne 1571 yılında Hırvat çeteleri saldırmıştır (OBH, 56, s.176-177). Ayrıca aynı yıl Erdel'in Yanık Kalesi'ne saldırması sonucunda Erdel Prensi, Osmanlılar tarafından tehdit edilmiştir (10MD, h:26, 36).

Sınır bölgesinde Habsburg tarafında olan Macar beyleri, Osmanlıların tarafına geçmek için müracatlarda bulunmuşlardır. Osmanlı hâkimiyetine girmek isteyen beylere Avusturya ile yapılan antlaşmayı bozmamak için kendi taraflarına gelme izni vermemiştir (12MD, h:826; 19MD, h:659). Fakat bir yandan Macar beylerine tamamen yüz dönülmemiş, sınır yöneticilerine Macar beylerine yardım yapılması konusunda talimatlar da verilmiştir (7MD, h:2553). Erdel Prensi'nden, Avusturya Kralı'nın ahidnameyi imzalama belirsizliğinden dolayı Macar beyleriyle gizli müttefik olarak kalması (7MD, h:2754, 2763) istenmiştir.

Osmanlılar sınır bölgesindeki nüfus yerleşimi konusunda dikkatli bir siyaset izliyordu. Osmanlılar 1568 yılında kendilerine sığınan gayrimüslimleri Podgoriye, Lika, Karin, Bukoviçe nahiyelerine yerleştirmiştir (OBH, 3, s.20-21); 1569 yılında Pojega Sancağı köylüleri, Sigetvar Kalesi'nden Osmanlı topraklarına eşkiyalık yapanlara kılavuzluk⁸² yaptıklarından Hersek'e sürülmüştür (OBH, 4, s.22-23). Bu iki örnekten anlaşılacağı gibi sınırın düzeni için Osmanlılar, gerektiğinde yerleştirme yaparken gerektiğinde sürgün de yapabiliyorlardı. Ayrıca Faroqi'ye (2010, s.61) göre 1566 yılında Fransız sefir Grantrie de Grandchamp çok sayıda Huguenot'un ve Fransız, Alman Luthercinin Boğdan'a yerleştirilmesi için Osmanlıların onayını almaya çalışmıştı. Bu aileler Habsburglara karşı askeri bir koloni oluşturacaklardı. Fakat bu durum Osmanlı sarayında çok dikkate alınmamıştır.

⁸² Kılavuzluk o dönemde önemli bir meslektir. Macaristan'ın coğrafi özelliklerinden dolayı bölgede yolculuk yapmak tehlikelidir. Askeri kıtalar da bu kılavuzları sık sık kullanırlardı. Askeri başarılarında kilit rol oynayan kılavuzlar bundan dolayı yakalandıklarında öldürülüyorlardı. Bu öldürülmelerinde temel nokta olarak bölgede eşkiyalık yapanlara yol göstermeleri belirtilmiş olsa da askeri harekâtların geleceği için uygulanamıştır. Osmanlı uç kalelerinde Habsburglara göre daha fazla kılavuz bulunuyordu. Kılavuzlar büyük seferlerde de önemli rol oynuyorlardı (Sándor, 1970, s.242-263).

1570'lerin ortasında Habsburg sınır savunması tutarlı bir hale getirilirken Osmanlılar sınır kale hatlarını kurmuşlardır. Bu kurdukları kale hattı yavaş yavaş ama sağlam ilerleyişlerinin temelini oluşturmuştur. Masrafı ağır olan bu sistemde Osmanlılar giderlerini karşılamak için 1570 yılına kadar zorlanmıştır. Bu yüzden Osmanlı imparatorluğu sık sık bütçe açığı verirken bu açık merkez tarafından verilen destekle dengelenmeye çalışılmıştır. Sigetvar seferine kadar bölgenin giderleri, Mısır gelirlerinin fazlası ve merkezi hazineden aktarılan paralar ile karşılanmaya çalışılıyordu. Ayrıca bölgede yaşayan halka bir takım külfetler yükleniyordu. 1566 seferi sonucunda kazanılan toprakların gelirlerinin iyi olması Orta Macaristan'da Osmanlı hâkimiyetin tam tesisi için bir başlangıç olmuştur. Edirne Antlaşması'ndan sonra Osmanlı'nın sınır bölgesinde topladığı gelirler ile sınırın giderlerinin çoğunluğunu karşılamaya başlamasıyla Osmanlılar Habsburglara göre daha avantajlı bir duruma geçmiştir. Böylece 1570 yıllarında bölge kendine yetecek duruma gelmişken bu gelir gider dengesi 1580'lerin başlarından itibaren bozulmuştur ve bir daha aynı denge kurulamamıştır (Ágoston, 1999, s. 448-450; 2009, s.161; Murphey, 2007, s.74, 82).

Osmanlı İmparatorluğu barış antlaşmasından sonra Habsburgların ödediği verginin gelmeme ihtimaline karşı sınırı hep hazır bekletmiştir. 1570 yılında Avusturya'nın göndermesi gereken harac henüz gelmediği için Osmanlılar gerekli önlemleri sınır bölgesinde almıştır. Bütün sınır yöneticilerinden hazırlıklı olmaları ve kendi bölgelerini korumaları konusunda uyarılar gönderilirken garnizonlarda gerekli olan askeri birlikler dışındaki neferlerin Budin Beylerbeyliği'ne yardıma gitmesi (12MD, h:c-2, c-4, c-7) istendi. Avusturyalıların Udobina ve Novi kalelerine saldırma ihtimali karşın Klis Beyi ile Bosna beyi ortak hareket etmesi kararlaştırılmıştır (12MD, h:c-39, c-35).

22 Aralık 1574 tarihinde III. Murat tahta çıkmış ve 1565 yılında Habsburglar ile yapılan antlaşma uzatılmıştır. Fakat yine de sınırdaki küçük akınlar devam etmiştir. Barış sürecinin bozulmasını istemeyen her iki imparatorluk, sınırdaki küçük akınları önlemeye çalışmışlardır. Osmanlılar Avusturya'dan aldıkları Klis bölgesindeki Zadere Kalesi'ni geri vermişlerdir (34MD, h:367). Bundan dolayı da sınır yöneticilerine sınır ihlali yapmamaları için emirler verilmiştir (34MD, h:536,555). 1578 yılında Preznik Kalesi'ne Hırvatlar saldırmış Klis beyi ise bu saldırıları başarı ile geri püskürtmüştür (34MD, h:634, 635, 641). Osmanlılar bunların yanında sınır bölgesinin güçlendirilmesi

için çalışmalarını da aksatmamıştır. Bender Kalesi'nin inşa edilmesi (34MD, h:364); Turla nehri kenarında palanka yapılması (34MD, h:474, 476) kararlaştırılmıştır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun İran ile çıkan savaştan (1578-1590) dolayı Habsburg sınır bölgesindeki askerlerin çoğunu doğu cephesine kaydırması Türklerin sınır savunma sistemlerinin tehlikeye girmesine sebep olmuştur (Ágoston, 2013d, s.231-232).

Budin çevresine 19 Mayıs 1578 tarihinde barut depolanan kuleye yıldırım düşüncü kale, çok büyük zarar görmüştür (Ágoston, 2004, s.551). Bundan önce de Budin'de 19 Temmuz 1571 de bir yangın daha çıkmıştır. Tüm bunlardan dolayı Sokullu Mustafa Paşa 30 Eylül 1578 tarihinde idam edilmiştir. Yıldırım düşmesi sonucu zarar gören Budin'in tamirini Osmanlılar hemen gerçekleştirmek için çalışmalar yapmışlardır. Vezir Mustafa Paşa'ya emir verilmiş ve bu tamir masrafinin İzvornik avarızından (34MD, h:585) karşılanması istendiği gibi kalenin tamiri için Solnuk (34MD, h:586), Alacahisar (34MD, h:587) ve Semendire (34MD, h:588) bey ve kadılarının gerekli yardımı karşılanması istenmiştir.

3. 4. HABSURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (1568 SONRASI)

1566 yılında Sigetvar'ın kaybedilmesinden sonra Habsburg hâkimiyeti, Tuna-Adriyatik bölgesinde Pzosity ve Komarom arasındaki dar bir şeride çekilmiştir. Bu dönemde sadece Cisdanubian bölgesinden Zolyom kontluğuna kadar olan bölge ile Yukarı Macaristan'ın bazı bölgelerine Osmanlı saldırıları yapılmadı. Fakat Habsburglar savunma sistemi hinterlandını kaybetmişlerdir. Bu kayıp sadece toprak kaybı olmayıp aynı zamanda verimli topraklar olduğu için önemli bir gelir kaybının da kaybı anlamına geliyordu. Macar topraklarının yerel gelirleriyle bölge giderlerini karşılayamayacağını anlayan Habsburglar, giderlerinin çoğunu kendi hazinelerinden karşılamak zorunda kalmışlardır. Avusturya eyaletlerinin her biri bu sınır bölgesine yardım etmek zorunda kalmış bu durum bölgede Macar kontrolünü azaltmıştır. Buna ilaveten Habsburglar mali açıdan zor zamanlar geçirmekteydi. 1500-1630 arası yiyecek fiyatlarının beş kat, sanayi mallarında üç kat fiyat artmış, genel enflasyon, devlet maliyesine ağır bir darbe vurmuş;

bu durum ordu ve donanmanın sayısal açıdan ikiye, dörde katlanmasıyla da şiddetleniyordu (Pálffy, 2000, s.40-43; Kennedy, 1994, s.55).

Avusturyalılar, on altıncı yüzyılın ortalarından itibaren sınır kalelerini güçlendirme çalışmalarını çeşitli ve ısrarlı bir şekilde yapmışlardır. Raab, için tasarımları Pietro Ferrabosco ve Bernardo Gabollia yapmışken, güçlendirme Schallauzer'in liderliğinde 1564 yılında tamamlanmıştır. Komorn'un rahibe kalesinde hem Ferrabosco hem de aşırı İtalyan karşıtı olan Daniel Speckle'nin birlikte çalışmış ki bunun sonucunda bazı ilginç fikir farklılıkları burada görülmüştür. II. Maximilan (1564-1576) döneminde Rönesans İtalyan mühendisliğinin önde gelenlerinden olan Francesco de'Marchi ve Carlo Theti güçlendirme çalışmalarında görev almışlardır. Ayrıca 1583 yılında seçkin bir uzman olan Cataneo'nun da Habsburgların hizmetinde yer almıştır. Raab ve Komorn gibi önemli kaleler, sayısı seksen civarında olan küçük kaleler ve palankalar ile tahkim edilmiştir. On altıncı yüzyılın son çeyreğinde Macarların önemli kaleleri koruma ve bakımlarını sağlama konusunda eşit davranmadıklarını gören Avusturya Arşidükü, Raab'ın bakımını üstlendiği gibi Bohemya ve Moravya ile birlikte Komorn'a destek sağlamıştır (Duffy, 1979:I, s. 203-204).

Habsburg sınır bölgesinde on yedinci yüzyılda sınır kaptanlarının Györ hariç hepsi Macar toprak sahibi soylulardan oluşmuştur. Osmanlı işgalleri sonucu "*servitor*" denilen küçük soylular, dominus olarak isimlendirilen büyük soyluların hâkimiyetine girmişlerdir. Büyük soylular Viyana'nın merkezileştirme politikalarına karşı mücadele etmek için kendi kapılarında özel askeri birlikler beslemişlerdir. Bunun için 1570'li yıllarda Macar toprak soyluları kendi kapılarında Macar köylü askerlerden oluşan birlikler bulundurmuşlardır. Habsburg askeriyesindeki bu adem-i merkezileşme Osmanlılar'da beylerin ve paşaların kapısında besledikleri birlikler olarak karşımıza çıkıyor. Viyana-Macar soyluları arasındaki bu çekişme Türk tehditinden dolayı bir tarafa bırakılabiliyordu (Ágoston, 2012a, s.193-196).

Sınır bölgesinde Osmanlı birliklerinin saldırıları karşısında II. Maximilan, ülkenin ekonomik durumunun kötü olması ve imparatorluk birliklerinin isteksiz olması gibi sebeplerden dolayı Türklere karşı bir savaşa girmiyordu. Hatta sınır bölgesindeki birliklere antlaşmayı bozmamaları için talimatlar veriyordu. Habsburglar sınırdaki

askerlerine ödemeler yapamıyorlar, yiyecek erzak sağlayamıyorlardı. 1573 yılı itibariyle Sloven sınır bölgesinde 3163, Hırvat sınır bölgesinde ise 2750 asker bulunuyordu. Bu sayılar sınır savunması için yeterli miktarın çok altındaydı. Arşidük II. Karl (1540-1590) ve İç Avusturya eyaletleri yardımıyla bulunmalarına rağmen yeterli gelmiyordu. İç Avusturya eyaletleri yapmış oldukları yardımların yeterli olmadığını görünce Hırvat-Sloven sınır bölgeleri üzerinde dindar bir Katolik olan Arşidük II. Karl'a (1540-1590) tam kontrol verilmesini ısrar etmişlerdir (Rothenberg, 1958, s.55-58). Bunlara ilaveten alınması düşünülen tedbirler uyarınca sınır bölgesinde Kanije'ye Teutonic Tarikat şövalyeleri yerleştirilme planı ortaya atılmıştır. Şövalyeler Kanije'den Türk bölgelerine saldırılar düzenleyecekti. Fakat bu plan gerçekleşmedi (Zinkeisen, 2011:III, s.394).

1576 yılında sınır bölgesinde Türk birlikleri birçok akında bulunmuştur. Hırvatistan sınırını aşan Osmanlı birlikleri Corona Irmağı'na kadar ilerlemişler, karşı direniş görünce geri dönmüşlerdir. Komar Kalesi'ne 5 Şubat'da başarısız bir kuşatma gerçekleştirmişler, Komar-Kanije arasındaki yerleşim yerlerini ele geçirmişler, Hırvat sınırındaki Busin Kalesi'ni almışlardı. 11 Eylül tarihinde 3000 Türk askeri Krise'ye akın düzenledi ve 25 Eylülde Canusa'dan Egerzek'e kadar ilerlemişlerdir (Gerlach, 2010:I, s.490-496).

1575 Ekim ayında II. Maximilian ölünce yerine oğlu II. Rudolf (1552-1612) geçmiş, Yukarı ve Aşağı Avusturya'nın yönetimini Arşidük Ernest'e devretmiştir. 1577 Ocak ayından itibaren İç Avusturya tarafından tekrarlanan askeri sınır idaresinin kontrolünün Arşidük II. Karl'a (1540-1590) devredilmesi için hazırlıklar başlatılmıştır. Hofkriegsrat (Viyana) sınırı daha tutarlı hale getirmek ve sınırdaki askeri durumu gözden geçirmek için 1577 Ağustos ayında Viyana'da Arşidük Ernest (1553-1595) başkanlığında büyük bir askeri konferans (Wiener Hauptgrenzberatung) gerçekleştirdi. Bu toplantıya Hırvatistan ve Macaristan'dan hiçbir temsilci katılmadı. Bu konferansta ileriki dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'na karşı nasıl bir savaş politikası izlenmesi gerektiği görüşüldü. Konferansın zabıtlarına göre Habsburglar'ın Osmanlılara karşı avantajı, ateşli el silahlarına sahip olmasıydı (Ágoston, 2013b, s.124-125). Konferans sonucunda barışın devam etmesi, savunmaya dayalı bir strateji izlenmesi kararlaştırıldı. Bu stratejiye göre elverişli doğal çevreye dayalı olarak kapalı ve kesin kontrollü savunma bölgelerinden oluşacak bir strateji oluşturularak Osmanlı baskınlarına daha

etkili karşı konulacak ve Osmanlı'nın Macar Krallığı'nda giderek artan miktarda vergi toplaması engellenecekti (Pálffy, 2000, s.49-51). 1577 Eylül'ünde İç Avusturya soylularının isteğiyle askeri sınırın komutası "Hırvat ve Sloven sınır bölgelerinin daimi genel valisi" ünvanıyla Arşidük Karl'a devredilmiştir (Zinkeisen, 2011:III, s.392).

Dindar bir Katolik olan II. Karl, Protestanlığın önemli yandaşlar bulduğu İç Avusturya eyaletlerinin⁸³ mali desteğini sağlamak için İstriya, Kranjska, Karantiya ve Görz (Gorizia) bölgelerinin soylularını Bruck an der Mur'da toplayıp desteklerini 1578 Ocak ayında imzadıkları *Brucker Liball* protokolü ile sağlamıştır. Bu antlaşmaya göre eyaletler savunma sistemi için yardımda bulunacaklar (yıllık 548.205 florin),⁸⁴ bu yardım ise bölge bölge sağlanacaktı. Yukarı Sloven Sınır bölgesine destek İstriya bölgesinden, Hırvat Sınırı için Aşağı ve Yukarı Avusturya, Karantiya, Kranjska (Carniola) ve Salzburg tarafından verilecektir. Bu yardım soylular tarafından geç on yedinci yüzyıla kadar düzenli ödenmiş fakat bu tarihten sonra aksaklıklar olmuş, sonuçta Maria Theresia (1717-1780) döneminde askeri sınır düzenlenmesinin bir sonucu olarak bu vergiler kaldırılıp yerine eyaletlerin arazi vergileri yükseltilmiştir. II. Karl'a devredilen sınır komutası Adriyatik'ten Sava Nehri'ne kadar olan bölgeyi kapsıyordu. Bu bölgede Karl başkomutan olarak en büyük askeri güç iken, Hırvat Ban'ı hiyerarşik olarak onun astı konumundadır. Savaşı ve barışı belirleyen, sınıra albay atamasını sağlayan imparatorken, bölgedeki diğer tüm atamaları II. Karl yapacaktı. (Rothenberg, 1958, s.61-63; Zinkeisen, 2011:III, s.393.)

II. Karl, İç Avusturya ve sınırın askeri teşkilatını yeniden organize etmek için 1578 Ocak ayında merkezi Graz'da bulunan Hofkriegsrat'ı kurdu. Merkezi Viyana'da bulunan aynı adlı kurumdan farklı olarak Graz merkezli konsey askeri sınırın istihkâmları, personeli ve finansal durumunu denetleyecekti. Ayrıca Viyana'daki imparatora bağlı merkezi kurumken, Granz'daki savaş konseyi eyaletler ile Arşidük arasındaki mutabakatın yansımasını ifade ediyordu. Bu kurumdaki yetkililer eyaletler

⁸³ Mohaç Savaşı'ndan önce Protestanlık Macaristan'da taraftar bulmasına karşılık savaştan sonra büyük bir ilerleme kaydetmiştir. İlk taraftarları Erdel Sasları ile maden kasabaları nüfuslarıydı. Türkler ise Habsburglara karşı Protestanlığı kullanmak için desteklemişlerdir (Eckhart, 2010, s.128; Sándor, 1970, s. 28-29).

⁸⁴ Habsburg yönetiminin 1578 yılında 10 milyon filorinden fazla borcu vardı. Erdel'den Dalmaçya'ya kadar uzanan sınır bölgesinin yıllık gideri ortalama 1 milyon Ren guldeni buluyordu. Györ gibi bazı kalelerin yapı giderleri için bile tek başına 1 milyon filorine ihtiyaç duyulduğundan, bu giderler Habsburg maliyesi üzerinde çok önemli bir yük oluşturmuştur (Ágoston, 1999, s.450).

tarafından önerilmişti ve maaşlarının yarısını eyaletlerden alıyorlardı (Rothenberg, 1958, s.65).

Böylece Habsburg sınır savunma sisteminin kontrolü 1578 yılında iki kısma ayrılmıştır. Bunlardan birincisi Arşidük II. Karl'ın sorumlu olduğu bölgeydi. II. Karl, İç Avusturya Savaş Konseyi'nin (Inner-Österreichischer Hofkriegsrat 1578-1705) merkezi komutasındaki Hırvat-Wendisch sınırlarının genel kaptanı olarak Hırvat ve Sloven bölgelerinin yönetiminden sorumluydu. Böylece Hırvat-Sloven sınırları Graz'daki İç Avusturya Savaş Konseyi'nin komutasına girmişti. İkinci kısım ise Arşidük Ernest'in sorumlu olduğu bölgeydi. Arşidük, Drava'dan Transilvanya'ya kadar uzanan dört Macar sınırı olan Kanije çevresindeki sınır kaleleri, Györ bölgesi, Maden kasabaları ve Yukarı Macaristan bölgelerinden sorumluydu. Bu değişikliklerin yanı sıra 1578 yılında Kanije yakınında Bajcsavár kalesi inşa ettirilip Murakeresztúr ve Fityeház ile birlikte Sloven (Wendisch) genel kaptanlığına bağlanmıştır. Bazı kilit bölgelere askeri üs şeklinde kaleler yaptırılmıştır. İtalyan mimar Ottavio Giulio Baldigara tarafından 1581 yılında Nitra Nehri'nin sağındaki maden bölgesine Uyvar (Nové Zámky/ Érsekújvár) inşa edildi. Uyvar'ın yapılması ile kuzeydeki maden kasabaları bölgesi güvenlik altına alınmıştır. Hırvat Sınırının merkezi olacak şekilde düzenlenen Karlovac (Károlyváros, Karlstadt) Kalesi Arşidük II. Karl'ın emri ile Korana ve Kulpa nehirlerinin birleştiği yerde yaptırıldı (Pálffy, 2000, s.51-53; Rothenberg, 1958, s.67). Hırvat ve Sloven Sınır bölgelerinde Bihaç, Ogulin, Senj, Hrasztovica (Hırvat Sınır Kaptanlıkları); Ivanics, Körös, Varazdin, Kapronca (Sloven Sınır Kaptanlıkları) isimlerinde kaptanlıklar oluşturularak bölge idari bölümlere ayrılmıştır (Pálffy, 2000, s.53; Bracewell, 2009, s. 80). Böylece 1580 yılına gelindiğinde sınır bölgesi iki kısma ayrılmış oluyordu. Karlstadt (Karlovac) Bölgesi (Hırvat Sınırı) ve Warasdin (Varaždin) Bölgesi (Yukarı Sloven Sınırı).⁸⁵ Bu iki sınır bölgesinin dışında Adriyatik kıyısındaki Deniz Sınırı da Bag mezasına kadar güneye doğru genişletilmiş ve Karlobag (Carlopage) ismiyle anılmaya başlandı. Tüm bölgelerin karargâhı Karlovac (Karlstad)'dı (Rothenberg, 1958, s.68).

⁸⁵ Varaždin o zamanın en geniş topraklarına sahip Hırvatistan şehriydi. Sınırın bu bölümünde Katolikler çoğunlukta iken 1580'lerde Slovenya ve Sirem'in Osmanlılar tarafından fethiyle Ortodokslar çoğunluk olmuştur. Karlovac bölgesi dışardan büyük bir miktarda Ortodokslara ev sahibi olmuştur (Trifkovic, 2010, s.24).

1577 yılındaki askeri konferans'dan (Wiener Hauptgrenzberatung) sonra Lazarus von Schwendi'nin önerileri sonucunda sınır kaleleri İtalyan mühendisler tarafından modernleştirilmiş ve bunun sonucunda Osmanlı ilerlemesi bir ölçüde durdurulmuştur (Pálffy, 2002, s. 118-121). Ancak 1580'lerden sonra Habsburgların yaşadığı mali sıkıntılar sebebiyle yardımların kesilmesiyle askeri konferansta alınan kararların çoğu gerçekleştirilememiştir.

3. 5. ÇİFTE VERGİLENDİRME HAKKINDA: KONDOMİNYUM/ORTAK EGEMENLİK

Osmanlı-Habsburg arasında yapılan antlaşmalarda sınırların detayına girilmez, sınırlar antlaşma imzalandıktan sonra oluşturulacak bir komisyon tarafından belirlenirdi. Bundan dolayı sınır bölgesinde bazı köylerin hangi tarafa ait olduğu konusunda anlaşmazlıklar çıkardı. Mülkiyet konusu kesinlik kazanmayınca o köyün hangi tarafa vergi vermesi gerektiği belirsiz olurdu. Osmanlılar bu tür köylerdeki nüfusu önce vergi mükellefi yaparak tahrir defterine geçiriyor, böylece siyasi sınırını genişletiyordu. Bu mücadeleden dolayı her iki taraf sık sık birbirlerinin köylerini giriyorlar, vergi talebinde bulunuyorlardı (6MD, h:368; 7MD, h:2743).

Habsburglar, sınır bölgesindeki köylerden vergi almak için sık sık mektup yazıyorlardı. Ayrıca bu köylerin, Osmanlılara vergi vermemesi için tehdit ediyorlardı. Sándor (1970, s.32) 9 Ekim 1574 tarihli bir mektupta Zrinyi'nin Baranya ve Soklyos bölgelerindeki köylere “*eğer sizler direnecek olursanız, köylerinizi ve kasabalarınızı yaktırır, karılarınızı, çocuklarınızı ve kendilerinizi kestirtirim*” diye tehdit ettiğini belirtiyor. Habsburglar köylerden alınan vergiler olmadan ucların muhafazasının güç olacağını bildikleri için köyler üzerindeki baskılarını arttırmışlardır.

Osmanlı Habsburg sınır bölgesinde diğer ortak hâkimiyet alanı değirmen meselesinde de görülüyordu. On altıncı yüzyılda sınırdaki Türkler ile Macarlar ortaklaşa değirmen yapıp kazancı paylaşırlardı. Bu ortak hâkimiyetin savaşlarda yararı oluyordu. Savaşlarda orduların ilk yaktıkları yer değirmenlerdi. Fakat iki tarafın birlikleri savaş

sırasında bu kondominyum altına olan değirmenlere dokunmuyorlardı (Sándor, 1970, s.344-345).

Osmanlı İmparatorluğu sınır bölgesini, dönemin ve bölgenin şartlarını dikkate alarak esnek bir idare tarzıyla yönetiyordu. Osmanlılar ele geçirdikleri serhad bölgesindeki topraklardan kendilerinden önce uygulanan sistemin bir anlamda devam etmesine izin vermiştir. Bu aynı zamanda bize Osmanlı merkezi yönetim tarzının esnek yüzünü göstermiştir. Osmanlı fetihlerinden sonra Habsburg serhaddine yerleşen Macar soyluları, Osmanlı sınırında kalan eski topraklarındaki bazı uygulamalarını devam ettirmişlerdir. Böylece sınır bölgesinde ikili idare tarzı ortaya çıkmıştır. Sınır bölgesindeki bu Habsburg-Osmanlı çifte vergilendirme sisteminde köyler hem Türk sipahisine hem de Macar toprak sahibi soylusuna vergi ödüyor, hatta bazen iki imparatorluk birbirlerine vergi toplamada yardım bile ediyordu. Bu sistem Sirem dışındaki Güney Macaristan'ın tamamında çok yaygın olarak görülüyordu. Vergi konusunda yaşanan bu ikilik, yargı ve kamu idaresi alanında da görülüyordu. Macar liva soylu meclisleri olan *comitatus*'ların varlığı buna güzel bir örnektir. Osmanlı Macaristanı'nda tarım, büyükbaş hayvancılık ihracatı, gümrük vergileri, panayır vergileri, pazar vergilerinden iyi gelir elde edilmiş ki, köyler her iki tarafa vergilerini ödeyebilmişlerdir (Ágoston, 2013f, s.168-170, 175; 2013a, s.194-195; 2013d, s.254-256; Stein, 2007, s.24-25).

4. BÖLÜM

SINIR ÇATIŞMASINDAN BÜYÜK SAVAŞA: UZUN SAVAŞ (1593-1606)

4. 1. UZUN SAVAŞ ÖNCESİ GENEL DEĞERLENDİRME

17 Şubat 1568 yılındaki Edirne (Adrianople) barışından 1663-64 Osmanlı-Habsburg Savaşına kadar sürecek olan barış dönemi 1593 yılında başlayan Uzun Türk Savaşı⁸⁶ ile kesilmiştir. Bu savaş, Habsburg ve Osmanlı arasındaki güç dengesinde kesin bir değişiklik oluşturmamasına rağmen Avusturya'nın tamamen Katolik olmasında çok önemli bir yer teşkil etmiştir. İmparator II. Rudolf (1552-1612) bir yandan ülke genelinde dini bütünlüğün yeniden tesisini sağlamaya çalışırken, diğer yandan sınır yönetiminde (sevk-idare-bakım) İç Avusturya Arşidükü ile Protestan bölgeleri arasında yaşanan anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Protestanlığın etkin olduğu İç Avusturya'da Katolik Kilisesi'nin yapılanması çok zordu. Bir de Arşidük II. Karl (1540-1590) 1578 yılında İç Avusturya bölgesinin mali desteğini almak için birçok dini ayrıcalıklar tanımak zorunda kalmıştır (Rothenberg, 1958, s.70-71).

1593-1606 Osmanlı-Habsburg Savaşı öncesinde Osmanlılar'ın genel durumu iyi olmadığı gibi sınır bölgesinde sıkıntılar yaşıyordu. 1580'lerin sonunda Osmanlı hazinesi Osmanlı akçesinin altın karşısındaki değer kaybından dolayı büyük açıklar vermiştir. Yeniçeri sayısının artmasına bağlı olarak maaşlarının hazineye ağır gelmesi hazine açığını daha da arttırmıştır. Bunlardan dolayı askerlerin ücretlerini ödeyebilmek için yeni kaynak yaratılmaya çalışılıyordu. Kıtık ve halka çeşitli isimlerde vergiler yüklenmesi gibi sebeplerden isyanlar başgöstermektaydi. Sınır bölgesindeki askerler kalelerini bırakıp paşaların kapı halkı olmaya başlamışlardır. Habsburglar ile sınırdaki

⁸⁶ Osmanlı-Habsburg İmparatorluklarının Macaristan için yaptıkları mücadelenin 1593-1606 yılları arasındaki dönemin mikro bir incelemesi ve on altıncı yüzyıl başında Macaristan'daki Osmanlı askeri planlaması, harcamaları ve işgüne ilişkin çeşitli bilgiler için bkz: (Finkel, 1988). Bu esere ek olarak Osmanlı İmparatorluğunun merkez hükümetinin sefer hazinesinin beş, Budin vilayet hazinesinin üç bütçesini ele alarak seferin maliyeti hakkında yapılmış değerlendirme için bkz: (Finkel, 2006, s.239-291). Biz araştırmamızın konusundan dolayı bu savaşın iki imparatorluğun sınır savunmaları üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalıştık.

mücadeleler bölgedeki halkın huzurunu kaçıyordu. Sınır bölgesindeki tüm başarısızlıklar bölge yöneticilerin görevden alınmasına sebep oluyor, çözümü ise toprak genişlemesinde görülüyordu (Fodor, 1999, s.452-453).

1593-1606 savaşımdan önce sınır bölgesi hakkında Hasan Bey-Zâde ve Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi eserlerinde bilgiler sunmaktadır. Hasan Bey-Zâde'ye (2004:II, s.384) göre savaş öncesinde Osmanlı sınır bölgesi pek iyi durumda değildir. Habsburgların savunma sistemlerinin güçlü olduğunu belirten yazar ayrıca sınırdaki dirliklerin kılıç ehli kimseler yerine iç kesimlerden ve İstanbul'dan talip olanlara verilmişti; bu kişilerin serhadlerin durumunu bilmediği için sınırlar boş kaldığı ve Habsburg bölgesindeki değişimler Osmanlı idaresi tarafından gözlenememiştir. Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi (2003:I, s.7-9) ise sınır bölgesinde küçük yerel birliklerden oluşan küçük çatışmaların meydana geldiğini, büyük savaşların yapılmadığını, onun için sık sık sınır tecavüzlerinin yaşandığını, Bosna sınırındaki kaleler ise Hırvat çetelerinin saldırdığını ve barışı bozacak tarzda büyük akınlar gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Sınır bölgesindeki Hırvat toprak sahibi ailelerin (Zrinski gibi) faaliyetlerinden de İstanbul'da büyük rahatsızlık duyulmaktadır.

Habsburg İmparatorluğu ise 1576-1582 yılları arasında sınır bölgesinin tüm yükümlülüklerini yerine getirmesine rağmen 1582 yılında sonra bu yükümlülüklerini tam olarak yerine getirememiştir. Hatta 1587 yılından sonra hiçbir şey yapamamıştır. Sonunda İç Avusturya bölgeleri Yukarı ve Aşağı Avusturya'nın askeri sınıra yakın bir Macar kalesi olan Kanije'nin savunması için yapılan masrafları karşılama konusunda üzerine düşen payı ödeyeceğini ama bundan sonra askeri sınırın tamamı için ödeme yapmayacaklarını belirtmişlerdir (Rothenberg, 1958 s.72).

Osmanlı-Habsburg sınırındaki⁸⁷ küçük çatışmalar bu dönemde de devam etmiş; hatta ilişkiler iyice gergin bir hal almıştır. Bu küçük akınlar her iki tarafın birbirine şikâyetle bulunmasına sebep oluyordu. Bu akınlar tek taraflı olmayıp, karşılıklı misillemeler şeklinde gerçekleşiyordu. 1583 yılından sonra Karintiya başta olmak üzere Habsburgların sınır eyaletleri, Türk akınlarından olumsuz etkilenmiştir. 1584 Ekim ayında Karintiya eyaletleri Sluin yakınlarında Osmanlı birliklerine önemli kayıplar

⁸⁷ Eflak ve Boğdan Prenslikleri ile günümüz Polonya, Ukrayna topraklarının da bulunduğu bölgeler Macaristan'da Osmanlı-Habsburg sınır bölgesi haline gelmiştir (Aksan, 2011, s.118).

verdimiş, 4000 Türk'ü öldürmüştür. 1585 yılında Zrinyi, Sigetvar Sancakbeyi Hasan ile çatışmıştır. 1587 yılında Avusturya birlikleri Balaton Gölü kenarında vergisini ödememiş köylere saldırmıştır. Kopan Kalesi yakınlarında ve Budin dolaylarında Osmanlı kuvvetleri eşkiyalar ile mücadele etmiş ve Kaniye Ovası'nda sonuçları belirsiz çatışmalar devam etmiştir. Nadasdy ve Pallfy'de yapılan mücadelede Mohaç Sancakbeyi ölmüştür. 1588 yılında Habsburg birlikleri Siffo Kalesi yakınlarında Türklere büyük bir mağlubiyet yaşatmışlardır. Gestesy Kalesi Sırp Voyvoda Radiç tarafından ele geçirilmiştir. Ayrıca Habsburglar Estergon'da Tuna Nehri üzerinde köprü kurmuşlar, Osmanlılar ise Una Nehri üzerinde böyle bir köprü inşa etmişlerdi (Zinkeisen, 2011:III, s.416-417; Jorga, 2009:III, s. 231-232). 1587 yıllarında ayrıca Peşte yakınlarında Habsburg birlikleri saldırması sonucunda Budin Beylerbeyi Yusuf Paşa bu birlikleri yenmiştir (Selânikî Mustafa Efendi, 1999, s189).

4. 2. OSMANLI-HABSBURG SINIR MÜCADELESİ (UZUN SAVAŞ DÖNEMİ)

Sınırdaki tüm bu olaylara rağmen Habsburglar ve Osmanlılar, aralarındaki diplomatik ilişkilerin normal seyrinde devam etmesine dikkat ediyorlardı. Habsburglar her yıl padişaha hediyeler sunuyor, ateşkesin yenilendiği zaman, diğer Türk yetkililerine hediyeler takdim ediyorlardı.⁸⁸ III. Murat (1574-1595) Sinan Paşa'yı 1580 yılında sadrazam atadıktan sonra uzun süredir doğuda devam eden Safevi savaşını sonlandırmak için 1590 yılında Ferhat Paşa Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşmadan sonra Osmanlı İmparatorluğu yüzünü batıya döndürmüştür. İstanbul'daki Hıristiyan elçiler 1590'lı yılların başında Osmanlı İmparatorluğu'nun İspanya'ya karşı bir deniz savaşına girişeceğini düşünürlerken,⁸⁹ İmparatorluk iç krizlerini çözmek için kara savaşına karar vermiştir (Fodor, 1999, s.452). Özellikle Uskok'ların karargâhı olan

⁸⁸ Yıllık vergilerden vezir ve paşaların eline bir şey geçmediği için hediyeler bu yöneticiler için çok önemliydi. Ayrıca bu hediyelerin gelmesinde Budin Paşalarının rolleri çok önemliydi. Osmanlı merkezine gelen hediyelere göre Budin beyleri itibar kazanıyordu (Sándor, 1970, s. 50-53).

⁸⁹ 1591 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun deniz seferleriyle ilgili çalışmalarını olup birçok yerde gemi inşası yapımından anlıyoruz. Bu konu hakkında şu hükümlere bkz: (5MD (Zeyl), H: 11, 16, 420, 31, 203, 279, 364, 130, 170, 171, 172, 178, 389, 397, 128, 206, 211, 221).

Senj'in Adriyatik'i güvensiz hale getirmesi Osmanlı'nın batıdaki politikasını fiiliyata dökmesine sebep olmuştur.⁹⁰

1593-1606 Osmanlı-Habsburg Savaşı'nın başlama sebepleri olarak; Habsburgların Osmanlı İmparatorluğu'na vermesi gerektiği haracı geciktirmesi, Koca Sinan Paşa'nın çarpışmayı başlatmakta çok istekli olması ve Osmanlıların artık yüzünü batıya çevirmek istemeleri gösterilmiştir. Bunların yanında on altıncı yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da büyük savaşlar gerçekleşmiyordu. Bu askeri gerçeklik doğrultusunda on altıncı yüzyılın sonunda Osmanlı-Habsburg sınırında büyük savaşlar yerine kuşatma savaşları görülmektedir. Uzun Türk Savaşı (1593-1606) Osmanlı ve Habsburg İmparatorluklarının sınırları boyunca yıllarca süren küçük çatışmaların sonucunda meydana gelmiştir (Finkel, 2006, s.239-241).⁹¹ Osmanlılar bu savaşta Habsburgların toplu orduları yerine Hırvat-Macar toprak soyluları tarafından organize edilen küçük birliklerle savaşmışlardır (Murphey, 2007, s.31).

Savaşın başlama sebebi olarak Osmanlı kronikleri genel olarak Sinan Paşa'nın siyaseti üzerine odaklanmışlardır. Ancak devrin kaynakları bu noktadan yola çıkarak farklı bakış açıları ile savaşı değerlendirmiştir. Örneğin Na'îmâ Mustafa Efendi (2014:I, s.60-62) Habsburglar ile olan barışın bozulmasında, Hasan Paşa'nın Siska (Sissek) muhasarasından sonra ölmesi ve özellikle bu saldırının ardından Habsburgların, sulhün bozulduğunu düşünmelerinin etkili olduğunu belirtiyor. Peçevi İbrahim Efendi (1982:II, s.114, 120-122) ise olayları anlatırken Sinan Paşa'ya düşmanca bir tavır takınmıştır. Sinan Paşa'nın Ferhad Paşa'nın doğudaki başarılarından daha yüksek bir başarı elde etmek için Hasan Paşa'nın batıdaki faaliyetlerine göz yumduğunu ve bundan dolayı savaşın çıktığını belirtmiştir. Selânikî Mustafa Efendi (1999:I, s.285-286, 288-290) ise Sinan Paşa'yı suçlamadan Hasan Paşa'nın faaliyetlerini över. Habsburg saldırılarına karşılık verildiğini belirten Selânikî, sarayın siyasetini yansıtmıştır. Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa (2004:II, s.383-387) savaşın çıkmasında temel faktörün Ferhad Paşa-Sinan

⁹⁰ Habsburglar 1580-1596 yılları arasında Osmanlıları zorda bırakmak için Papalığa yakın bölgelerde özellikle Dalmaçya'da bir takım isyanların çıkmasını desteklemişlerdir. Dalmaçya'da çıkan bu isyanların Balkanlar'da genel bir Hıristiyan ayaklanmasına yol açması düşünülüyordu. Bu konu hakkında bkz: (Rothenberg, 1961, s.136-147).

⁹¹ Murphey (2007, s.29-30) bu savaşın çıkmasını gelişi güzel olayların peş peşe meydana gelmesi olarak yorumlamıştır. Savaşı, uçlarda kendiliğinden meydana gelen bu olaylara bağlayan yazar, bu zincirleme tepkiler dizisini Osmanlılar ve Habsburgların kontrol edemeyeceğini de belirtmiştir.

Paşa çekişmesinde olduğunu düşünür. Zira Hasan Beyzade, Hasan Paşa'nın faaliyetlerini Hırvat çetelerinin akınlarına bağlamaktadır. Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi (2003:I, s.7-9) ise savaşa katılan bir asker gözüyle Hasan Paşa'nın Habsburg akınlarına karşılık verdiğini belirterek siyasi çekişmeler konusunda yorum yapmamıştır.

1590 Eylül ayının sonlarında sınır bölgesinde Budin beylerbeyi Ferhad Paşa öldürülmüş ve sınır bölgesinin altı aylık mevacicleri çalınmıştır. 1591 Nisan sonunda failleri yakalanıp cezalandırılmıştır. 1591 yılında Bosna Beylerbeyi Hasan Paşa Hırvatistan'dan geçerek Kőrös (Križevci/ Kreutz) ile Suanich arasındaki bölgelere saldırmıştır. Sigetvar sancak beyi ise Szalad bölgesindeki Küçük Komorn'u ele geçirmiş ve ateşe vermiştir. 1592 yılında Avusturya'ya ait Hrastoviçe/Harastoyçe (Charsloviz/Charotovitz), Gora (Goara) ve Bihke (Bihac) Bosna Beylerbeyi Telli Hasan Paşa tarafından Uskok saldırılarına⁹² karşılık zapt edilmiş, Petrina Nehri'nin Kulpa Nehri'yle birleştiği yerde Yenihisar isimli kale kurulmuş, arkasından Kupa, Sava ve Odra nehirlerinin birleştiği yerdeki Sisak'ı kuşatılmıştır. Sisak'ı sahip olmak, Sava boyunca Hırvatistan ve Avusturya içlerine giden yola hakim olmaktı. Sonunda Bosna valisi Hasan Paşa'nın 1593 Haziranında Sisak'ta Thomas Erdödy, Andreas von Auersberg, Ruprecht von Eggenberg, Sigmund Paradeiser ve Melchior von Rödern adlı komutanların yönetimindeki Habsburg birliklerine yenilmesi ve ölmesi ile Osmanlı'nın Batı Balkanlardaki fetihlerini sona erdirmiştir (Selânîkî Mustafa Efendi, 1999:I, s.225-226, 233,285-286, 288, 320-321; Kütükoğlu, 1979, s.622; Finkel, 2007, s.158; Peçevi İbrahim Efendi, 1982:II, s.114, 118-119; Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:I, s.52-53, 60-62; Zinkeisen, 2011:III, s.418-420).⁹³

Osmanlı İmparatorluğu 1591 yazında Adriyatik-Kanije arasındaki bölgeye akınlar başlatmıştır. İlerleyen zamanlarında Kanije'ye hâkim olabilmek için ona destek sağlayan Slovenya'daki Topolovac, Bozjakovina kaleleri de Osmanlılar tarafından alınmıştır. Hırvat Savunma hattını bölmek için Repitsh ve Golubic'i ele geçirmiş, Kulpa

⁹² 1591 yılında Uskoklar o kadar ileri gitmişlerdi ki Balkanlarda bazı Türk yöneticilerle işbirliği yaparak Antalya Limanı'na kadar saldırabilmişlerdir (SMD (Zeyl), h:412).

⁹³ Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi (2003:I, s.8) Hasan Paşa'nın ölümünü, kurşunla göstermiş fakat eseri hazırlayan Ziya Yılmaz Selaniki ve Peçevi tarihlerinde boğularak öldürüldüğü şeklinde bildirildiği için Abdülkâdir (Kadrî) Efendi'nin notlarının karıştığından ve eserin sonradan kaleme alınmasından dolayı böyle bir hata yaptığını belirtiyor.

ve Unna arasında Sisak bölgesindeki Petrinja'da güçlü bir kale inşa etmişlerdir. Bu yapılan faaliyetlerden anlaşılan, Osmanlılar Sisak bölgesindeki hâkimiyetlerini kalıcı hale getirmeye çalışmıştır. Osmanlı akınları 1592 yılında Avusturya savunmasının kuzeyindeki Kulpa'ya kadar ilerledi. Hrastovitz, Gora ve birkaç küçük yer ve Hırvatistan'ın merkezi olan Bihać (Wihitsch) Haziran 1592 yılında Osmanlıların eline geçmiştir. Aynı yıl Hırvat güçleri Steiermark ve Bihać'ı geri almak istemişler fakat başarısız olmuşlardır (Rothenberg, 1958, s.74-75) .

Sınır bölgesindeki çatışmalar bu şekilde devam ederken II. Rudolf (1552-1612) Osmanlı ile barış yapmak için girişimde bulunmuş fakat bu girişim sonuç vermemiştir. Sınırdaki mücadeleler barış görüşme isteğine rağmen devam etmiştir. Avusturya birlikleri Yenihisar Kalesi'ni başarısız bir kuşatma gerçekleştirmiş, ardından Osmanlılar Siska'yı almışlardır. Slovenya'da Sava ve Kulpa nehirlerinin birleştiği kavşak noktasındaki konumundan dolayı stratejik öneme sahip olan Siska'yı kurtarmak için 22 Haziran 1593'de Hırvat-Avusturya birleşik ordusu saldırmıştır. Bosna Beylerbeyi Telli Hasan Paşa, Hersek Sancakbeyi Sultanzade Mehmet Bey, Kilis Sancakbeyi Sinan Paşa ve Sultan Murat'ın akrabası olan Rüstem Paşa'nın torunu, Sadrazam Ahmed Paşa'nın oğlu bu sefer sırasında ölünce Osmanlı-Habsburg savaşını kaçınılmaz hale gelmiştir (Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:I, s.60-62; Peçevi İbrahim Efendi, 1982:II, s.119-120). Bu çatışma Türklerin Habsburglara savaş açmasına sebep oldu ve Osmanlı ordusu Macaristan'a doğru harekete geçmeye başladı. Avusturyalılar Telli Hasan Paşa ve diğer Osmanlı idarecilerinin öldürülmesini padişahın bir temsilcisinin öldürülmesi olarak görmüyorlar, barışı bozan soyluların öldürülmesi olarak görüyorlardı (Jorga, 2009:III, s. 251-252).

Osmanlı İmparatorluğu Macaristan'a vardığında sefer sezonu sona ermek üzere olduğundan Balaton Gölü etrafındaki bir dizi küçük kaleyi ele geçirip, daha sonra kışı geçirmek için geri çekilmişlerdir. Habsburglar da Sisak'taki başarılarını devam ettirmek için Petrinja'ya doğru yönelmişlerdir. Fakat Sisak'dan sonra ikmal sisteminin karışıklığı ve başarısızlıklardan dolayı bu bölge tekrar Türklerin eline geçmiştir. 1593 yılının geri kalan kısmında İmparatorluk kuvvetleri Macaristan ve Hırvatistan'da savunmada kaldı (Huber, 1888-1896: IV, s.378). Osmanlılar 6 Ekim 1593 yılında Veszprém (Pespirim) kalesini aldıktan sonra Papa Kalesi'ni de ele geçirmişlerdir. 14 Ekim 1593 tarihinde ise

Polata (Vapolta) Kalesi alınmıştır (Selânikî Mustafa Efendi, 1999:I, s.335-336).⁹⁴ 4 Kasım 1593 tarihinde İstolni Belgrad'ta Habsburg birlikleri karşısında Osmanlılar çok ağır bir yenilgi almıştı (Peçevi İbrahim Efendi, 1982:II, s.125-128; Selânikî Mustafa Efendi, 1999:I, s.339-340). 1593 yılı sona ermeden Füleke, Keksö, Hollokoe (Hollokő), Somoske (Somoskő), Derany, Bucak, Scezszen (Stettin), Dregeli (Dregly), Hajataky (Hajatskő) ve Novigrad kolay bir şekilde Habsburgların eline geçmiştir. Bunların hepsini muhafaza edecek asker elde olmadığı için önemli olan istihkamlar bırakılırken diğerleri yıkılmıştır (Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:I, s.65-68; Zinkeisen, 2011:III, s.424-425; Jorga, 2009:III, s. 252-253).

1594 yılından sonra İmparator II. Rudolf Türklere karşı kendisine yardım edecek bir Haçlı birliğine umut bağlamıştır. Özellikle Papa VIII. Clement (1536-1605) tarafından Türklere karşı bir koalisyon oluşturulmaya çalışılıyordu. Papa özellikle Habsburglar ile Rusya arasında bir ittifak oluşturmak istiyordu. Çünkü Türklerin Habsburglardan sonra İtalya'ya saldıracağını biliyordu (Zinkeisen, 2011:III, s.423). Bu sırada Osmanlılar, Habsburg Avusturya'sı ile yapılan savaşa destek için beylerbeylerine ve sancak beylerine sık sık emirler gönderiyorlardı (72MD, h: 330, 336, 341). İlerleyen yıllarda bu emirleri sık sık yapmışlardır (75MD, h: 385, 415, 492, 533, 560, 608).

1594 yılında Habsburglar kuzeydeki en önemli istihkam noktası olan Estergon'u, İstolni Belgrad'ı ve Hatvan'ı başarısız bir şekilde kuşatmışlardır. Habsburglar güneyde Harastoyçe, Gora, Yenihisar ve Siska'yı almışsa da yeterli muhafız birlikleri olmadığı için sadece Siska'yı muhafaza edebilmişler ve diğer üçü Osmanlıların eline geçmiştir. Aynı yıl Tata ve Yanıkkale (Györ) tekrar Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmiştir.⁹⁵ Arkasından Papa Kalesi de kolayca alınmıştır. 1 Ekim 1594 tarihinde Sadrazam Sinan Paşa Komaran'ı kuşatıp kış gelmesinden dolayı 6 Aralık 1594'de kışlamak için Belgrad'a geri dönmüştür (Selânikî Mustafa Efendi, 1999:I, s. 405, 413-414; Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:I, s.74-75). 1594 yılında Eflak, Boğdan, Erdel II. Rudolf ile ittifak

⁹⁴ Peçevi (1982:II, s.125-126) göre Polata (Vapolta) Kalesi'ndeki düzenli süvarilerin yokluklarından dolayı kalenin geçişi olarak savunulmasız bırakıldığı, bundan dolayı da iki günlük bir direnişten sonra teslim olduğunu belirtiyor. Bu durumun ise Osmanlı idarecilerinin hatası olduğunu düşünüyor.

⁹⁵ Wagner (1981, s.149) Sinan Paşa'nın Yanıkkaleyi (Györ, Raab) ele geçirdikten sonra Viyana'ya saldırmamasını stratejik bir hata olarak görmektedir. Aynı hatayı 1663 yılında Neuhaeusel düştükten sonra Köprülü Ahmet Paşa'nın yaptığını da söylemektedir.

kurması Osmanlı İmparatorluğu'nun artık dikkatini buraya vermesine neden olmuştur.⁹⁶ Avusturyalılar Erdel ile bir ittifak yapınca Osmanlı Macaristanı'nın sağ tarafı tehlikeye girmiş, bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nu Avusturya yardımlarının Erdel'e ulaşabileceği koridora yönelmeye mecbur bırakmıştır (Duffy, 1979:I, s. 201-202).

27 Nisan 1594 tarihinde Belgrad'da Sinan Paşa tarafından Sırp müstakil Ortodoks Kilisesi'nin kurucusu Mileşova'daki Aziz Sava'nın kemiklerinin ve emanetlerinin Belgrad'a getirtilip yakılmasından sonra birçok Sırp'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun batı sınırında yerleşimci olarak kullanıldığı ve Sultan'ın ordusunda yardımcı olarak görev yaptıkları bir asırlık dönem sona ermiştir. Bundan sonra Osmanlı İmparatorluğu, sınırdaki yerel Sırp Martoloslara güvenmedi. Sırlar artık ayrıcalıklarının korunması konusunda Avusturya'yı çok güvenmedikleri halde Hristiyan ve Türklerin düşmanı olmasından dolayı yüzlerini Viyana'ya çevirmişlerdir (Trifkovic 2010, s.24).⁹⁷

1595 yazına kadar savaş, Adriyatik'ten Karadeniz'e kadar geniş bir cephede yapılmıştır. Habsburglar birtakım yerleri geri almalarına rağmen Aşağı Tuna'ya doğru yaptıkları saldırılarda herhangi bir ilerleme sağlayamadılar. Hırvatistan'daki Petrinja ve çevresi Avusturyalılar tarafından ele geçirildi. Buraya Sırp mülteci grupları yerleştirilmeye başlandı,⁹⁸ bu yerleşme 1595 yılından sonra da devam etmiştir. 1597-98 yılında Osmanlı müttefikleri olan Kırım Tatarları Körös, Szamos vadisine saldırarak buraları boşaltmış ve boşalan yerlere Erdel'in dağlık bölgelerinden inen Ortodoks Rumenler yerleştirilmiştir.⁹⁹ Sloven sınır genel kaptanı Kont Herberstein birkaç bin mülteciyi

⁹⁶ Peçevi İbrahim Efendi, 1982:II, s.130-131, 134-136, 141-142; Selânikî Mustafa Efendi, 1999:I, s.369-370, 395-399, 403-404, 409-410, 412, 415, 418; Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi, 2003:II, s.34-47; Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:I, s.67-70, 71-74, 76-77, 87-96; Zinkeisen, 2011:III, s.425-426; Jorga, 2009:III, s. 253-255. Peçevi'ye (1982:II, s.144-146) göre Eflak Voyvodası Mihail'in Osmanlılardan uzaklaşıp Habsburglara dayanmasının sebebini Koca Sinan Paşa'nın kötü siyaseti olarak görmektedir. Ayrıca Eflak-Boğdan ve Erdel'in Osmanlı'ya karşı Habsburg ile ittifakı Papa'nın aracılığıyla gerçekleşmiştir.

⁹⁷ Sırlar Osmanlı ordusunda sık sık kullanılmıştır. Niğbolu zaferinde 5000 kişilik Sırp ağır süvari gücü Osmanlılara yardım ederken Ankara Savaşı'nda Sırp birlikleri savaşın sonuna kadar yeniçeriler ile birlikte çarpışmışlardır (Ágoston, 2012c, s.30).

⁹⁸ Zombor, Ujvidek, Zenta bölgelerine küçük gruplar halinde Sırlar gelmişlerdir. Maroş Nehri'nin güneyinde birçok Sırp kasabası oluşmuştur. Hırvat iskânı ise batı sınırı boyunca Kulpa Nehri gerisinde oluşmuştur. Böylece Ortaçağ Slovenyasından o günkü Hırvatistan meydana gelmiştir. Türk akınları sonucu boşalan Eski Macar topraklarına dağlık bölgelerden inen Ortodoks Rumen çobanları yerleşmiştir (Eckhart, 2010, s.126).

⁹⁹ Stein'e (2007, s.35, 130-131) göre Kırım tatarları Osmanlıların kuşatma savaşlarında arkadan gelecek olan tehlikeleri önlemek ve kuşatma savaşlarında kalenin ihtiyaçlarını yok etmek için kalenin hinterlandını tarumar ediyorlardı. Ayrıca bu Tatarlar 1594 Ağustos ayında Yanık Kale kuşatmasına II. Gazi Giray Han

(Küçük Eflak'dan gelen) Petrinja bölgesine yerleştirmiştir. Önceki Uskokların aksine bunlara Ulah (Vlach) denilmiştir.¹⁰⁰ Arşidük II. Ferdinand 1597 Şubatında bu yerleşimcilerin hak ve yükümlülüklerini belirten genel bir tüzük yayınlamıştır (Rothenberg, 1958, s. 79). Aynı imtiyazları Arşidük II. Rudolf tanımıştır. Böylece on altıncı yüzyılın sonlarında daha önceki iki sınır hattına Una-Kulpa nehirleri arasında Petrinja sınır hattı da eklenmiş oldu (Zinkeisen, 2011:III, s.393-394).

16 Ocak 1595 yılında III. Murat ölünce yerine en büyük oğlu III. Mehmet tahta geçmiştir. 6 Şubat 1595'de ise Sinan Paşa sadrazamlıktan azledilip yerine Ferhad Paşa getirildi. Sinan Paşa'nın görevden alınmasının sebebi olarak Tuna boyu prensliklerinin Osmanlı'ya karşı isyan etmesi gösterilmiştir. Halbuki 1593 yılında Osmanlıya karşı yapılan Haçlı ittifakı bu gelişmede etkiliydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun 2 Eylül 1595 yılında Estergonu¹⁰¹ kaybetmesinin arkasından Vişegrad, Eflak, İbrail, Varna, Kili, İsmail, İsakça, Rusçuk gibi birçok beldenin elden çıkması İstanbul idaresini serhad boylarında zorda bırakmış; bu durumda III. Mehmet 21 Haziran 1596 yılında ordunun başında sefere katılmıştır (Jorga, 2009:III, s. 259; Selânikî Mustafa Efendi, 1999:II, s.548-549).¹⁰² Böylece 1595 Ağustosuna kadar Dobruca dahil olmak üzere Temeşvar, Turnu Niğbolu ve Yergögü hariç Tisa Nehri ağzından Karadeniz'e kadar olan hat,

liderliğinde yaklaşık 100 bin bir sayıyla katılmışlar, birbirlerine karşıt olan savaş tarzları ve Yanık Kale kuşatmasında açığa çıkan zıt savaş öncelikleri Osmanlılar ile ilişkilerin kopmasına sebep olmuştur. Osmanlılar Tatarlarla yaşanan bu gibi durumlarda Kırım tahtında değişikliğe gitmişlerdir. Bu Tatar askerleri paralı askeler olduğu için para ödenmiştir (Murphey, 2007, s.56).

¹⁰⁰ Günümüz Romenlerin ataları olarak da bilinen Ulahlar, yarı göçebe aşiretler şeklinde yılın büyük kısmını dağlık bölgelerdeki yüksek otlaklarda geçiren ok-yay, cirit ile donanmış çevik silahlı dağlılardır. Adriyatik sahili ve Orta Yunanistan'a kadar uzansalar da nüfusun çoğunluğu Karpat dağlarında yaşardı. Erdel'in batı eteklerinde yaşayan Ulahların tarihi Macarlarla ilintili olmasının yanında doğu ve güney eteklerinde yaşayanlar kendi yollarını çizebilmişlerdir. Aşiret yapılarının içinde Ulah aristokrasisini geliştirmeye çalışmışlar fakat Katolik ve Macar baskısından dolayı gerilemişlerdir. Bu topluluk Maramureş civarı ile Doğu Erdel'in çeşitli kısımlarını ondördüncü yüzyıla kadar göçebe akınlara karşı koruyarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. 1250'lerden önce göçebe Ulahların başını çektiği büyük nüfus hareketleri Avrupa'da çözülemeyecek sorunlara sebep olmuş, ondördüncü yüzyılda Balkanlarda Latin etkisi azalınca Teselya'yı çeviren dağlarda meskun olan Ulahlar ovalara inip voyvodalık denilen hükümet şekilleriyle şehirleri teslim alarak bir prenslik oluşturmuşlardı. Olt Nehri'nin Karpat Dağları'nı delip çıktığı Turnu Roşu geçidinde ilk bağımsız Ulah prensliği kurulmuştur. Erdelli Ortodoks feodal beyleri onüçüncü yüzyılda Katolik baskısından kaçıp Oltenia vilayetine gelip buradaki Ulahlara katılarak yerleşmeleri ileride bu vilayetin Eflak Prensliğinin temellerini oluşturmasına sebep olmuştur. Ulahlar, II. Bulgar Prensliği'nin kurulmasında önemli rol oynamışlardır. (Nicolle, 2013a, s. 18, 19, 23, 31-32, 45).

¹⁰¹ Peçevi İbrahim Efendi, 1982:II, s.163-175; Selânikî Mustafa Efendi, 1999:II, s.517-518; Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:I, s.96-98, 100. Budin'in anahtarı olan Estergon 1543-1595 yılları ile 1605-1683 yılları arasında toplamda ortalama yirmi yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır (Dávid, 1995, s.438-440).

¹⁰² Peçevi (1982:II, s.178-179) Koca Sinan Paşa'nın padişahı sefere gitmesi için ikna etmesini çok iyi karşılamıştır ve yerinde bir hareket olarak görmüştür.

Habsburgların eline geçmiştir (Jorga, 2009:III, s. 262). Eylül 1596 tarihinde ise Habsburglar Hatvan'ı alıp (Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:I, s.106-107) ana hedefleri Eğri olduğu için Belgrad-Petervaradin-Segedin üzerinden Eğri'ye gelerek 24 Eylül 1596 tarihinde kaleyi kuşattılar.¹⁰³ Habsburglar sultanın dikkatini başka yere çekmek için Dalmaçya'daki Türk kuvvetlerine saldırdılsa da başarısız oldular. Habsburglar Ekim 1596'da ağır kayıplar vererek yenildiler ve Eğri Kalesi Osmanlıların eline geçti. Hatvan'ı ise Habsburglar ele geçirmiştir (Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi 2003:I, s.98-182; Selânikî Mustafa Efendi, 1999:II, s.630; Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:I, s.103-105, 106-107, 107-108).¹⁰⁴ Habsburglar Eğri'yi geri almak için harekete geçmişler ve 23-26 Ekim 1596 yılında Haçova'da (Mező-Keresztes) Türklere yenilmişlerdir.¹⁰⁵ Osmanlı İmparatorluğu 1596 yılında Eğri'yi aldıktan sonra burayı beylerbeylik haline getirmiştir. Osmanlılar elde ettikleri başarıları devam ettiremeyince savaş on yıl daha uzamak zorunda kaldı. Bu süreçte ise büyük savaşlar kuşatma savaşlarına dönüşmüştür. Savaş zaman zaman Tuna Nehri'nin bir bu kıyısında bir diğer kıyısındaki kalelerin ele geçirilip sonra teslim edilmesi şeklinde devam etmiştir (Aksan, 2011, s.118).

1597 yılında Habsburglar Papa¹⁰⁶ ve Tata kalelerini alıp, Hırvatistan'da Slatina'yı tahrip ettiler. Osmanlılar ise Ekim ayında Tata'yı geri aldığı gibi Mureş Nehri kıyısındaki

¹⁰³ Zinkeisen, 2011:III, s.429-431, Dávid, 1994, s.489. Börekçi (2013, s.201) Eğri Seferini Mohaç Savaşı'ndan sonra Osmanlı ordusunun on altıncı yüzyıl Avrupa sahasında verdiği ikinci ve son büyük meydan savaşı olarak değerlendirmiştir.

¹⁰⁴ Bu kale 1596-1687 yılları arasında doksan bir yıl Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Bu kalede normal zamanlarda dört yüz civarında birlik olup bu rakam 1583 yılında kadar bine kadar yükselmiştir (Dávid, 1994, s.489-490).

¹⁰⁵ Selânikî Mustafa Efendi, 1999:II, s.640-648; Zinkeisen, 2011:III, s.430-43. Peçevi'ye (1982, s.182-190) göre bu savaşta Osmanlılar askerlerinin sayıca çok olmasına güvenerek yeterli tedbiri almamışlardır. Fekete (Fekete, 1949, s.674) Osmanlılar ile Habsburgların bu meydan savaşında güçlerini sınadıklarını ve bu savaşta güçlerinin aşağı yukarı denk olduğunu gördükleri için yeniden büyük bir çarpışmaya girmeden bundan sonraki on yılı kale kuşatmalarıyla geçirmişlerdir. Hasan Kâfi El – Akhisari'ye göre bu savaşta Habsburglar Osmanlılara karşı en modern arkebüz ve topları kullandıklarından üstünlük sağlamışlardır (İpşirli, 1979-1980, s.239-278). Selanikli Mustafa Efendiye (1999:II, s.646) göre ise Erdelli tüfekçilerden dolayı savaşta Habsburglar üstünlük sağlamıştır. Börekçi (2013, s.202) iki imparatorluğun kara savaşlarında ateş gücü ve taktik üstünlüğünü Habsburgların ele geçirdiğini belirtmiştir. Eğri Kalesi'nin üç hafta kuşatmaya dayanması, Osmanlı'nın muhasara ve lojistik gücünü koruduğunu göstermiştir.

¹⁰⁶ Papa Kalesi'nin alımı sırasında yardıma gelen 700 Fransız askeri daha sonra Habsburglar ile anlaşmazlığa düşüyor ve Fransız askerleri Habsburg askerlerini yeniyorlar. Nemçe Kralı Papa kalesini kendi istekleriyle boşaltırlarsa Fransız askerine dokunmayacağını aksi takdirde zorla alırlarsa hepsini öldüreceğini söylemesine karşılık, geriye kalan 450 Fransız askeri Papa Kalesi'nde direnip İstolni Belgrad'a haber göndererek Osmanlı'ya katılmayı teklif ederler. Kabul edildikten sonra Polata'dan İstolni Belgrad'a geçerler (Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi 2003:I, s.271-272). Peçevi

Çanad, Arad, Nadlac'ı (Nagyta) ele geçirmişler ve Varad'da başarısız bir kuşatma gerçekleştirmişlerdir (Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:I, s.127-128, 135-136). 1598 yılında Habsburglar Yanikkale, Tata, Pesprim, Çambok'u aldılar, Budin'de başarısız bir kuşatma gerçekleştirdiler (Peçevi İbrahim Efendi, 1982:II, s.206; Selânikî Mustafa Efendi, 1999:II, s.737, 764-765; Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:I, s.138-149; Jorga, 2009:III, s. 274-275).¹⁰⁷ 1598 Temmuz ayında Érsekújvár (Uyvar) genel kaptanı Miklós Pálffy Budin'in güneyindeki 130 km'lik araziye ateşe vermiştir. 1598 ve 1664 yıllarında Habsburglar Osmanlı kalelerinin etrafındaki bölgeleri yakma politikası sık sık uygulamışlardır (Ágoston, 2012d, s.125-126). Osmanlılar ise Varadin'de başarısız bir kuşatma gerçekleştirmiştir.¹⁰⁸ 1599 yılına gelindiğinde Estergon, Yanikkale, Papa, Füle (Filakovo), Novigrad Habsburgların elindeyken; Eğri, Hatvan, Sirokvar, Çerepvar Osmanlı egemenliğindeydi. 1600 yılında Damat İbrahim Paşa, Estergon'a yönelmeyi düşünürken haydut akınlarından dolayı Kanije tarafına yönelmiş; Babuca, Sikloş (Siklos), Bolondvar ve Kanije'yi alıp Papa Kalesi'ni başarısız bir kuşatma gerçekleştirmiştir.¹⁰⁹ 1601 yılında Habsburglar İstolni Belgrad'ı alıp Kanije'de başarısız bir kuşatma gerçekleştirdiler.¹¹⁰ 1602 yılının Temmuz sonu Ağustos başında İstolni Belgrad Osmanlılar tarafından alınırken Habsburglar Peşte'yi aldı (Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi, 2003:I, s.334; Peçevi İbrahim Efendi, 1982:II,

(1982:II, s.214-215) ise eserinde bunların sayısının 3000 civarı olduğunu ve İstolni Belgrad'a giderken dövüşe dövüşe gittiklerinden sayılarının 500'e kadar indiğini bildirmektedir.

¹⁰⁷ 1593-1606 Osmanlı-Habsburg Savaşında salgın hastalıklar Habsburg ordugâhlarında sık sık görülüyordu. 1599 yılında Pojon (Pozsony/Bratislava)'da, 1600 yılında Nacaristan ve Erdel'de, 1601 yılında yukarı Macaristan'da, 1602-1603 yıllarında Transilvanya'da veba çıkmıştır. Bu kadar sık veba salgının görülmesinin nedenleri Habsburg ordugâhlarında tam olarak temizlik önlemlerinin alınmamasıdır. Doktor Tobios Coberus 1598 yılında Estergon'da askerlerin yeterince derine gömülmedikleri için mezarların üzerinde kısa sürede haşaratların arttığını ve bunun da salgın hastalığı tetiklediğini belirtmiştir. Ayrıca salgın hastalıkların artmasını askerlerin susuzluklarını çoğu kez nehir suları ve bataklık sularından içerek gidermeye çalışmaları da etkili olmuştur (Ágoston, 2013a, s.199-200; 2012d, s.129).

¹⁰⁸ Varad kuşatması boyunca şiddetli yağmur yağmış ve sele dönüşmüştür. Bundan dolayı Osmanlı askerleri başarısız olmuştur (Peçevi İbrahim Efendi, 1982:II, s.202; *Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi* 2003:I, s.218-220). Hasan Bey-Zâde (2004:III, s.577) Erdel'e gitmeye üç yol olduğunu söylüyor. Birincisi Yanova ve Lipova Kaleleri yolu, ikincisi Sebeş ve Logoş Kaleleri yolu, üçüncüsü Varad yolu. Erdel'de hâkimiyet sağlamak için Varad önemli bir mevkidir.

¹⁰⁹ Bu kalelerin fetihleri için bkz: (Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa, 2004:III, s.623-639).

¹¹⁰ Habsburgların Kanije kuşatmasındaki başarısızlığının nedeni kuşatmayı çok geç başlamalarından dolayı şiddetli kar yağışı, soğuk yüzünden oluşan kötü hava şartlarıdır. Bu kötü hava şartlarından dolayı birçok Habsburg askeri telef olmuştur (*Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi* 2003:I, s.318-319; Peçevi İbrahim Efendi, 1982:II, s.225; Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:I, s.1181-182). Kötü hava şartları 1593-1606, 1663-1664 ve 1683-1699 Osmanlı-Habsburg seferlerinde görülmüştür. Bu kötü hava şartları ürünler üzerinde kötü etki yaparak kıtlık yaşanmasına sebep oluyordu. Böylece kötü hava şartları savaşın ekonomi ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerini arttırmıştır (Ágoston, 2013a, s.197; 2012d, s.128; Jorga, 2009:III, s. 281-282; Murphey, 2007, s.46).

s.227-228; Na‘îmâ Mustafa Efendi, 2014:I, s.210-211). Osmanlılar daha sonra Peşte’yi başarısız şekilde kuşatmışlar, ardından Habsburglar Budin’de ikinci kez başarısız bir kuşatma gerçekleştirmişlerdir (Peçevi İbrahim Efendi, 1982:II, s.231-235; Zinkeisen, 2011:III, s.431-436).

4. 3. HABSBURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (UZUN SAVAŞ DÖNEMİ)

Uzun Türk Savaşı döneminde Habsburg sınır bölgesine çok sayıda mülteci akını olmuş ve Ulah olarak isimlendirilen bu yeni göçmenlere Petrinja çevresindeki harap bölgede ve Kuzey Slovenya bitişiğinde toprak verilmiştir. Hırvatlar ise bu gelişmelerden sık sık şikâyetçi olmuş hatta Macar egemenliği hakkındaki endişelerini unutup bu konuda Macarlar ile uzlaşmaya girmenin yollarını aramışlardır (Rothenberg, 1958, s.110).

1593-1606 Osmanlı-Habsburg Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nun elde ettiği başarılar tıpkı I. Süleyman’ın 1566 seferindeki gibi Habsburg sınır savunmasının gücünü azaltmıştır. Osmanlıların 1592 yılında Bihác’ı, 1594 yılında Yanıkkale’yi (Győr/Raab), 1596 yılında Eğri’yi (Eğer)¹¹¹ ve 1600 yılında Kanije’yi alması sonucunda Habsburgların sınır savunma sistemi çökmüş bundan dolayı sınır savunmalarını tekrar organize etmek zorunda kalmışlardır. 1592 yılında Bihaç’ın kaybedilmesinden sonra Bihaç ve onun kuzeybatısındaki kaleler Karlovac (Karlstadt) Kalesi ile Glinç, Korana, Mrežnica vadisinin güneyindeki kale zinciri ile yer değiştirmiştir. Yanıkkale’nin kaybedilmesinden sonra Viyana-Yanıkkale arasında olası bir Osmanlı saldırısını önleyecek bir kale olmamasının yanında bölgede yeni bir kale yapımı için mali durum da elverişli değildi. Onun için 1598 yılında Yanıkkale’nin Habsburglar tarafından geri kazanılması sınır savunma sistemi için çok önem arz etmekteydi. 1593 kışında ele geçirilen Füle, Nógrád, Szécsény ve birçok Osmanlı küçük kalesi ele geçirilerek maden kasabalarını koruyan Uyvar (Érsekújvár/ Nové Zámky) sınır bölgesi güçlendirilmiştir. Ayrıca Eğri’nin kaybedilmesinden sonra on yedinci yüzyılda

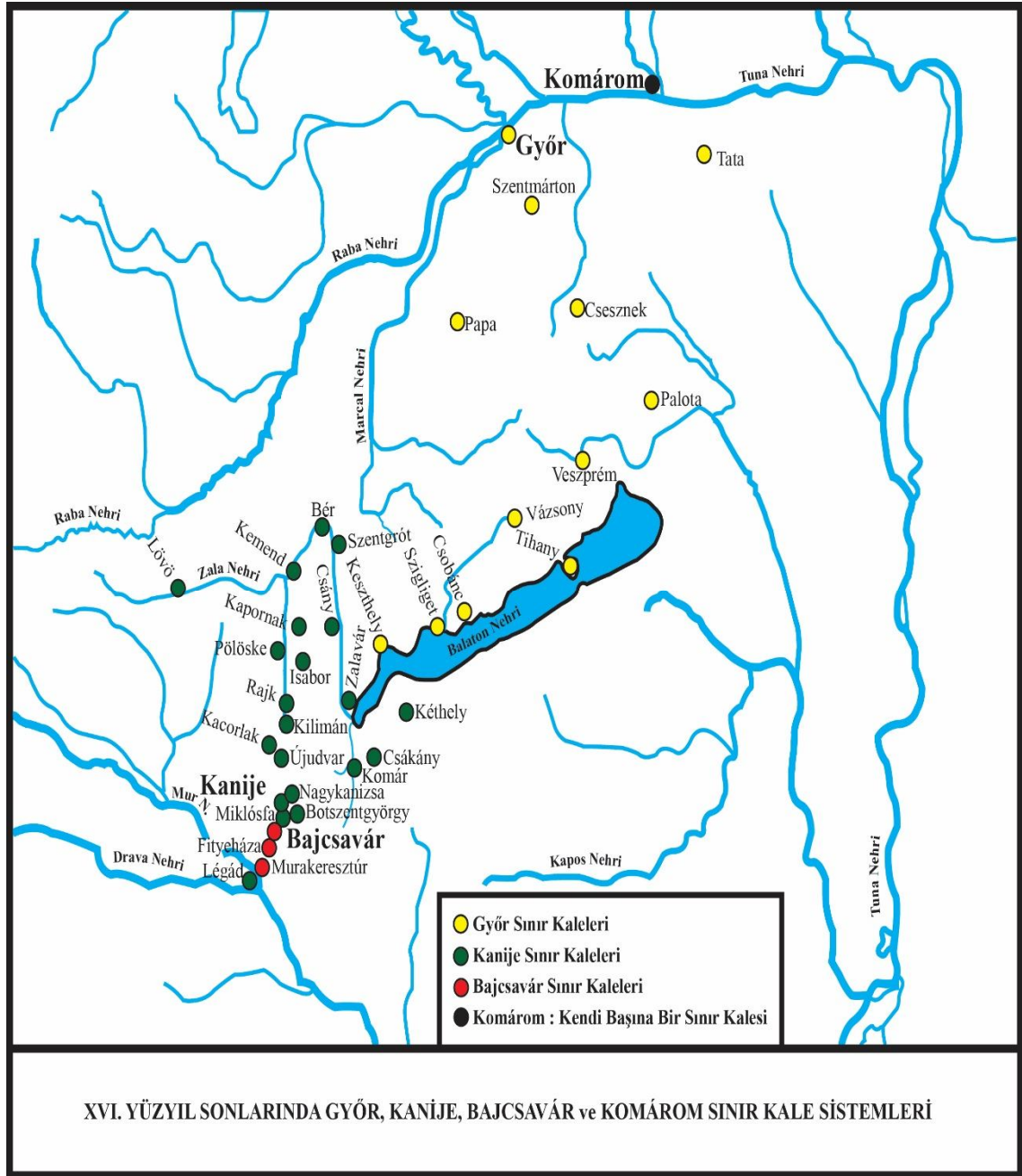
¹¹¹ Geçit kalelerinden biri olan Eğri, kendi paralı garnizonlarının ihanetini uğramış fakat iki yıl sonra (1598) Grosswardein Türkleri geri püskürtmüştür (Duffy, 1979:I, s. 202).

Habsburg sınır savunmasında Szendrő ve komşu kaleleri olan Putnok, Szádvár, Ónod, Tokaj, Krasznahorka kaleleri Eğri'nin yerini almıştır (Pálffy, 2000, s.54-56).

Bu kuşatma savaşlarından en önemlisi İstria ve Avusturya'nın giriş kapısı olan Kanije (Canissa/Kanizsa) kuşatması olmuştur (Na'îmâ Mustafâ Efendi, 2014:I, s.166-172, 183-201). 1600 yılında kale Osmanlıların eline geçmiş, 10 Eylül 1601 tarihinde tekrar Habsburglar 79 gün sürecek olan kuşamayı başlatmışlar, kuşatma sırasında fakat yoğun yağmur ve kar yağışından dolayı başarısız olmuşlardır (Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi 2003:I, s.318-319; Jorga, 2009:III, s. 282-283). Bu kalenin alınması Habsburg savunmasının delinmesine sebep olurken Habsburglar Viyana'nın tekrar kuşatılmasından korkmuştur (Finkel, 2007, s.159). Habsburglar bu önemli mevkinin kaybedilmesinden sonra bölgenin hinterlandı, Osmanlı akınlarına açık hale gelmesinden dolayı sınır savunma sistemlerini tekrardan düzenlemek zorunda kalmıştır. Bunun için Kanije'nin karşısında yeni sınır kaleleri inşa edilmiştir: Körmend, Egerszeg, Pölöske, Kapornak (Kırplivnik), Egervár, Kemend, Lövö, Magyarosd, Tótfalu (Totovec), Kiskonárom, Zalavár, Szentgrót, Szentgyörg, Ber (Ágoston, 2013d, s.235).¹¹²

1600 yılına gelindiğinde sınırın hâkimiyeti İç Avusturya eyaletleri olan Karintiya, Kranjska ve İstria'nın elindeydi. 1. ve 2. Banal alayları olarak bilinen iki merkez eyalet olan Petrinja ve Kostajnica Hırvat Ban'ı tarafından ismen idare edilmesinin yanında gerçekte kontrol edilemiyordu. Bütün alayların üst düzey atamalarını yapma hakkı Hofkriegsrat'a aitti. Hırvat soyluları bölgeyi kendileri kontrol etmek için uzun mücadeleler vermiş olsa da sınır bölgesi Hırvatistan ve Slovenya'nın Macar eyaletlerinin yasal, idari ve siyasi sisteminden ayrı tutulmuştur (Trifkovic, 2010, s.28-29).

¹¹² Balaton Gölü'nün batısında Raba ve Zala nehirleri arasında Körmend ve Sárvár merkezli bu yeni sınır bölgesi István Bocskai İsyanı'nın Macaristan'da yeni savunma sisteminin gelişmesini engellemesinden dolayı Zitva-Toruk Antlaşması'nın imzalanmasından sonra gelişim sağlamıştır (Pálffy, 2000, s.56).

Harita 2: XVI. Yüzyıl Sonlarında Györ, Kanije, Bajcsavár ve Komárom Sınır Kale Sistemleri¹¹³

¹¹³ Haritayı esas teşkil eden kaynak: (Pálffy, 2000, s.67).

4. 4. UZUN SAVAŞ'IN SONLARI VE BARIŞ

16 Aralık 1604 yılında III. Mehmet ölmüş ve küçük yaştaki oğlu I. Ahmet (1590-1617) tahta geçmiştir. Bu arada yapılan barış görüşmelerinde Osmanlıların Kanije ve Eğri üzerinde ısrarcı olmaları görüşmelerin başarısız olmasını sebep olmuştur (Jorga, 2009:III, s. 284). Savaşın sonlarına doğru her iki imparatorluk kendilerine has iç ve dış sorunlarla baş edemez hale gelmiştir. 1603 yılından itibaren Osmanlı-Safevi savaşı başlamış, Anadolu topraklarında Celali İsyanları çıkmıştı (İşbilir, 2002, s.507; Finkel, 2006, s.240; 2007, s.160). Habsburglarda ise Katolik dindarlığı ve antireform faaliyetlerinden dolayı 1605 yılında István Bocskay (1557-1606) liderliğinde Protestan Macar soylularının isyanı başlamıştı. Bu isyan sırasında Osmanlıların, Macar-Erdel ile şüpheli ittifakı Habsburg için ciddi bir tehdit olarak algılandı. Bocskay, Erdel ve Güney Macaristan'ın büyük bir kısmını ele geçirmişti. II. Rudolf'un (1552-1612) pasifliğinden dolayı Macaristan devlet işlerinin yürütülmesi Osmanlılar ile ittifak görüşmelerine başlayan Arşidük Matthias'a (1557-1619) devredilmiştir. Bocskay bu isyan sırasında Hırvatlara, Alman karşıtı duygular temelinde seslenmiş, Macar-Hırvat meselelerinin halli için askeri sınır komutanlığının değil, yerel insanların tercih hakkına sahip olması gerektiğini dile getirmiştir (Rothenberg, 1958, s.80-82; Bracewell, 2009, s.349-350).

1605 yılında Sokulluzade Lala Mehmet Paşa Budin'deki Rakos Çayırında István Bocskay'ı Erdel hakimi ilan etmiştir. Buna göre Bocskay ilk on yıl vergiden muaf tutulmuş, sonra ise senelik onbin altın verecekti (Jorga, 2009:III, s. 285). Böylece Bocskay'ı Habsburglara karşı bir strateji olarak kullanan Osmanlılar, 1601 yılından beri Habsburgların öne sürdükleri barış şartlarından daha fazla kazanç elde etmeye çalışmışlardır. Artık Habsburglar hem Osmanlılar ile hem de Bocskay ile antlaşma yapmak zorundaydılar. 1605 yılında Osmanlılar kendi savunma sistemlerinin güvenliği ve Habsburg savunma sisteminin parçalanması için Estergon'u almışlardır. Estergon'un alınmasından önce Çiğerdelen ve Tepedelen istihkâmları büyük tehlike oluşturuyordu. Bunun yanında Estergon'un güvenliği için yakınındaki Komaran, Vişegrad, Vasit, Tata kalelerinin de alınması gerekiyordu.¹¹⁴ Zaten Osmanlılar'ın Yanıkkalesini (Raab, Györ)

¹¹⁴ Vezir-i Azam Mehmed Paşa'nın Cankurtaran'da fetih yönünü sormak için yazmış olduğu fermana serhad beylerinin vermiş olduğu cevap: "*Madam kim Ostorgon Kal'ası feth olmaya, Budun Vilâyeti âsûde ve serhadlıktan halâs olmaz. Ve Komaran ve Ostorgon, Vişegrad ve Vasit veTata Kıl'aları küffârda olduktan sonra Budun Kal'ası serhaddir. Ve Ostorgon inşâ' allâ feth olursa kilid olur, Budun*

ele geçirmesi ve Habsburglar'ın Budin'i iki kez kuşatmasının sebebi Estergon'un önemiydi. Daha sonra Osmanlılar Vişegrad, Veszprém (Pesprim), Palota'yı da ele geçirmesi bölgedeki ağırlıklarını artırmalarına sebep oldu (Zinkeisen, 2011:III, s.438-440).

Osmanlı ile barış antlaşması 11 Kasım 1606 yılında Komorn'un aşağısındaki Zitva (Jidva/Zsitva) Nehri'nin Tuna'ya döküldüğü yerde yapılmıştır (Fekete, 1949, s.674-675).¹¹⁵ Onyedili maddeden oluşan Zitva-Toruk (Jidva Boğazı Antlaşması) Antlaşması yirmi yıllık olup, 1 Ocak 1607 tarihinden itibaren geçerli olacaktır. Bu antlaşmaya göre sınırlar 1533 yılında yapılan antlaşmadaki gibi bırakıldı. Osmanlı sultanı ilk defa üstünlük iddiasından vazgeçip İmparator ile eşit durumda görülmeyi kabul etmiştir. Böylece bundan sonra Kayser “*Beç Kralı*” yerine “*Roma İmparatoru*” ünvanıyla çağrılacaktı. Böylece Avusturya İmparatoruna “*Çasar*” ünvanı verilmiş oluyordu. Eşitlik konusunda bir de elçilik heyetleri Komorn-Gran arasındaki sınırdaki değiştirilecek ve sınırın tespiti için iki taraftan oluşacak birkomisyon kurulacaktı. Sınırdaki anlaşmazlıkları ise Habsburg temsilcisi olarak Hırvat Ban'ı ve Osmanlı temsilcisi olarak Budin Beylerbeyi arasındaki görüşmeler sonunda çözüme kavuşturulacaktır. Habsburglar bir kereye mahsus 200000 florin ödeyerek yıllık hediye (haraç) sonlandırılacaktı. Antlaşmanın Türkçe metninde “*bir defaya mahsus olmak üzere*” ibaresi kullanılmadığından dolayı sorun yaşanmıştır. Bu durum ise “*semel pro semper*” sözcüğünün farklı yorumlanmasında kaynaklanıyordu. Bundan dolayı sorun 10 Ağustos 1664 Vasvar Barış Antlaşması'na kadar çözüme kavuşmadı. Antlaşmaya göre sınırdaki akınlar son bulacak, eski kaleler inşa edebilecek fakat yenileri yapılmayacaktı. Vaç Kalesi Habsburglarda kalıp inşa ettirilecektir, bunun dışında kale yapılmayacaktı (Zinkeisen, Osmanlı İmparatorluğu, 2011:III, s.441-443; Jorga, 2009:III, s. 285-286; Wagner, 1981, s.150, 161-162). Habsburglar Kanije, Estergon ve Eğri kalelerini Osmanlılara bırakmıştır. Osmanlılar, başlıca gıda malzeme deposu olan Tuna Nehri Prenslikleri'nin (Eflak-Boğdan) kontrolünü yeniden ele geçirmişler (Aksan, 2011; s.119) bir yandan da bu prenslikler üzerinde mutlak otoritelerinin kırıldığını kabul

evvelki üzere kapu olur ve hem vilâyet ma' murulur. Eğer Ostorgon bizde olmuş olaydı, Yanık Kal' ası alınmayup, zabt mümkün olurdu; yalnız Komaran kalurdu, sonra bir hâl olurdu. Şimdiki hâlde iki def'a Budun Kal' ası muhâsara olmuşdur, sebab Ostorgon'dur” (Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi, 2003:I, s.435-436)

¹¹⁵ Antlaşma metni Osmanlı kroniklerinde bulunmamaktadır. Kısa bir şekilde Na'imâ Mustafa Efendi (2014:I,s. 320-322) maddelerden kısmi olarak bahsetmiştir.

etmişlerdir (Jorga, 2009:III, s. 286). Osmanlı-Habsburg arasındaki ticaret serbestisini teminat altına alan bu antlaşma, 1617 yılında Habsburg tüccarlarına sığır ve şarap başta olmak üzere Osmanlılar tarafından sağlanacak olan tam imtiyaza öncülük etmiştir (Stein, 2007, s.25-26).

23 Haziran 1606 tarihinde Bocskay ile II. Rudolf arasında Viyana Antlaşması imzalanmıştır. Bocskay, Erdel ve Macaristan üzerindeki iddialarından vazgeçirmiştir. Bocskay'a Sigismund Báthory'e ait yerlerin yanı sıra Sathmar ve Tokay ile Bereg ve Jagocsa (Ugosa) Dükalıkları verilmiştir (Rothenberg, 1958, s.82; Zinkeisen, 2011:III, s.440-441; Jorga, 2009:III, s. 285). 28 Aralık 1606 tarihinde Erdel Prensi Bocskay ölmüş ve yasal mirasçı bırakmadığı için ve Zıtva-Toruk Antlaşması'na göre Erdel'in Macaristan Krallığı'na bırakılması hükmü dolayısıyla Erdel üzerinde Osmanlı-Habsburg mücadelesi tekrar başlamıştır. Habsburgların Sigismund Rákóczi'yi (1544-1608) desteklemelerine rağmen 1608 yılında Erdel Prensiğine Gabriel Báthory (Báthory Gábor/1589-1613) getirilmiştir. Báthory'in gözünü Eflâk'a dikmesi ve Osmanlı vergisini göndermeyip Erdel'i sert bir şekilde yönetmesinden dolayı 1613 yılında Osmanlı İmparatorluğu Gabriel Báthory'yi (Deli Kral) öldürüp Gábor Bethlen'i (Gabriel Bethlen/1580-1629) Erdel voyvodası yapmıştır. Erdel tahtının 1613 yılındaki ölümden sonra boşalmasını fırsat bilen Matthias, İmparatorluktaki dini-politik problemleri çözebileceğini düşünerek Erdel'e girmiş fakat destek bulamayınca vazgeçmiştir. Bu mücadele 6 Mayıs 1615 yılında Habsburglar ile Gábor Bethlen arasında yapılan Tyrnau (Nagyszombat) Antlaşması'na kadar devam etmiştir. Bu antlaşma ile Bethlen Baia Mare'yi (Nagy-Banya) almış ve Habsburglara Hust ve Kövar'ı bırakmıştır. Habsburglar Gábor Bethlen'i Erdel prensi olarak tanımıştır (Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:II, s.418-419; Zinkeisen, 2011:III, s.481-500; Jorga, 2009:III, s. 294-295).

4. 5. UZUN SAVAŞ'IN SINIR BÖLGESİ AÇISINDAN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Osmanlı İmparatorluğu, Uzun Türk Savaşı'nda (*Lange Türkenkrieg*) önemli askeri başarılar elde edememiş olmasına rağmen aşamalı bir şekilde Erdel soylularını Habsburglardan ayırarak 1606 yılında Avusturyayı dezavantajlı bir antlaşma yapmaya zorlamıştır. Türkler ayrıca Eğri, Gran, Kanije ve İstolni Belgrad sınır kalelerini geri alıp ve Macaristan'ın batı sınırı boyunca kırk mil genişliğinde bir şeritte Avusturya varlığını sıkıştırmıştır. Bu savaşta Habsburgların *trace italienne* tarzındaki Bihaç (1592), Yanıkakale (1594), Eğri (1596) ve Kanije (1600) kalelerini Osmanlıların ele geçirmesi, Osmanlıların kuşatma savaşlarındaki başarılarını ortaya koymuştur (Chase, 2008, s.116).

Savaş döneminde Osmanlılar, en son 1566 yılında savaştıkları Habsburg piyadesinin ateş gücü ve taktik üstünlüğünü görmüşler ve Avrupa kökenli silah ve askeri malzemeye olan bağımlılıklarının arttığını hissetmişlerdi. Yeniçeri sayılarını arttırıp ordunun terkiibini değiştirerek¹¹⁶ levent, sekban, sarıca ve tüfenkendaz denilen mevsimlik piyadeleri orduda kullanarak ateşgücü üstünlüğünü sağlamaya çalışmışlardır (Ágoston, 2013b, s.125, 127, 130, 132; 2013c, 139). Osmanlı subaylarının cephe deneyimi konusundaki yetersizlikleri bu savaşta açık bir şekilde görülmüştür.¹¹⁷ Bu savaş sırasında tımarlı sipahilerin istekli savaşmamaları üzerine Osmanlılar, tımarları saray ve yeniçerilere tevcih etmeye başlamıştır. Kısaca Uzun Türk Savaşı'nda Osmanlılar Avrupa'daki askeri gelişimi fark edip, eksiklerini tamamlamaya çalıştığı bir savaştır. Habsburgların ise Osmanlı askeri gücü hakkında bilgilerini güncellemelerine sebep olmuştur (Emecen, 2007, s.88).¹¹⁸ Savaşın sınır bölgesi üzerindeki sonuçları bakımında ise, Türklerin Veszprém, Palota, Tata, Györ, Szentmárton (Pannonhalma), Pápa, Tihany, Eğri ve Kanije kalelerini almaları; fakat savaş sonunda Palota, Eğri ve Kanije dışında ele geçirdiği kaleleri iade etmek zorunda kalmaları en önemli ayrıntılardır.

¹¹⁶ Bu konuda şu makalelere bkz: (Kolçak, 2013, s.217-251; 2014, s.165-192).

¹¹⁷ Osmanlı subaylarının cephe yetersizliği için bkz: (Imber, 2005).

¹¹⁸ Bu savaş döneminde Habsburg ordularının ve savaş taktiklerinin dönemin en iyilerinden biri olduğu birçok araştırmada dile getirilmiştir. Özellikle Jozsef Kelenik (2000, s.117-162) bunu kanıtlayan ifadelerden bahsetmiştir. Osmanlı İmparatorluğu 1593-1606 Osmanlı-Habsburg Savaşı'ndan sonra I. Süleyman dönemindeki üstün gücünü kaybetme yoluna doğru girerken Erdel'i kuvvetlendirerek Habsburg Macaristanı'nın zayıflaması amacını güdüyordu (Fekete, 1949, s.675).

Uzun Türk Savaşı'ndan sonra Osmanlı-Habsburg sınırında 1660 yılındaki Varad'ın fethine kadar büyük bir değişiklik gerçekleşmemiştir (Ágoston, 2012d, s.118).

5. BÖLÜM

SINIRDA KÜÇÜK SAVAŞLAR DÖNEMİ

(1606-1664)

5. 1. ZİTVA-TORUK ANTLAŞMASI SONRASI SINIRLAR

Zitva-Toruk Antlaşması Avrupa'da Osmanlı-Habsburg mücadelesinde Habsburgların siyasi üstünlüğüne giden ilk belirleyici adımdı. Zitva-Toruk Antlaşması'ndan sonra anlaşılmayan konuların çözümü için 27 Mayıs 1615 tarihinde Viyana'da müzakereler düzenlenmiş fakat sınırların belirlenmesi başta olmak üzere birçok konuda anlaşmazlıklar devam etmiştir (Zinkeisen, 2011:III, s.500-503). 14 Temmuz 1615 Viyana, 1618 Komaran, 26 Mayıs 1625 Gyarmat (Gyarmath) ve 13 Eylül 1627 Szöny, 19 Mart 1642 Szöny anlaşmaları Osmanlılar'ın Habsburglara çok fazla ödün verdiği anlaşmalar olmuştur. Zitva-Toruk antlaşmasının Türkçesinde bir defaya mahsus olmak üzere ibaresi olmadığı için Osmanlılar bu antlaşmalarda 200000 florini devamlı istemişlerdir. Bundan dolayı Vasvar (1664) Antlaşması'na kadar bu sorun devam etmiştir (Wagner, 1981, s.150).

On yedinci yüzyılın başlarında sınır bölgesindeki çatışmalar kısa süre de olsa durgunlaşmıştı. Habsburg sınırı, Senj'den başlayıp Karlovac, Kőrös (Križevci/ Kreutz) şehri üzerinden Drava'ya dek uzanmaktaydı. Bölgedeki asker sayısının yetersiz olmasıyla birlikte on yedinci yüzyılın büyük kısmında sınır bölgesinde Hırvat ve Macar soyluları Avusturya kuvvetlerinin yardımlarına ihtiyaç duymuştur. Macaristan'daki Katolikler 1630-1640 yılları arasında Başpiskopos Péter Pázmány (1570-1637) tarafından yeniden yapılandırılmasıyla bereber bir yandan Habsburg iktidarı Macaristan'da daha güvenli hale gelirken, bir yandan da Erdel'deki Protestan hareketleri dengelenmiştir. Zitva-Toruk Antlaşması'ndan sonra Avusturya-Venedik arasındaki ilişkilerin gergin olmasından dolayı Osmanlı-Habsburg sınırı boyunca huzursuz bir barış hakim olmuştur. Bu çatışma Avrupa'daki dini bir çatışmanın habercisiydi (Rothenberg, 1958, 119-120).

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınır bölgesinden Habsburg tarafına gerçekleştirdiği akınlar merkezi yönetimin sınır bölgesindeki askerlerin maaşlarını ödeyemediği on yedinci yüzyılda çok önemliydi. Bu akınlar sonucu elde edilen esirlerden alınan fidyeler büyük meblağlara ulaşıyordu. Stein (2007, s.22-23) sınır bölgesinde bu konuda “profesyonel tutsak” adlı bir kurumun geliştiğini belirtmiştir. Ayrıca ele geçirilen bu esirlerden bazıları kale kuşatmalarında siper kazma işlerinde kullanılmıştır.¹¹⁹ Osmanlı sınır birlikleri akınları belli seviyede tutuyor böylece büyük seferlerin çıkmasını önlemeye çalışıyorlardı. Çünkü büyük sefer çıkarsa savaşa katılmak zorunda kalan sınır birliklerinin ganimet akınları kesilebilirdi.

Zıtva-Toruk Antlaşması'ndan sonra sınırdaki çatışmalar devam ederken iki tarafa vergi ödeyen köylerin durumu Osmanlı hâkimiyet bölgesindeki Macar soyluların vergiden muaf tutulması gibi sorunlar da serhaddeki diğer problem alanlarıydı. Sınır boyunca yapılan akınlarda Padişahın hazinesine ait köyler tahrip edilmediği için bu köylere yerleşmek için halk büyük talepte bulunuyordu. Körös, Kecskemet, Halas, Cegled, Hodmezövasarhely, Mezötur, Szeged gibi Ortaçağ Macaristan Krallığının bir sürü küçük köyü daha sonra büyük yerleşim merkezi haline gelmiştir. Bu geniş topraklarda savaşlardan dolayı tarım yerine hayvancılık yapılmıştır (Eckhart, 2010, s.121). Avusturyalıların sınır köyleri ise genelde başıbozuk Alman askerlerinin geçimine tahsis edilmiştir (Jorga, 2009:III, s.7). Köylerden bazıları barış ve güvenlik içinde yaşabilmek için %10'luk aşar vergisinin bir kısmını Habsburglara bir kısmını da Osmanlı'ya ödüyordu. İki tarafa vergi ödenmesi durumu Osmanlıların ve Habsburgların sınırlarını ilk önce mali daha sonra siyasi olarak genişletmek için başvurdukları bir yoldu (Ágoston, 2012d, s. 107). Kasım 1617 yılında Osmanlı-Habsburg yetkilileri sınır köyleri meselesinin çözümü için bir araya gelmiş ve 27 Şubat 1618 tarihinde Komorn Antlaşması'nı yapmışlardır (Jorga, 2009:III, s. 296-297).

¹¹⁹ Sándor (1970, s.58-59, 63-64, 66-67, 71) Habsburgların Türk esirlerinin dişlerini söküp, parmaklarını ve kulaklarını kesip Türk tarafına gönderdiklerini belirtiyor. Birkaç forint fazla almak için öldürülmeyecek şekilde yapılan bu işkencelere karşın Türk tarafının dinlerine uygun şekilde esirlere parmakla bile dokunmadığını ifade etmiştir. Akınlarda daha çok kahramanlık gösteren seçkin kişiler esir alınmaya çalışılmıştır. Türkler elindeki bu seçkin esirler için yüksek ücretler istiyorlar, hatta birçok Macar ailesi bütün mal varlığını satarak bu ücretleri ödüyorlardı. Ayrıca Türkler, akınlar sırasında işi gücüyle uğraşanların esir alındığı daha sonradan anlaşıldığında bu kişiler ya hemen bırakılıyorlar ya da Hristiyan esirler ile değiştiriliyorlardı. Habsburgların sınır kalelerinde işkence ustaları (tortores) bulundurduklarını, eğer kalelerinde bu ustalar yoksa Beç'ten istediklerini belirtiyor. Bu sistemin kalelerde on yedinci yüzyılda iyice yerleştiğini belirtiyor.

5. 2. HABSBERG SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (1606-1630)

Zitva-Toruk barışı sınırlarda yaşanan sürekli akınları ve çatışmaları bitirmemiştir. 4000 askerin üzerinde olmayan akınlarda barış tehlikeye girmediği için 1606 yılından 1664 yılına kadar sınır bölgesindeki Osmanlı-Habsburg mücadelesi küçük çatışmalar şeklinde geçmiştir. Zitva-Toruk Antlaşması'ndan sonra Habsburg sınırının durumu iyi değildi. 1609 Ekim ayında Arşidük Ferdinand, İç Avusturya bölgelerinin istekleri doğrultusunda Varazdin'deki birliklerin yarısından fazlasını terhis etmişti. Bunun hatalı bir politika olduğunu anlayan İç Avusturya eyaletleri 1610 yılında sınırın tekrar güçlendirilmesini istedilerse de bu istek sonuçsuz kalmıştır. Sınırdaki birlikler yetersiz besleniyor ve giyiniyordu; onun için kış aylarında bölgeyi korumakta zorluk çekiyorlardı. Fakat Otuz Yıl Savaşları'nın yaklaşması sınır bölgesinde bazı olumlu gelişmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Rothenberg, 1958, s.83).

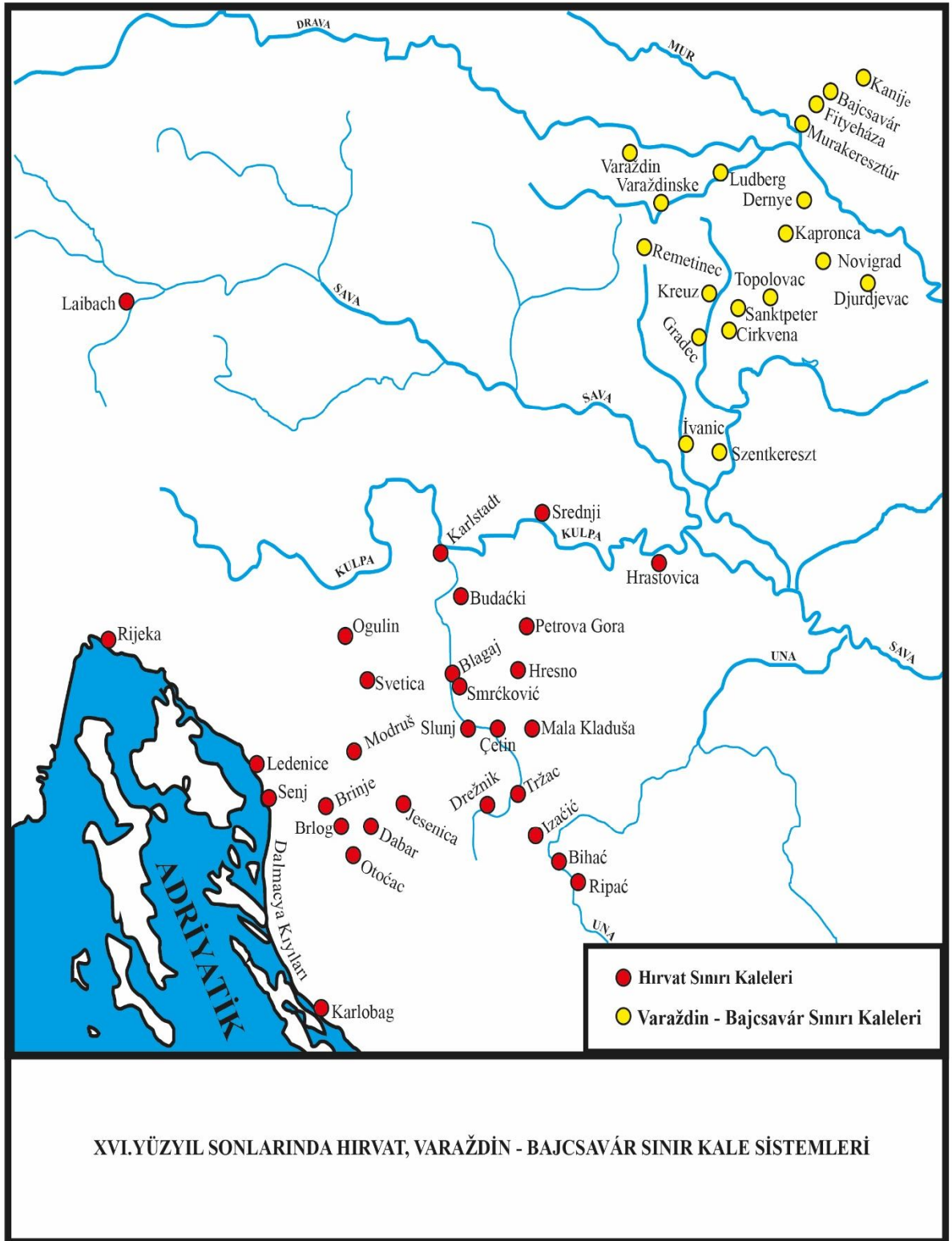
Uzun Türk Savaşı sırasında kaybedilen önemli mevkiiler dolayısıyla Habsburglar sınır savunmasını tekrar organize etmek zorunda kalmışlardır. Eğri kalesinin yerine Szendrő ve Tokaj başta olmak üzere Tisa, Sajó ve Bódvı nehirleri boyunca uzanan sınır kaleleri almıştır. 1607 yılından sonra Kanije'ye bakan sınır bölgesi Egerszeg, Lenti ve Kiskomárom ile birleştirilmiştir. Steiermark bölgesi güçlendirilmiştir. Szatmár bölgesi önceki durumunu korumasına rağmen Tisa Nehri ötesindeki bölgeleri 1613-1660 arasında Erdel prensi tarafından kontrol edilmiştir. Kanije tarafındaki sınır kaleleri olan Hardberg, Fürstenfeld, Feldback, Radkersburg ve Pettau Steiermark sınır bölgesi (steirische Grenze, steirische Konfinien-Plätze) adı altında birleştirildi. Fakat genel kaptanlık haline getirilmedi. Merkezi Varaždin olan Wendish sınır bölgesi Kulpa'nın güneyindeki Petrinja ile birleştirilip Wendish-Petrinja sınır bölgesi (*windische und petrinianische Grenze, regni Slavoniae confinia et Petrinia*) adını aldı (Pálffy, 2000, s56-57).

II. Ferdinand 23 Mayıs 1618 tarihinde hükümete karşı Bohemya'da genişleyerek devam eden Protestan isyanına karşı ülkesini Otuz Yıl Savaşları'na (1618-1648) sürüklemiştir.¹²⁰ 1619 yılında Kutsal Roma İmparatoru Mathias ölünce yerine geçen II.

¹²⁰ Otuz yıl savaşları için bakınız: Friedrich Schiller, *Otuz Yıl Savaşı Tarihi*, çev. H. Dilevurgun, İstanbul 1947; Ronald G. Asch, "Otuz Yıl Savaşları Dönemi,1598-1648", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815*, çev. Yavuz Alagon, Ed. Jeremy Black, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003, s.52-75.

Ferdinand döneminde Osmanlılar Habsburg Protestanları ile ilgilenmeye başlamıştır. Bohemya, Moravya, Silezya, Yukarı Lausitz, Aşağı Lausitz, Yukarı Avusturya ve Aşağı Avusturya bölgelerinden oluşan ortak komisyon Osmanlı'dan yardım talebinde bulunmuş fakat Osmanlı'daki iç huzursuzluk ve Lehistan ile mücadeleden dolayı bu talep ciddiye alınmamıştır. II. Ferdinand'ın krallığını tanımayan Bohemyalılar İngiliz Kralı I. James'in (1566-1625) kayınbiraderi Calvinist Frederick'i kral olarak tanıyıp, Erdel'deki Protestanlarla birlikte Gábor Bethlen komutasında Viyana'ya saldırmışlardır. Viyana'dan püskürtülen bu birliklerin gücünü II. Ferdinand 8 Kasım 1620 tarihli Prag Savaşı (Beyaz Dağ) ile kırmış ve 7 Ocak 1622 tarihinde Nikolsburg Barışı ile bu gerilim sona ermiştir (Zinkeisen, 2011:III, s.510-518). Habsburglara karşı ayaklanan Bohemya soylularına yardım etme düşüncesi Prag Savaşı'ndaki yenilgiden sonra Osmanlı gündeminden çıkartılmıştır (Faroghi, 2010, s.15). Bu antlaşma ile Gábor Bethlen'in 1619 Mart ayında İmparator Matthias öldükten sonra Macaristan Krallığı için başlattığı mücadele sonra ermiş ve Erdel Prensi olarak kalmıştır (Jorga, 2009:III, s. 297-298). Bu antlaşma ile Protestanlara dini özgürlük verilmiş, Bethlen'e Szatmar, Ugocsa ve Tokaj kaleleriyle birlikte Bereg vilayeti verilmiştir (Eckhart, 2010, s.130-131). Erdel ile Avusturya arasında yapılan bu antlaşmayı Osmanlı İmparatorluğunun onaylaması beklenemezdi. Çünkü Türkler, iki taraf arasındaki anlaşmazlığın devam etmesini isterken zamanı gelince bu durumu kendi lehine kullanmayı düşünüyordu (Zinkeisen, 2011:IV, s.268-269).

Sınır bölgesinde yapılan akınlar zaman zaman devam etmiştir. 1623 yılında Osmanlı birlikleri Füleke, Live, Valenka, Tyrnau ve Zombat gibi bakımsız kaleleri alarak kuzey sınırındaki önemli istihkam noktalarından olan Pojon (Pozsny/Bratislava), Yanıkkale ve Komorn'u tehdit etmiştir. Bu akınlara karşılık Habsburglar Otuz Yıl Savaşlarından dolayı Türklerle savaşmak istemediklerinden dolayı misilleme akınları yapmamışlardır. 1626 yılında küçük bir Osmanlı birliği Nitra (Neitra/Neutra) bölgesine akın etmiştir. Novigrad'ı başarısız bir akın yapan Osmanlı birliklerinin plansız hareketleri Váh ve Nitra nehirleri kıyılarında küçük çarpışmalarla sınırlı kalmıştır (Zinkeisen, 2011:IV, s.270, 297-298). Sınırdaki bu küçük Osmanlı akınları devam ederken Habsburglar 1625 ve 1627 tarihlerinde Osmanlılar ile antlaşmayı yenilemiştir. Bundan dolayı II. Ferdinand kendisine 1629 ve 1630 yıllarında teklif edilen Balkan Haçlı seferi planlarını geri çevirmiştir (Rothenberg, 1958, s.105).

Harita 3: XVI. Yüzyıl Sonlarında Hırvat, Varaždin-Bajcsavár Sınır Kale Sistemleri¹²¹

¹²¹ Haritaya esas teşkil eden kaynak: (Pálffy, 2000, s.65).

5. 3. OSMANLI SINIR SAVUNMA SİSTEMİ (1606-1630)

Osmanlı İmparatorluğu 1600-1640 yılları arasında sık sık padişah değişikliği yaşamış, İran ile savaştıklarından dolayı Orta Avrupa'ya pek müdahale edememiştir. Sınır bölgesinde yapılan akınların zaman zaman devam etmesinden dolayı bir yandan sınır savunmasının işleyişini kontrol ederken bir yandan da güçlendirmiştir. 1617-1618 yılları arasında sınır kalelerindeki erlere icmal defterlerine uygun olarak tımar tahsisi yapılmasını sağlamaya çalışmış (82MD, h: 68), müstahfiz gediklerinin alakasız kişilere verilmesi engellenmiş (82MD, h: 67), serhad askerlerinin ücretlerini zamanı gelmeden tahsil etmelerini engelleyerek (82MD, h: 9) sınır bölgesinin işlerinin aksamamasını sağlamıştır. Yergöğü (82MD, h: 223,226) ve Sopya (82MD, h: 293) kalelerini tamir ettirerek sınır savunmasının güçlendirmeye devam etmiştir. İstanbul idaresi, 1630-31 yılları arasında başarılı sınır bölgesi yöneticilerini bile sık sık sınır güvenliğini ihmal etmemeleri konusunda uyarılırken (85MD, h:247, 632), bir kale, güvenliğini sağlayacak sayıda asker bıraktıktan sonra geri kalan askerler başka bölgelerde kullanılmak için kaydırılmıştır (85MD, h:630). Ayrıca sınır bölgesindeki kalelerde yaşayıp düşmanla işbirliği yapan Macarları cezalandırılarak (85MD, h:454) bölgenin güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Osmanlılar 1637 yılında sınır bölgesinin güvenliği için önlem almaya devam etmiştir. Sınır birlikleri Yenipazar ve çevresini yağmalayan Arnavud asilerini cezalandırmıştır (88MD, h:63, 92, 93). Aynı yıl Venediklilerin Ferhad Paşa döneminde belirtilen sınırları ihlal edip Zara (Zadra) ve Sebenik (Sebeniko) yerleşim yerleri ile etrafındaki otuza yakın köyü işgal etmesi, Venedik-Osmanlı ilişkilerinin gerilmesine sebep olmuştur (88MD, h:86). Bunun için Venedik ile olan sınırdaki kalelerin bakımlarını da gerçekleştirmiştir (88MD, h:45).

5. 4. HABSBURG SINIR SAVUNMA SİSTEMİNDE GRENZERLERİN STATÜLERİNİN BELİRLENMESİ: STATUTA VALACHORUM (1630)

Habsburglar Otuz Yıl Savaşları ve bunun etkisi doğrultusunda imparatorluk içinde çıkan Protestan-Katolik mücadelesinden dolayı Osmanlı İmparatorluğu ile savaşı göze

alamamıştır. 1620 sonrası İmparator II. Ferdinand, İç Avusturya eyaletlerine, askeri sınıra daha fazla destek vermek karşılığında bazı ayrıcalıklar vermişti. Karintiya ve Kranjska bölgeleri sınırdaki genel kaptanlıklar altındaki tüm memurları atama hakkını elde etmişti. Ayrıca askeri sınıra sağladıkları yardımların denetiminden kurtulmuşlardır. Böylece Karintiya ve Kranjska sınır garnizonlarına ikinci sınıf ürün göndererek, sınır bu iki vilayet için iş kapısı haline gelmiştir. Bu ayrıcalıklar sınır bölgesinde yıkıcı etkiler yaratmış; uzun süre sınıra ödeme yapılmadığı gibi erzak ve ikmal malzemesi gönderilmemiştir (Rothenberg, 1958, s.106-107).

Habsburglar tarafından sınır bölgesine yerleştirilen garnizonlar geleneksel kültürleri özel aile yapıları ile toprak mülkiyetinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Geleneksel bir Sırp kurumu olan Zadruga'ya göre aile yapılarını oluşturmuşlardır. Ortaçağ Sırp Krallığından gelen geleneksel yapılarını, bu sınır bölgesine taşımışlar ve yaşatmışlardır. Bu sistem düzenli bir asker kaynağı sağladığı gibi kalıcı bir düzenin oluşmasında da etkili olmuştur. Bu sistemde halk, üç-beş çift ve çocuklarından oluşan çiftlik evlerinde (Zadruga, Hauskommunion) yaşıyorlardı. Erkek tarafından olan akrabaların bir arada yaşadığı ortalama 20-60 arası kişiden oluşan bu evlerde otorite sahibi, en büyük aile babası ve eşine ait oluyordu. Kan bağına ve ataerkil bir aile yapısına dayanan bu sistemde bir kız evlendiğinde zadrugasını terk edip kocasınınine katılıyordu. Hiçbir Zadruga ise kaptanlıktan ve bağlı oldukları alaydan üst bir onay almadan ayrılamazlardı (Trifkovic, 2010, s.33-34).

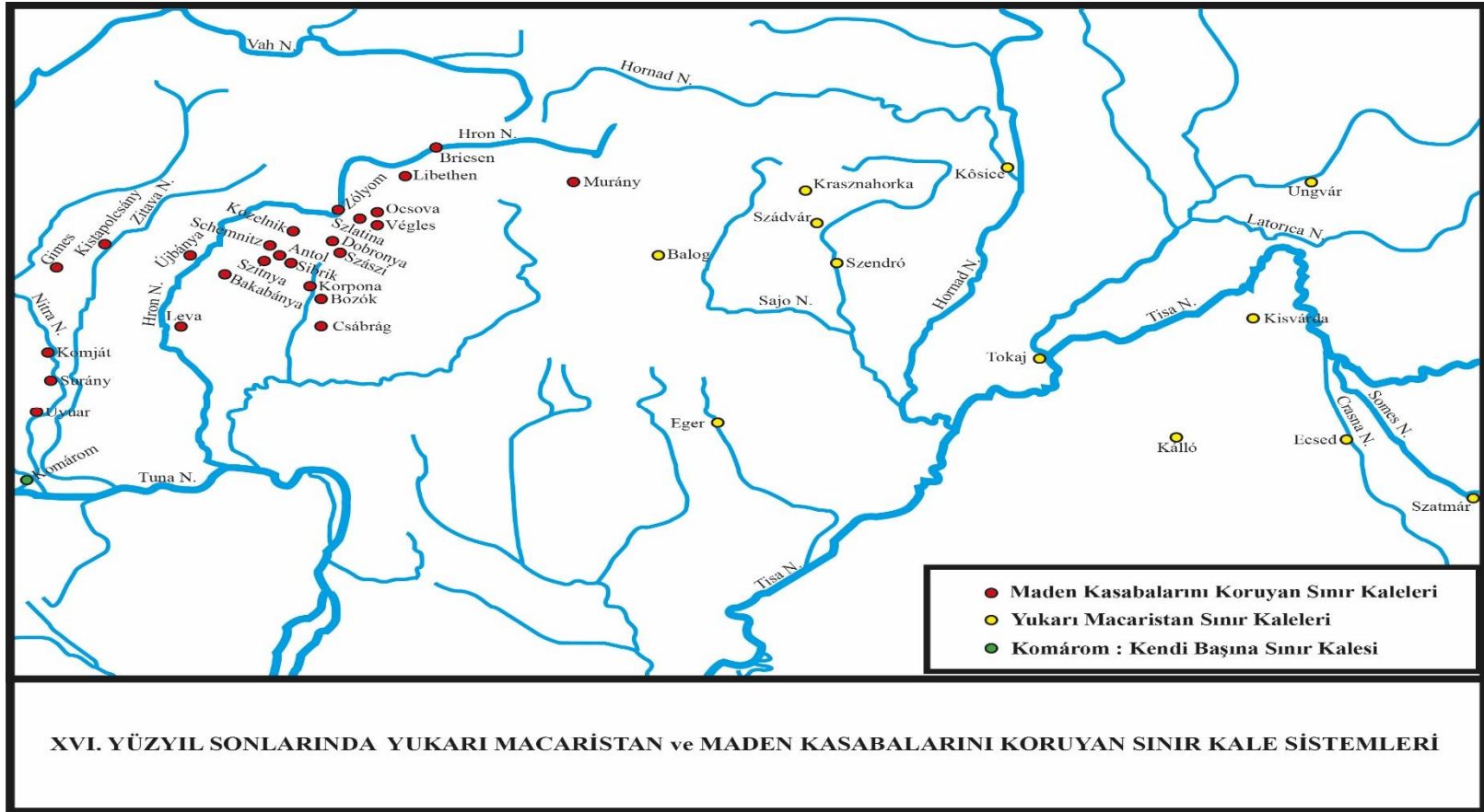
Habsburg İmparatorluğu artık sınırı kendisini Türk akınlarına karşı koruyan bir sur olarak görmüyor, Protestan Macar soylularına karşı kullanılacak bir araç olarak görüyordu. İmparatorluk Macar ve Hırvat soyluların sınır bölgesi iddiaları karşısında bölgenin devamlılığını korumaya çalışmıştır. Macarlar askeri sınırı tamamen kaldırıp sınır garnizonlarını kendi hâkimiyetleri altındaki feodal köylü statüsüne düşürmek istiyorlardı. Hırvatlar, İç Avusturya bölgelerinin sınırı sömürdüklerini ve Hırvat topraklarında oluşan bu bölgenin yönetiminin tamamen Sabor'a teslim edilmesini istiyorlardı. Sınır garnizonlarının sadece İmparatorluğun hizmetinde bulunmaları tıpkı Macar soyluları gibi Hırvat soylularını da rahatsız ediyordu. Sınır garnizonlarındaki neferatın çoğunun Ortodoks olması Hırvat soylularının ise Katolik olması bu rahatsızlığı daha da derinleştiriyordu. Tüm bu rahatsızlıkların sınır bölgesinin

kuruluşundan beri süregelmesine rağmen Türk akınlarının şiddetli oluşu çatışmanın fazlaca dile getirilmesini engellemiştir. 1608 yılında Macarlar ve Hırvatlar Habsburg yönetimine, sınır idaresinin yetkisinin Ban'a verilmesi, sınır bölgesindeki Avusturya askerlerinin geri çekilmesi, sınır bölgesindeki atamaları Hırvat ve Macar soyluların yapması, İç Avusturya bölgelerin mali yardıma devam etmesi gibi taleplerini bildirdiler. Fakat II. Ferdinand bu istekleri dikkate almadığı gibi 1620 yılında tekrar red etmiş ve 1622 yılında Ulahların özel durumlarını ikinci kez onaylamıştır (Rothenberg, 1958, s.108-112).

İmparator II. Ferdinand Hırvat soylularının sorunlarını çözmek ve iddialarını karşılamak için Otuz Yıl Savaşları'nın kritik bir döneminde 5 Ekim 1630 tarihinde yerleşimcilerin hak ve hukuklarını yeniden belirleyen "Statuta Valachorum" tüzüğünü yayınladı. Sınır garnizonlarının ayrıcalıkları-dini olanlar başta olmak üzere- askeri yönetimleri ve yükümlülüklerini yazılı hale getirilmiştir. İlk önce sadece Varazdin sınırı için yayınlanan bu tüzük daha sonra diğer sınır bölgeleri için genişletilmiştir. Karlovac'daki genel kaptanlık kontrolünde, iyi yapılandırılmış askeri bir kurum tasarlamaya çalışan bu tüzük, yerleşimcilerin sosyal yapısını askeri yapı içine yerleştirmeye çalışmıştır. II.Ferdinand'ın Varazdin sınırındaki Ortodokslara daha önceden vermiş olduğu ayrıcalıkların Hırvat Dieti tarafından tanınmaması üzerine Kraliyetin verdiği bir cevap niteliğinde olan bu tüzük bölge için bir anayasa niteliğinde olup temel bir idari belgedir. Statuta Valachorum uyarınca her bir köy halkoyu ile bir yıllığına bir yönetici (knez) seçecekti. Knez askeri hizmet görmeye elverişli, yetişmiş ve eğitilmiş erkeklerin listesini tutacak, küçük uyuşmazlıkları çözecek ve daha ciddi olayları "Yüce Yargıçlar" ve askeri mahkemeler önüne taşıyacaktı. Her bir kaptanlığın sınırları içinde bulunan knezler ve önde gelenler, yüce yargıçlarını ve sekiz vekillerini birer yıllığına seçiyorlardı. Bu kanunlar Krajina'ya geniş yerel bir otorite sağlamıştır. Askeri olarak tüzüğe bakarsak, bütün erkek vatandaşlar doğumla birlikte bağlı oldukları alayın yoklama listesinde kayıt altına alınıyor ve 16 yaşından 60 yaşına kadar askeri hizmetle yükümlü oluyorlardı. O dönemin ortalama yaş süresi dikkate alınırsa sınır bölgesinde yaşayanlar ömür boyu askerlik yapıyorlardı. Sınır garnizonu neferleri savaş sırasında hazır olup silah ve mühimmatın dışındaki -bunları İmparatorluk sağlayacak- tüm ihtiyaçlarını kendileri temin edecekti. Savaş, Türklerin elindeki bölgelere karşı yapılacaksa ilk 14 gün, eğer bölge Türklerin elinde değilse ilk yedi gün ücret

almayacaklardı. Drava-Sava nehirleri arasında bulunan orman ve düzlüklerdeki koruyucu faaliyetlerin yapılmasında ve muhafaza edilmesinde yardımcı olacaklardı. İdari taksimatta ise Sloven (Varazdin) ve Hırvat (Karlovac) sınır bölgeleri birer alay komutanının emrinde olacak, her iki bölge Karlovac'daki genel komutanlık tarafından idare edilecekti. Bölge için mali desteğe 1578 hükümlerindeki gibi İç Avusturya eyaletleri devam edecektir. Böylece bölgedeki askeri komutanlık konusunda mutlak otorite kurularak merkezileşme yolunda çok önemli bir adım atılmıştır (Rothenberg, 1958, s.114-117; Trifkovic, 2010, s.31-32).

Statuta Valachorum'un ilanı ile Habsburglar sınır garnizonlarını denetim altında tutarak garnizon nüfusundan en etkin şekilde askeri hizmet konusunda faydalanmak istemiştir. Sınır bölgesi ile Habsburg hükümeti arasında yasal ilişkiler ile Macar-Hırvat soyluları arasındaki ilişkileri tanımlamayan bu tüzük, sınır garnizonları Hırvat meclisinin hukuki hâkimiyetinden kurtarıyor ve doğrudan Kraliyet hukukuna tabi kılıyordu. Tüzük ile birlikte Avusturyalı yetkililer sonunda askeri sınırdaki yeni bir feodal yapının kurulmasını veto etmiştir. Bu tüzük, Macar Dieti ve Hırvat Saboru itirazlarında bulunmuşlardır (Rothenberg, 1958, s.119-120).

Harita 4: XVI. Yüzyıl Sonlarında Yukarı Macaristan ve Maden Kasabalarını Koruyan Sınır Kale Sistemleri¹²²

¹²² Haritayı esas teşkil eden kaynak: (Pálffy, 2000, s.69).

5. 5. SINIR BÖLGESİNDE OSMANLI-HABSBURG MÜCADELESİ VE ERDEL (1630-1660)

Gábor Bethlen'in 5 Kasım 1629 yılında ölümünün ardından Macaristan'da siyasi durumların karışmasına, Protestanlar ile Katoliklerin hizipleşmesine yol açmıştır. István Bethlen'in kısa hükümdarlığından sonra bu hizip döneminde 1630 Kasım ayında I. György Rákóczi (1593-1648) Erdel Prenslğine seçilmiştir. Bu dönemde Erdel-Avusturya ilişkileri tekrar gergin bir hal almıştır. Bu sırada sınır bölgesinde 1631 yılında Osmanlılar savunma bakımından kötü durumda olan Uyvar taraflarına saldırmış bu durum ise Uyvar ve Viyana'da panik havası yaratmıştır. Osmanlıların tekrar büyük bir sefer yapmasından çekinen Habsburglar, Uyvar'da gerekli önlemleri almışlardır. Osmanlılar Habsburgların Rákóczi ayaklanması ile uğraşmasını fırsat bilerek 1636 yılında Erdel'e girmek istemiş ama kışın yaklaşmasından dolayı geri dönmüştür.¹²³ 1640 yılında yine bir Türk birliği Aşağı İstirya'ya akın etmiş Luttenberg ve Radkersburg taraflarına kadar ilerlemiştir (Zinkeisen, 2011:IV, s. 321-323, 327, 375).

Osmanlı ile Habsburg arasında Zitva-Toruk barışının uzatılması için 1642 yılında Szön'de yapılan uzatma antlaşmasının devam etmesi I. György Rákóczi'nin Osmanlıları Habsburglara karşı kışkırtması yüzünden mümkün görülüyordu. Ayrıca Rákóczi, Habsburg İmparatorluğu'nun düşmanlarından olan İsveç ve Fransa ile 26 Nisan 1643 tarihinde Gábor Bethlen'in ölümünden sonra Avusturya tarafından el konulan yedi kaleyi ele geçirmek için bir antlaşma yapmıştır (Zinkeisen, İstanbul 2011:IV, s.378-379). Bunun üzerine Habsburglar Osmanlı İmparatorluğu'ndan Rákóczi'nin İsveç ve Fransa ile anlaşmasını ve Osmanlı'nın Rákóczi'ye destek vermesini engellemek için girişimlerde bulunmuştur (Na'îmâ Mustafa Efendi, 2014:IV, s.992-993). Şubat 1644'de Bab-ı Ali antlaşmayı onaylamasından sonra küçük bir Osmaklı birliği yukarı Macaristan'a girmiş ve Protestanlarca kurtarıcı olarak görülmüştür (Finkel, 007, s.197; Zinkeisen, 2011:IV, s.381). Fakat Danimarka'nın İsveç'e saldırması ve arkasından Bab-ı Ali'nin Girit seferine girişmek istemesi Rákóczi'in Eylül 1645'deki faaliyetlerini

¹²³ Geri çekilmeden önce Budin Paşası Nasuh Paşa'nın oğlu Hüseyin Paşa Erdel'e giderken Eflak'da yenilip Budin'e geri çekilmiştir (Mehmet Halife, 1976, s.16).

sonlandırmasına sebep olmuştur. 8 Ağustos 1645’de Viyana Barış Antlaşması imzalanmasıyla sorunun siyasi boyut çözüldükten, 16 Eylül 1645 tarihinde Linz Antlaşmasıyla dini boyut düzenlenmiştir (Zinkeisen, 2011:IV, s.383-385). Rákóczi Linz antlaşması ile Protestan mezhebine köylülere kadar incek şekilde özgürlük sağladığı gibi Gábor Bethlen’in idaresindeki Orta Macaristan topraklarını geri almıştır (Eckhart, 2010, s.134). I. György Rákóczi’nin 1648 yılında ölmesiyle yerine geçen oğlu II. György Rákóczi (1621-1660) gözünü Lehistan üzerine diktiği için İsveç Kralı ile Eflak ve Boğdan voyvodalarıyla işbirliği içine girmiştir. Habsburglar, Osmanlı İmparatorluğu’nun 1645 yılından sonra Venedik ile mücadeleye girişmesini fırsat bilerek Karlobag (Carlopage) Limanı’nı tekrar almak için sınırlı bir operasyon yapmışlardır. (Rothenberg, 1958, s.106) Tüm bunlara rağmen 1 Temmuz 1649 tarihinde Zitva-Toruk Antlaşması yirmiki yıl daha uzatılarak yenilenmiştir (Zinkeisen, 2011:IV, s.607).

1651 yılında sınır bölgesinde bazı çatışmalar meydana gelmiştir. Osmanlı birlikleri Yanıkkale tarafına akın ederken, başka bir Osmanlı birliği Slovenya sınırındaki Koprivnica’ya akın etmiştir. Bunların yanında Live dolayları da Türk hücumlarına maruz kalmıştır. Habsburglar misilleme saldırıları gerçekleştirmiş, Estergon-Komorn arasındaki Türk topraklarına saldırmışlardır. Fakat bu saldırılar barışın devam ettirilmek istenmesinden dolayı iki tarafça da büyütülmemiştir (Zinkeisen, 2011:IV, s.609-610).

1656 yılında Osmanlıların Venedik ile giriştiği Girit Savaşı sırasında Ege denizindeki yenilgilerinin ardından Boynu Eğri Mehmet Paşa’nın yerine Köprülü Mehmet Paşa’nın sadrazam olmasını sağlamıştır (Mehmet Halife, 1976, s.62; Özcan, 2003, s.414-415). Köprülünün başarılı politikaları Osmanlıları hem Venedikliler karşısında başarı kazanılmış hem de Orta Avrupa’daki kontrolünü yeniden sağlamasına sebep olmuştur.¹²⁴ Sadrazam Köprülü, Erdel meselesi konusunda II. Rákóczi’nin Lehistan saldırılarını durdurması için Kırım Hanı Mehmed Giray’ı üzerine göndermiş ve Kırım kuvvetleri Vistül Nehri kenarında II. Rákóczi’nin kuvvetlerini yenilgiye uğratmışlardır (Cezar, 2011:IV, s.2077-2088) Bunun üzerine Erdel Meclisi II. Rákóczi’yi krallıktan

¹²⁴ Öz’e (1999, s.48-53) göre Köprülü Mehmet Paşa sadrazam olduktan sonra imparatorluğun yönetimini düzenlemesi için hareket özgürlüğü verildi. Çabaları sayesinde Osmanlı geleneksel iç siyasetine geri döndü; kadınların ve ağaların saltanatı sona erdi. Dahası, aldığı önlemler sayesinde imparatorluğun finansal durumu iyileştirdi.

alıp yerine Rhédey Ferenc'i (1610-1667) getirirse de kısa süre sonra II. Rákóczi tekrar prensliği geri almıştır.

II.György Rákóczi'nin 1655 yılında İsveçlilerle bir olup başarısız Lehistan saldırısından sonra 1658 yılında Köprülü, Erdel topraklarına girerek ilk önce Yanova'yı alıp ardından Varad'ı kuşatmıştır. Bu faaliyetlerinden sonra Rákóczi'yi görevden almış ve onun karşısına rakip bir prens Ahatius Barcsai'yi (Ekos Barçkay) atamıştır (Mehmet Halife, 1976, s.77; Zinkeisen, 2011:IV, s.610-616). Osmanlılar 1658 Erdel seferinin sonucunda Varad'ı Erdel'e verirken Yanova'yı ele geçirmişlerdir (Mehmet Halife, 1976, s.72-76; Finkel, 2007, s.238; Râşid Mehmed Efendi, 2013:I, s.12). Rákóczi ise destek için Habsburglara başvurmuş, bunun sonucunda yapılan yardımlar, Osmanlı-Habsburg barışının bozulmasının başlangıcını teşkil etmiştir. Seydi Ahmed Paşa idaresindeki Osmanlı birlikleri 22 Mayıs 1660 yılında Koloşvar'da yapmış olduğu savaşta yaralanan II. Rákóczi, 6 Haziran 1660'da ölmüş ve yerine 10 Ocak 1661 tarihinde John Kemeny (Janos Kemeny) geçmiştir. Kemeny, I. Leopold'tan yardım istemiştir. Bu arada Osmanlı birlikleri 27 Ağustos 1660 tarihinde Varad'ı ele geçirmiştir (Hasan Vecîhî, 1956, s.223-228).

Habsburglar Yanova'nın Osmanlıların eline geçmesinden sonra Tisa (Theis) Nehri dolaylarındaki Habsburg topraklarının korunmasına daha çok önem vermek istemiş ve bu amaçla Erdel kaleleri olan Szathmar, Kallo, Ecsed ve Tokay kalelerine Alman birlikleri yerleştirmek istemiştir (Zinkeisen, 2011:IV, s.621-625). İsveç ile olan mücadelesini Oliva Antlaşması'yla (1660) sonlandıran İmparator, General Raimondo Montecuccoli (1608-1680) komutasındaki deneyimli birlikleri Estergon ve Budin'e saldırmak için hazır bekletmiş fakat doğrudan desteklememiştir. 1661 yılında Erdel Prensiği için Mediaş'ta Osmanlı'nın desteklediği Michael Apafy (1632-1690), Kluj'da Habsburgların desteklediği ve II. Rákóczi'nin en önemli komutanı olan Kemény János (1607-1662) ile mücadele etmiştir. Ocak 1662 yılında yapılan savaşta Kemény'i ölmüş ve yerine Sultan'ın desteklediği Michael Apafy geçmiştir (Râşid Mehmed Efendi, 2013:I, s.18-19; Finkel, 2007, s.239 Zinkeisen, 2011:IV, s.631-635).

5. 6. 1663-1664 OSMANLI-HABSBURG SAVAŞI'NDA SINIR BÖLGESİ

Habsburgların Erdel taht mücadelelerine karışmaları, Erdel'e ait Seykelhid ve Kolojvar kalelerini ele geçirmeleri ve en önemlisi Kanije'nin karşısına Serinvar Kalesi'ni inşa etmeleri gibi sebeplerden Osmanlı-Habsburg ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Osmanlılar Venedik tehlikesinden dolayı Habsburglar ile barışı bozmamaya çalışırken Venedik üzerine sefer yapmak için hareket eden orduları Edirne'de niyetlerini değiştirerek Habsburgların üzerine yönelmişlerdir. Şimşirgil (2012, s.45-46), Osmanlı padişahı IV. Mehmet'in Edirne'de böyle bir karar almasında etkili olan sebebin Avusturya İmparatoru'nun Budin muhafızı İsmail Paşa'ya gönderdiği mektupta, Ösek'e kadar olan bütün kaleleri geri alacağını söylemesinin etkili olduğunu bildiriyor. Mecmuatü'r-Resail'de bulunan bu mektuba şimdiye kadar kimsenin değinmediğini de belirtiyor. Buradaki geniş çerçeveye bakarsak 1663-1664 seferinin Osmanlılar açısından amacı Erdel meselesiydi.¹²⁵ Erdel sorunun Osmanlı'nın bir iç meselesi olduğunu Habsburglara kabul ettirmek olsa da akıllara yeni bir Viyana kuşatmasının gelmesi de pek ihtimal dışı değildir. Osmanlıların hedefi Varat ve Yanova'ya girmesi Erdel'i kendi bünyesine dahil etmek ve böylece bu bölgede Avusturya ile sınırdaş olmaktı. Uyvar Kalesi'ni bile fethetmesindeki amaç, Erdel ile Habsburg arasındaki iletişim-ulaşım bağlarını kopramaktı. Osmanlılar Kemény János öldükten sonra Erdel'i Paşalığa çevirmeyi düşünüyorlardı (Kunt, 1976–1977, s. 111-116).

7 Rebiülevvel 1072 (30 Ekim 1661) tarihinde ölen Köprülü Mehmet Paşa yerine geçen oğlu Köprülü Fazıl Ahmed Paşa 1663 tarihinde Macaristan'a girmiş ve Moravya'ya doğru ilerlemiştir (Râşid Mehmed Efendi, 2013:I, s.18, 23, 24-29; Mehmet Halife, 1976, s.107).¹²⁶ Habsburg İmparatorluğu ise Tuna'nın kuzey kıyıları boyunca birkaç kale ile Hırvatistan'daki sınır garnizonlarını hâkimiyetleri altında tutabilmişler ve Karlovac bölgesinin içlerine kadar sızan Türk birliklerini geri püskürtmüşlerdir. Osmanlı birlikleri Orta Macaristan'ın kuzey bölgelerinde ilerleyerek 17 Ağustos

¹²⁵ Davies (2011, s.688) Köprülülerin savaşa orduda ve özellikle kendilerine karşı 1650'lerde Girit'de oluşmaya başlayan yeniçeri isyanlarını engellemek ve yeniçerilerin yönlerini başka tarafa çevirmek için girdiğini belirtmiştir.

¹²⁶ Geniş olarak 1663 seferi hakkında Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın mühürdarı ve özel kalemi olan Hasan Ağa'nın *Cevahirü't-Tevarih*i eseri önemlidir. Bulunduğu mevkiiden dolayı Habsburg-Osmanlı arasındaki resmi yazışmaları bildiği için değerli ve net bilgiler sunmaktadır. Bu eser günümüz Latin harflerine Yücel (1996) tarafından çevrilip doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

1663'te Uyvar'ı kuşatmıştır (Kopcan, 2012, s.253).¹²⁷ 17 Ağustos tarihinde başlayan Uyvar kuşatması 26 Eylül tarihinde kalenin ele geçirilmesiyle son bulmuştur (Râşid Mehmed Efendi, 2013:I, s.31-35) Uyvar'ın düşüşü¹²⁸ Habsburgları panikletmiş ve Türklerin bir sonraki sene Viyana önlerine gelmesinden korktukları için Linz'e kadar Tuna'nın ana geçiş bölgelerinde tahkimat çalışmaları yapmışlardır. Viyana'daki halkın bir kısmı Graz ve Linz'e göç etmişlerdir (Rycaut, t.y., s.140, 144). Türkler de daha kuzeye sefer girişiminde bulunmayıp Uyvar'ın etrafındaki Nitra, Galgoc, Live ve Novigrad'ı almakla yetinmişlerdir (Mehmet Halife, 1976, s.134-135; Zinkeisen, 2011:IV, s.641-644).¹²⁹

1663-64 kışında Osmanlı-Habsburg sınırında önemli çatışmalar meydana gelmiştir. Bu kış döneminde Osmanlı birlikleri ağırlıklı Belgrad olmak üzere Semendire, Sirem ve Temeşvar'da kışlamak için çekildiler. 1663 Kasım ayında Nitra, Leva ve Novigrad Kaleleri Osmanlıların eline geçerken, Hırvat Ban'ı Nikola Zrinski'nin (1620-1664) Zerivar üssünden Batthyány ailesinin desteğiyle Váh (Waag) Nehri Berzence ve Babócsa kalelerine saldırdıktan sonra 25 Ocak tarihinde Sigetvar'ı kuşatmıştır (Râşid Mehmed Efendi, 2013:I, s.42-43). Varaždin civarındaki askeri üslerden Türk topraklarına saldırmışlar ve Drava ve Mur nehirlerinin birleştiği noktanın Türk tarafında, Kanije'nin karşısında 1661 yılında Serinvar (Zrinygrad) adında güçlendirilmiş bir köprübaşı istihkamı kurmuşlardır. Zrinski-Hohenlohe birliklerince yapılmış olan bu kış faaliyetleri Kanije Kalesi'nin ele geçirilmesi içindi. Onun için iki önemli mevki Peç Kalesi ve Ösek Köprüsü işgal edilmişti. Osmanlılar ise Ösek Köprüsü, Kanije'ye yardım ulaştırılamaması için çok önemli bir kilit nokta olmasının yanında Belgrad-Budin bağlantı yolunu sağlamasından dolayı hemen tamir ettirmiş sonra korunması için de 500 tüfekçi sekbani köprünün Kanije'ye bakan başındaki Darda Palankası'na

¹²⁷ Mehmet Halife (1976, s.116) Orta Macar ülkesindeki kaleler Macar beylerine atalarından ocaklık olarak geçtiğini, buradaki kalelerin iç hisarlarında Hasburg askerlerinin olduğunu söylüyor. Orta Macar ülkesinin doğu ve güney tarafında Tuna Nehri ve Tisa suyu ile çevrili olduğunu, bu yönde ise Osmanlı ülkesinden Budin, Estergon, Eğri, Erdel ile komşu olduğunu da belirtiyor. Tuna Nehri ve Tisa Suyu'nun iki tarafı ayırıp, batı ve kuzey tarafı garb memleketlerine ulaştığını tasvir ediyor.. Habsburgların buradaki en önemli tahkimatının ise Uyvar olduğunu bildiriyor. Ocaklık sistemi 1610'larda Osmanlı Macaristanı'nda yaygınlaşmaya başlamıştır. 1631 yılında Budin Vilayetinde mukataa gelirlerinin %28'i garnizon askerlerine ocaklık olarak tahsis edilmiştir (Ágoston, 2009, s.162).

¹²⁸ Uyvar'a halk dilinde “ *sağlamlıkla ünü var, gücün yeterince öv var*” deniliyordu (Mehmet Halife, 1976, s.116).

¹²⁹ Live kalesi alındıktan sonra muhafazası için 400 kişi görevlendirilmiştir (Râşid Mehmed Efendi, 2013:I, s.38). 1686 yılında Novigrad Kalesi mufazası kırk sekiz yeniçerinin 1682-83 ve 1684-85 tarihleri arasındaki birer yıllık maaşları Bosna, Klis, Zaçesne vergilerinden karşılanmıştır (OBH, 71, s.210-215).

yerleştirmiştir. Sigetvar ve Peç kalelerini de tamir ettirmek zorunda kalan Osmanlılar, 1664 ilkbahar seferi için yapacağı hazırlıkları böylece geciktirmiştir. Zaten Osmanlılar, sınır savunma sistemini güçlendirmeden sefere çıkamazdı (Mehmet Halife, 1976, s.138; Duffy, 1985:II, s.226; Zinkeisen, 2011:IV, s.645-646; Râşid Mehmed Efendi, 2013:I, s.42-43, 47-48; Murphey, 2007, s.146-149). Soyluların Osmanlıya yapmış oldukları bu saldırılar, askeri başarı elde etmekten daha çok I. Leopold'un Türklerle daha geniş çaplı bir savaşa girmesini amaçlamıştır (Rothenberg, 1958, s.127-128).

Fazıl Ahmed Paşa Sigetvar'ın kuşatılmasından sonra acil bir şekilde sadece 3500 kişilik bir birlik ile yardıma gitmiştir (Mühürdar Hasan Ağa, 1996, s.221). Habsburglar bu başarılı başlangıçları Zrinski- Montecuccoli arasındaki çekişmeden dolayı darbe almış ve Habsburglar Kanije'de başarısız bir kuşatma gerçekleştirmişlerdir (Râşid Mehmed Efendi, 2013:I, s.42-43, 47-48; Murphey, 2007, s.146-149). Osmanlı birlikleri Kanije'yi kurtardıktan sonra taaruz hareketine başlamışlardır. Serinvar'ı alıp yıkmışlar, Kanije'nin kuzeyindeki Zala-Raba nehirlerinin oluşturduğu bölgeye doğru ilerlemişlerdir. Bin adet Arnavut sekbanından oluşan birliğin ilerleyişi sırasında yol üzerindeki Ösek Kalesi'ni de ele geçirmişlerdir (Mühürdar Hasan Ağa, 1996, s.267-268; Râşid Mehmed Efendi, 2013:I, s.51). 14 Temmuz'da Osmanlı ordusu Kanije ile Körmend arasındaki bölgeden Raba'ya doğru hareket edip yedi kaleyi -Zalakomar (14 Temmuz), Zalaegerszeg (17 Temmuz), Pölöske (20 Temmuz) Egervar (22 Temmuz), Kemendollar (25 Temmuz), Nagykapornak (26 Temmuz), Zalaszenrot (27 Temmuz)- direniş görmeden ele geçirmiştir (Murphey, 2007, s.151). Osmanlılar'ın Mur Nehri'ni geçip İstirya toprakları üzerinden Viyana'ya gitme niyetlerinden dolayı, Montecuccoli Osmanlıların Mur Nehri'ni geçmesini engellemeye çalışmış onun için Türk birliklerini takip ederek Körmend ve Zaha'dan Raab Nehri'ni geçmesini engellemiştir.¹³⁰

1664 baharında Germen Prenses ve XIV. Louis tarafından gönderilen askeri yardımlar ile mücadeleyi sürdüren Habsburglar, Kanije'nin kuzeydoğusunda, Raab Nehri'nin sağ kıyısı üzerinde harap olmuş Saint Gotthard Manastırı yakınlarında Osmanlı birlikleri ile yedi saat süren savaş sonunda Osmanlıları yenmişlerdir. Raab Nehri'nin Osmanlı

¹³⁰ Duffy, 1985:II, s.226; Zinkeisen, 2011:IV, s.649-651. Bu savaşta Habsburg başarısını sadece Montecuccoli'nin başarılarına bağlamak nesnel tarihçilik için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Wilhelm Nottebohm St. Gotthard muharebesindeki Osmanlı yenilgisinin kaynağını Von Kausler'in Montecuccoli'nin komutanlığının aşırı abartmasını çürüterek Osmanlı'nın muharebe esnasında karşılaştıkları operasyonel zorluklara dikkat çekmiştir (Murphey, 2007, s.129).

birliklerinin karşıya geçişi esnasında kabarıp taşması sonucu Osmanlı öncü kuvvetleri nehrin diğer tarafında yalnız kalmış, bunu fırsat bilen Montecuccoli'de müttefik kuvvetlerini altı koldan harekete geçirip Osmalı birliklerini nehre doğru püskürtmüştür. Raab Nehri'ne geri püskürtülen Türk birlikleri İstolni Belgrad'a doğru çekilmiştir. Savaş Habsburg üstünlüğüyle devam ederken şaşkıncu bir şekilde Habsburg İmparatorluğu savaşı kazanmasına rağmen 10 Ağustos 1664 tarihinde Raab Nehri kenarındaki ve Körmend'in karşısındaki Vasvar Köyü'nde barış antlaşmasını imzalamıştır. Batıdaki Fransızların faaliyetleri, Hırvat ve Macar soylularına karşı duyulan güvensizlik bu şaşkıncu adımın sebeplerindendi. Ayrıca Habsburg yöneticilerinin bazıları Türk tehlikesinin devam etmesiyle Macaristan'ı Habsburg yönetiminin altında tutulabileceğini inanyorlardı. I. Leopold ve IV. Mehmed tarafından tasdik edilen antlaşma 27 Ekim 1664 tarihinde yürürlüğe girmiştir. On maddeden oluşan bu antlaşma ile Osmanlılar üstün şartlar elde etmiştir. Uyvar, Novigrad, Varad Osmanlılarda kalacak, Avusturya Erdel'de işgal ettiği kaleleri geri verecek, Szathmar ve Szabolc komitaları Avusturya'ya bırakılacak, Szathmar, Szabolc, Kallo gibi sınır kaleleri ve Palankalar tahkim edilecek ama muhafız birlikleri yerleştirilmeyecek, Szeckelhyd kalesi ve Serinvar bir daha inşa edilmemek üzere yıkılacak, Avusturya Váh Nehri kenarında Leopoldstadt'da yeni bir kale inşa ettirecekti. Habsburglar tarafından Türk kuklası olarak nitelendirilen Apafy, Erdel Prensi olarak kabul edilmiş, Habsburglar Osmanlıya 200000 florinlik bir hediye vermeye kabul etmiştir. Antlaşma yirmi yıllığına yapılmıştır (Mühürdar Hasan Ağa, 1996, s.280-281; Zinkeisen, 2011:IV, s. 651-656; Finkel, 2007, s.241-242). Bu antlaşma ile Nitra hattının bütünlüğü kırılmış oldu, Avusturya Váh arka çizgisinde Leopoldstadt Kalesi'ni inşa ederek Kuzey Tuna'daki zayıflamış savunmalarına destek sağlamıştır (Duffy, 1985:II, s.226).

5. 7. VASVAR ANTLAŞMASI'NDAN SONRA SINIRLAR

Habsburglar ile Osmanlılar on yedinci yüzyıl boyunca- 1663-64 Savaşı hariç- sınır bölgelerinde meydana gelen küçük çatışmaları büyük savaflara dönüştürmemeye dikkat etmişlerdir. Bu uzun barış ortamının sağlanmasıyla iki imparatorluk sınır savunma sistemlerinde önemli değişiklikler gerçekleştirmişlerdir. Otuz Yıl Savaşları sırasında Habsburglar sınır kalesi sayısı 120'den 88'e, garnizon askerlerinin sayısı 22000'den 17000'e düşürmüşlerdir. Daha önce kral tarafından muhafaza ettirilen garnizon sistemi, köylü askerler ve haydut grupları tarafından korunan kuvvetlendirilmiş yerleşim bölgeleri ve karakollar ile yer değiştirilmiş ve sınırdaki toprak sahipleri ile genel kaptanlıklar tarafından kontrol edilmiştir (Pálffy, 2000, s.59-60).

1660 yılında Varad Kalesi ve ona bağlı olan Balanoş (Belényes), Senk'ob (Szentjobb), Sólyomkő, Papmezö (Papmezö) palankaları Osmanlı hâkimiyetine girince Sebeş-Körös Nehri ve Transilvanya'nın kontrolü Osmanlılara geçmiştir. 1663 yılında Uyvar'ın (Érsekújvár/Nové Zámky/ Neuhäusel) Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi ile Viyana'yı koruyan Macar savunma hattına ağır bir darbe vurulmuş ve Osmanlılar için savunma sistemleri ve Budin Vilayeti'nin korunması kuvvetlendirilmiştir. Uyvar'ın kaybı ile Habsburglar Viyana'nın tehlikeye girebileceğini düşündükleri için tahkimat çalışmalarını hızlandırmıştır (Duffy, 1985:II, s.226; Ágoston, 2013a, s.193; 2012d, s.118; 2013d, s.235).¹³¹

Habsburg sınır savunma sisteminde 1640-1663 yılları arasında geçici olarak oluşturulan ve ban tarafından yönetilen kaptanlıkların yanında daimi olan genel kaptanlıklar vardı. Kösice (Kassa), Uyvar, Györ, Kanije'ye bakan, Sloven (Varazdin bölgesinde bulunan bir kaptanlık dahil), Hırvat (Karlovac bölgesinden bulunan bir kaptanlık dahil) sınır kaleleri olmak üzere altı genel kaptanlık vardı. Bu genel kaptanlıklar sınır savunma sisteminin oluşturulmasında karar verici bir konumda olmuştur. Adriyatik Denizi'nden Erdel'e kadar uzanan bu sınır savunma sistemleri –ki bunlara Ban'ın liderliğindeki sınır bölgeleri bu kaptanlıkların dışındadır- 1663 yılına kadar ayakta kalmışlardır. Genel kaptanlıklarının yanı sıra askeri önemini kaybetmiş olan bölge kaptanlıkları da bulunmaktaydı. Bölge kaptanlıkları on yedinci yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür.

¹³¹ Uyvar hakkında bilgi için ayrıca bkz: (Kopcan, 2012, s.253-254)

1669 yılına göre Varaždın (Hırvatistan), Novigrad (Macaristan), Sempte (Kuzey Tuna) ve Yukarı Macaristan (Kösice) isimlerinde dört tane bölge kaptanlığı vardı. Bu kaptanlıklar sayesinde Habsburglar, sınır savunma sistemlerini bir bütün olarak gerçekleştirerek on yedinci yüzyılda Türk saldırılarına karşı topraklarını korumuşlardır (Pálffy, 2000, s.57-59).

Vasvar Antlaşması'ndan sonra Habsburglar mutlak bir rejim kurmak istemişlerdir. I. Leopold döneminde karşı reform hareketlerinin çok şiddetli olması sonucunda Protestan Macarlar Erdel'e sığınmışlardır (Finkel, 2007, s.254). Vasvar Antlaşması'nın yapılmasına kızan Hırvat-Macar büyük soyluları, tehdit edilen ayrıcalıkları ve ulusal bağımsızlıkları yüzünden Nikola Zrinski (1620-1664) liderliğinde 1670 yılında Habsburglara karşı isyan planlamışlardır. Bu isyana sınır garnizonlarının da katılımı sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat bu sınır halkı imparatora bağlılıklarını bildirmişler ve isyanı desteklememişlerdir. İsyana Türklerin yardım etmemesinden dolayı Habsburglar tarafından bastırılmıştır. Bu isyan hareketinden sonra Karlovac komutanı albay Johann Joseph Herberstein sınırın geniş çaplı yeniden inşası için bir plan önermiş, fakat imparatorluk bunu gerçekleştirilememiştir. 1673 yılında Fransa ile mücadeleye girişen Habsburglar sınır bölgesini ihmal etmişlerdir. İmparatorluk, İç Avusturya soylularının sınır bölgesine yapacakları yardımları yerine getirmedikleri için yardımların yapılıp yapılmadığını 1675 yılında Graz'daki Hofkriegsrat ile denetlemek istemiştir. Sınır bölgesinin iç düzenleyici kurumu olan Hofkriegsrat, en önemli mevkilere atamaları doğrudan yapacak, ikinci derecedeki görevlere atamayı İç Avusturya soyluları gerçekleştirecekti. Hofkriegsrat gözetim ve yönetim rolünü yürütemedi ve İç Avusturya eyaletleri 1678 tarihinde yardım konusundaki finansal zorunlulukları için önemli bir avantaj elde ettiler. Buna göre bölgeler, devlet yardımlarını on iki aylık taksitlendirmeye ödeyecek; altı aylık taksit nakit, beş aylık taksit erzak olarak ödenip son taksit "bonus" ay olarak sayılacak ve hiçbir ödeme yapılmayacaktı (Rothenberg, 1958, s.129-134).

Habsburglar 1659-1664 yılları arasında Osmanlılar ile yapmış oldukları mücadeleden sonra maden kasabalarını savunan sınır bölgesinde bazı değişiklikler yapmıştır. Uyvar'ı kaybettikten sonra Viyana ve Aşağı Avusturya bölgeleri tehdit altında kalmış, bundan dolayı Váh'ın kenarında Lipotvar (Leopoldov) hisarı yapılmıştır. 1665 yılında

Viyana'nın güvenliği için çok önemli olan "Uyvar'a bakan" (Lipotvar Sınır Bölgesi/ *confinia contra Újvár posita*) adı altında yeni bir sınır bölgesi kurulmuştur. Lipotvar ve Pojon (Pozsony/Bratislava) bölgelerindeki kalelerin idaresi maden kasabaları genel kaptanlığından alınıp Hofkriegsrat (Viyana) temsilcisi olan Alman başkomutanına verilmiştir (Pálffy, 2000, s.58).

Harita 5: Osmanlı-Habsburg Sınırı (1672)¹³²

¹³² Haritayı esas teşkil eden kaynak: Ağoston ve Masters, 2009, s.xxxi.

5. 8. VİYANA KUŞATMASI SONRASI SINIRLAR

Vasvar Antlaşması'ndan sonra Habsburglar 1673 yılında Fransa ile mücadeleye girişmişlerdir. Fransa bir yandan Habsburglar ile savaşırken bir yandan Osmanlı'nın Habsburglar ile savaşmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Bunun için İstanbul'a gönderdikleri elçiler Türklere Raab ve Komorn'un planlarını vermiştir. Fransa-Habsburg mücadelesi 1678 yılında yapılan antlaşma ile sona ermiştir (Duffy, 1985:II, s.226). Bu dış siyasi koşullarının yanında iç sorunlarla da Habsburgları uğraştırıyordu. Macaristan'daki isyan yeni sonlandırılmış, isyancıların bir kısmı Erdel'e kaçıp Kalvanist soylu Thököly Imre (Tökeli İmre) liderliğinde ve Osmanlı desteğiyle mücadelelerini sürdürüyorlardı. I. Leopold (1640-1705) Macaristan siyasetinin ters etki yaptığını anlamış 1680 yılında Thököly ile ateşkes yaparak yerel özerklikler ve dini hoşgörü sağlamıştır. Fakat Thököly tüm bunlara rağmen Osmanlılar ile 1682 yılında anlaşmıştır. 1682'de Osmanlılar tarafından desteklenen Thököly, isyan bayrağını tekrardan çekmiştir (Finkel, 2007, s.254-255).

1682 yılında başlayan, Tuna Nehri boyunca devam eden Osmanlı-Habsburg mücadelesi Karlofça barışıyla neticelenen 1699 yılına kadar devam etmiştir. Osmanlılar bu savaş sırasında birçok devletle (Venedik, Avusturya, Polonya, Rusya) savaşmak zorunda kalmıştır. Rusya savaşa katılınca yaklaşık kırk ile yüz bin tatar kuvvetinin Osmanlılara katılması engellenmiştir. Bu savaşla Osmanlılar tek cepheli bir savaştan üç cepheli bir savaşa girmiştir. Buna göre Osmanlılar, küçük-yerel savaşlar yerine meydan muharebelerine savaş sistemine dönmek zorunda kalmıştır. Bu dini dayanışma Tuna bölgesindeki durumunu yeniden değerlendirmesine de sebep olmuştur (Murphey 2007, s.33-34).

Karlofça ile Habsburglar Temeşvar'daki Banat hariç Erdel ve tüm Macaristan'ı elinde tutmuştur. Ayrıca Hırvatistan'daki askeri sınır boyunca bazı ek topraklar kazanmıştır.¹³³ Hırvatistan'daki askeri sınır savaşta ve sonrasında büyük bir göç almış ve böylece bölge oldukça büyümüştür. Türklerin Macaristan'dan atılması ve saldırı güçlerinin azalması sınırın birincil görevini ortadan kaldırmıştır. Türk baskısının ortadan kalkmasıyla kurumun tamamen feshi ve sakinlerinin imtiyazlarının ortadan kaldırılması gibi

¹³³ Karlofça'da yapılan müzakerelerin ayrıntısı için bkz: (Abou-El-Haj, 1967)

hareketler hız kazanmıştır. Hırvatlar, İç Avusturyalılar, Habsburg otoriteleri ve sınır garnizonlarının farklı istekleri arasında devam eden çatışma Askeri Sınır üzerinde uzun bir gerilim, karışıklık ve huzursuzluk dönemini başlatmıştır. Sınır garnizonları savaş sırasında ana orduya katılmalarının yanında daha önce Türklere karşı kaybedilen toprakları geri kazanıp sınırı güney yönünde genişletmişlerdir. Askeri sınır güneye doğru ilerlerken bir genişleme istikametini de göstermiştir. Habsburglar 1664'te Karlobag Limanı'nı işgal etmişler ve Lika Platosu'nun içlerine kadar girmişlerdir. Hırvat Banı Kont Erdödy, Petrinja bölgesini ele geçirmiştir. 1685 başlarında Hırvat Ban'ın sınır garnizonları ve gönüllülerle birlikte Karlovaç'tan başlayarak güneyden Una'ya kadar on yıl içinde tüm mukavemet noktalarını kontrol altına almıştır. 1696'da ise Hırvat soyluları Ban'ı yeni fethedilen bölgelerin başkomutanı olarak atamıştır. Ayrıca bölgenin kendilerine tâbî olmak şartıyla Askeri sınıra benzer şekilde organize edilmesine de karar verdiler. İç Avusturyalılar bu düzenlemeye karşı koymadılar. 1704 tarihinde Hırvat idaresi, İmparatorluk ve Hofkriegsrat (Viyana) tarafından teyit edildi. Böylece Banal sınırı adı verilen üçüncü bir askeri bölge ortaya çıktı. Büyük bir önem arzermeyen bu sınır yapılanması elli yıl sonra gündeme gelecek sınırın genel yeniden yapılanması içine alındı. Habsburg İmparatorluğu 1689 yılında Sırp patrikhanesinin taht merkezi olan İpek (Pek)'e kadar ilerlemiştir. Yeni yerleşim bölgeleri Macarların tüm itirazlarına rağmen Viyana'daki askeri otoritelerin doğrudan kontrolü altına verildi (Rothenberg, 1958, s.136-144).

Osmanlı egemenliğindeki Macaristan'ı, II. Viyana kuşatmasından sonra geri alan Habsburglar, on altıncı yüzyılın başlarında oluşturdukları sınır savunma sistemini yenilemek zorunda kalmışlardır. Çünkü Habsburglar Belgrad, Banat ve Temesköz hariç Erdel Prensiği'nden oluşan tarihi Macaristan'ı 1718 yılına kadar geri almıştır. Yeni haliyle sınır bölgesi Knin'in hemen kuzeyinde yer alan Velebit Yaylası'nı içine alarak batıya Bosna sınırına ve Kupa'nın kuzeyine doğru ilerleyip, Ilova'nın batısından Drava'ya kadar kuzeye ulaşıp Zagreb şehrine dayanıyordu. Buna göre Osmanlı-Habsburg sınırı Sava, Tuna, Tisa ve Mureş hattına çekilmiş oluyordu. Böylece Adriyatik'ten Transilvanya'ya kadar sınır savunması tekrar düzenlendiği gibi Lika, Kordun, Banija, Aşağı Slovenya, Syrmia, Bačka, Banat, Pomorişje ve Erdel gibi eski Osmanlı toprakları üzerine genişletilmiştir. Podolya, Dalmaçya ve Mora'nın bazı bölgeleri ile Hırvatistan ele geçirdikten sonra Habsburglar Güney Macaristan'da askeri

sınır bölgesini meydana getirecektir (Pálffy, 2000, s.60; Trifkovic, 2010, s.29-30; Ágoston, 2012c, s.16).

Karlofça Antlaşması'ndan sonra oluşturulacak savunma sistemi için iki farklı görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan birincisi 1668 yılında Pál Esterházy (1681-1713) tarafından ortaya atılan Macar eyaletlerinin fikriydi. Buna göre savunma sistemi Mohaç Savaşı öncesine ait yapısal ve idari yapıyı yansıtmalıydı. Buna göre Banatların, genel kaptanlıklarının yeniden ihdas edilmesi, Palatinus'un önceki yetkilerinin geri verilmesi ve yöneticilere askeri desteğin verilmesini önemli taleplerdi. Ayrıca Alman, Macar ve Güney Slav genel kaptanlıklarının ortak liderliğinde 12000 German ve 12000 Macar-Güney Slavlarından oluşan ve düzenli olarak maaşları verilen askerler ile sınır kaleleri desteklenecekti. Geri alınan bölgelerden alınacak olan savaş vergisi, 24000 askerin maaşlarının ödenmesi için yeterli olacaktı. İkinci görüş ise; 1690 yılında Hofkriegsrat (Viyana) tarafından ortaya atılan ve on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda oluşturulan sınır savunma sistemlerine benzerlik taşıyan kaliteli, yeni bir savunma sisteminin oluşturulmasıydı. Bunun için ayrı bir askeri sınır (Militärgrenze) oluşturulacak, alaylara bölünen bu bölgelere Macar eyaletleri karışmayacaktı. Tüm bu planlar için önceki savunma sistemi lağvedilip, sınır kaleleri genel kaptanlıkları ve bölge genel kaptanlıkları oluşturularak yeni askeri yetkililer için ortak bir üst otorite oluşturulacaktı. Yeni askeri sınırın birlikleri Alman alaylarının yanında Macaristan'ın güneyine yerleşmiş, toprak ve ayrıcalıklar karşılığında askerlik hizmetini yerine getiren Sırp, Hırvat ve Ulah mültecilerden oluşacaktı (Pálffy, 2000, s. 61-62).¹³⁴

Sonuç olarak Hofkriegsrat'ın (Viyana) görüşü doğrultusunda bir askeri sınır oluşturulmuştur. Viyana bu sınır bölgesinde eskisi gibi Macar soylularına ayrıcalıklar vermeyip sistemin dışında tutmuştur. Ayrıca krallarını özgürce seçme hakkından da vazgeçerek Habsburg egemenliğini tamamen tanımışlardır. Osmanlı Macaristanı'nın ve Erdel'in Habsburg hâkimiyetine girmesinden dolayı Macar soylularına destekleyecek ve sığınabilecekleri bir yer de kalmamıştır (Ágoston, 2012a, s.196-197).

¹³⁴ Askeri sınır bölgesinde yaşayanların hayat boyu askerlik yükümlülükleri olduğuna dair Militäergrenzrechte'de "bütün sağlıklı erkek tebaa hizmetle yükümlü ve askeri disipline tabidir... tebaa kanunlar uyarınca celp dönemlerine ve üsleri tarafından verilen ilgili emirlere itaat etmek zorundadırlar" (Trifkovic, 2010, s.30).

1701 yılında Habsburglar Fransa ile yeniden mücadele girişince Macar ve Hırvat desteğini alabilmek için onların daha önce istedikleri Varazdin sınır bölgesini 10 Eylül 1703'de dağıttı. Fakat 1703 yılı başlarında II. Ferenc Rákóczi'nin liderliğinde başlayan ve daha sonra ulusal bir harekete dönüşen isyan, bu planın iptal edilmesine sebep olmuştur. Bu isyanda zorda kalan Habsburglar, İtalya'nın aşağısı Bavyera ve Flendus'a kadar geri çekildiler. 1711'de hiç beklenmedik şekilde isyancılar teslim olmasıyla biten bu isyanda Habsburglar sınır garnizonlarını kullanmışlardır. Böylece İmparatorluk, sınır garnizonlarını Macar isyancılara karşı da kullanmaya başlamıştır (Rothenberg, 1958, s. 149-152).

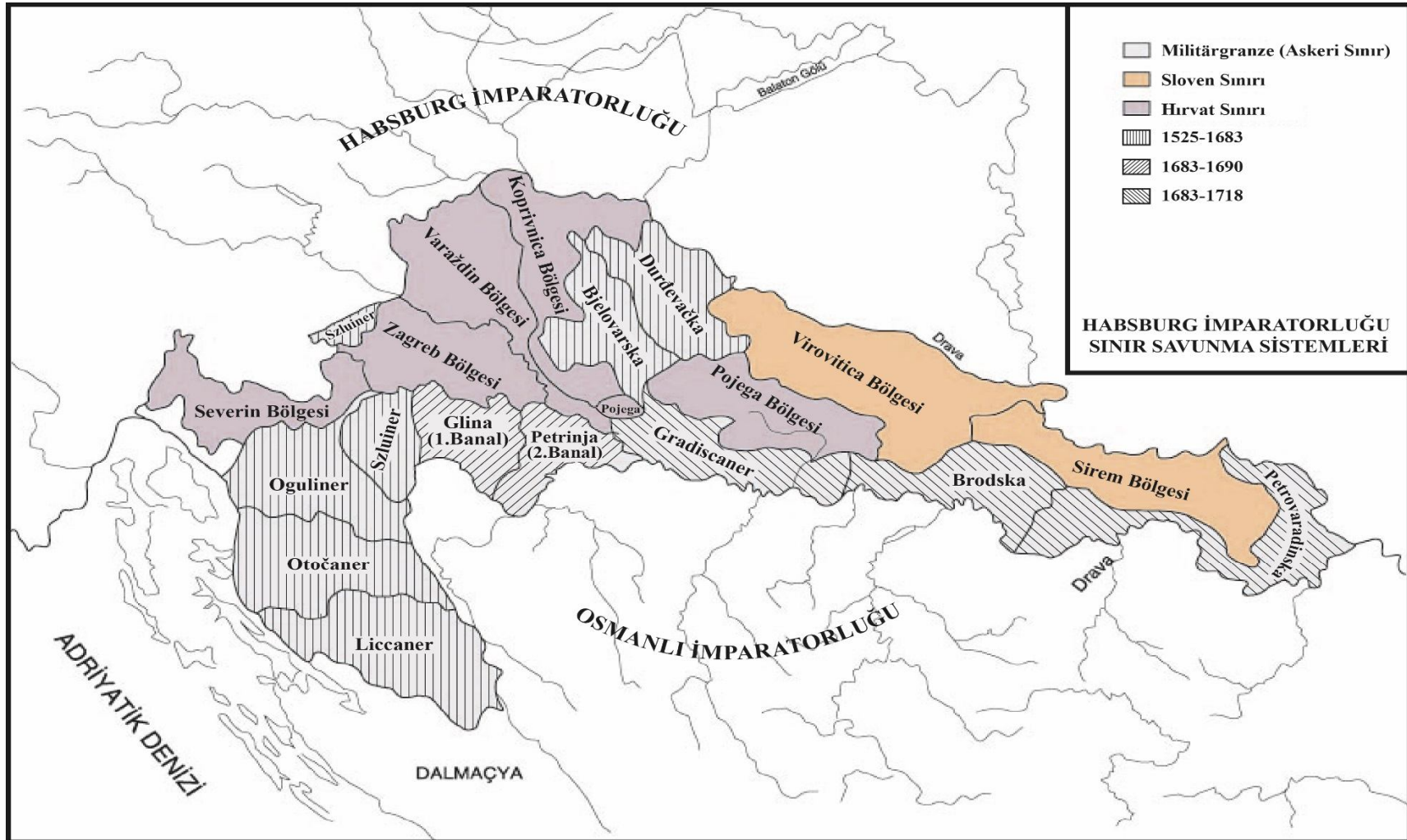
1737 yılında Vlak tüzüğü resmi olarak yürürlükten kaldırılmıştır. Daha önceki kaptanlıklar ve onlara bağlı voyvodalıklar dağıtılarak bölge genel komutanlıklar, alaylar ve bölüklere ayrılmıştır. Buna göre sınır beş genel komutanlığa ayrılmıştır:

1. Varazdin Genel Komutanlığı
Križevci Alayı
Đurđevac Alayı
2. Karlovac Genel Komutanlığı
Lika Alayı
Otočac Alayı
Ogulin Alayı
Slunj Alayı
3. Zagreb Genel Komutanlığı
Glina Alayı
Petrinja Alayı
4. Sloven Genel Komutanlığı
Gradiška Alayı
Brod Alayı
Petrovaradin Alayı
5. Banat Genel Komutanlığı
Sırp (İlirya) Bölüğü
Alman Bölüğü
Romen (Ulah) Bölüğü

Askeri sınır bölgesi Habsburgların İmparatorluk politikasının bir enstrümanı olduğu için kurumun dağılmasına yönelik Macar-Hırvat soylularının isteklerini sık sık geri çevirmiştir. 1867 yılında Macarlar ile Avusturyalılar arasında Ausgleich Antlaşması'nın imzalanmasından sonra¹³⁵ askeri sınırın kaldırılması için çalışmalar yapılmıştır.

¹³⁵1867 Avusturya-Macaristan uzlaşması için bkz: (Taylor, 1976, s.130-140; Seton-Watson, 1939- 1940, s. 123-140; Matlekovits, 1898, s. 17-27)

Macarlar bu süreçte neredeyse her daim Hırvatlarla karşı üstün taraf konumundaydı. Viyana'nın üzerlerindeki kontrolüne son vermek ve demiryolları kurup kereste üreterek sınır bölgesinden ekonomik olarak faydalanmak amacıyla sınırın dağıtılmasını istiyorlardı. Macarlar hanedanlığın ortak harcamalarına yaptıkları katkıyı artırmayı kabul edip, 1871'de sınır bölgesi üzerinde fiili kontrolü elde ettiler 1848'den sonra sınırın dağıtılması ve sivil Hırvatistan ile birleştirilmesi için Hırvat aydınları ve siyasi liderleri tarafından uzun mücadeleler yürütülmüştür. Sınırın Hırvatistan'a eklenmesi bu krallığın yüz ölçümünü ve nüfusunu ikiye katlayacak ve daha ileri bir ulusal kalkınmaya zemin hazırlayacaktı. Hırvatlar, Senj'den Zemun'a kadar uzanan Hırvatistan-Slovenya sınırındaki on bir birlik bölgesinde nüfusun yalnızca yüzde 60'lık bir çoğunluğunu oluşturuyordu; dörtte birlik bölgesinde ise azınlık konumundaydı. 1868 yılında Hırvatlar ve Macarlar arasında kendi aralarında yapılan Nagoda Antlaşması'ndan sonra askeri sınırın kaldırılması ve sivil bir yönetim altında birleştirilmesi taleplerini yenilemişlerdir. 8 Haziran 1871 tarihinde sınırın kaldırılması için bir dizi karar çıkartılmıştır. 8 Ağustos 1873'te Franz Joseph'in emri altındaki Banat askeri sınırı dağıtılmış ve Macaristan Krallığı sınırlarına dahil edilmiştir. Ekim 1873 tarihinde Karlovac ve Deniz sınırındaki alaylar dağıtılmıştır. 1869 Eylül'ünde Varaždin sınır bölgesindeki Križevci ve Đurđevac Alaylarının dağıtılması kararı çıkmış ve bu alay bölgeleri Hırvat-Sloven Krallığına katılmıştır (Rothenberg, 1958, s.186-187). Geriye kalan Hırvat ve Sloven sınır bölgelerinin Hırvat-Sloven Krallığı'na katılması konulu karar, 15 Temmuz 1881 yılında çıkmasına rağmen uygulama Hırvat Ban'ı Ladislav Pejačević'in (1824-1901) 1 Ağustos 1881 tarihinde Zagreb genel komutanlığına devralmasından sonra gerçekleşmiştir. Bölge Hırvatistan'a ancak on yıl sonra, Budapeşte'nin Zagreb'e ağır siyasi şartlar dayatmasından sonra katıldı. Yani, sınır bölgesinin Hırvatistan'la birleştirilmesi, vatanseverler açısından kutlanacak bir şey olmaktan ziyade, 1867'den sonra ikili Avusturya-Macaristan sistemi içinde Hırvatistan'a biçilen uydu rolünü gösteren bir şeydi (Rothenberg, 1964, s.63-78; (Bukowski, 1983, s. 433).

Harita 6: Habsburg İmparatorluğu Sınır Savunma Sistemleri (İdari Birimler)

SONUÇ

Erken modern dönem imparatorluklar arasında sürekli değişen sınırlardan dolayı kesin ve kalıcı bir barış sağlanması mümkün değildi. Yeniçağın bu iki imparatorluğu birbiriyle Orta Avrupa'da siyasi mücadeleye girişmişler ve bunun sonucunda birbirlerine karşı savunma sistemleri oluşturmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu klasik çağında (1453-1566) –özellikle onbeşinci yüzyıl boyunca- Macaristan Krallığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki en güçlü askeri rakiplerinden biri olmuş ve her geçen gün daha da fazla sistematik olarak düzenlendiği savunması, Osmanlıların genişlemesini önemli ölçüde yavaşlatmıştır. İlk dönemlerde Macar savunma hattı çoğunlukla Tuna ve Sava nehirlerinin hattını takip etsede on altıncı yüzyılın ortalarında Macar ve Osmanlı savunma hatları, Ortaçağ Macaristan topraklarına kaymıştır. Hudut bölgesi, Maros-Temes bölgesinden doğuya doğru genişlemiş, büyük ovalar boyunca ve trans Tuna'nın güney batısına, Slovenya ve Hırvatistan'dan güneybatısındaki Dalmaçya kıyılarına kadar uzanmıştır. Böylece Osmanlılar Tuna-Sava hattının ötesindeki bölgeleri hâkimiyet altına alarak Ortaçağ Macar Krallığı'nın sınır savunma hattının ön bölgesini ele geçirmiştir. Bunun sonucunda Tuna-Sava hattının ötesindeki topraklar, Osmanlı'nın Balkan topraklarının bir uç bölgesi haline gelmiştir. Osmanlılar sınır savunma sistemini on altıncı yüzyılın ortalarından itibaren oluşturmaya başlamış, 1570'li yıllarda bu sistemi kurmayı tam olarak başarmıştır. İmparatorluk, siyasi yapısının esnekliğinden dolayı sınır bölgesini iyi organize edip güçlendirmiş, politik ve lojistik yapısından dolayı bu bölgeyi on yedinci yüzyılın sonuna kadar elinde tutmuştur.

Osmanlıların savunma sistemini oluştururken temel hedefi Budin'in güvenliği olmuştur. Bunun için iki yöntem uygulamıştır. Birincisi Tuna nehir havzasının güvenliğini sağlamıştır. Nehir bölgesini 1540-1660 arasında güçlendirme çalışmaları yapmıştır. Güçlendirme çalışmaları için Tuna Nehri ve kolları üzerinde birbirlerine yürüyüşle bir günden fazla uzakta olmayan kale ağı oluşturmuşlardır. Bu kale ağı sayesinde erzak ve mühimmat sevkiyatını nehirler aracılığıyla güvenli bir şekilde sağlamışlardır. İkinci yöntemi ise Budin ve Peşte'yi kalelerle koruyan bir savunma ağı meydana getirmektir. Bu savunma ağındaki kaleler daha çok Ortaçağ Macar Krallığı'nın kalelerinden

oluşmakla birlikte stratejik bölgelere yeni kale ve palankalar da yapılmıştır. Bunların yanında Osmanlılar, Habsburgların sınır savunmasını etkisiz hale getirmeye-ele geçirdiği bazı kale palankaları daha sonra Habsburgların eline geçme olasılığına karşılık yakıp, yıkmışlar-çalışmıştır. Osmanlılar kurmuş oldukları sınır savunma sistemi sayesinde hâkimiyetlerini barış yıllarında da korumuştur.

Osmanlılar, savunma sistemini 1580'lere kadar tamamlamıştır. Fakat Uzun Savaş sınırda değişikliğe sebep olduğu için Osmanlı sınırdaki yönetim bölgelerini yeniden yapılandırmak zorunda kalmıştır. Savaşın sonunda Osmanlılar Novigrad, Sečen ve Filek'i kaybetmelerine karşın Eğri ve Kanije'yi almışlardır. Eğri ve Kanije'yi beylerbeylik haline getirmişlerdir. Osmanlıların Eğri (1596), Kanije (1600), Varad (1660), Uyvar (1663) gibi önemli kaleleri alması ve yeni beylerbeylikleri oluşturması bir yandan sınır savunma sistemini kuvvetlendirirken diğer yandan on altıncı yüzyılda güçlendirdiği Budin çevresindeki savunma zincirinin zayıflamasına sebep olmuştur. Novigrad'ın 1594-1664 arasında Habsburgların elinde olması Budin'i kuzeyden gelecek saldırılara karşı savunmasız bırakmıştır. Uzun Savaş'tan sonra özellikle Budin'in koruyucu çemberi yenilenmemiştir. Çünkü her iki imparatorluk savaştan sonra yarım asırlık sürede barışı koruyan bir siyaset izlemiştir. Bu barış zamanında sınırda küçük akınlar devam etmiştir. Osmanlılar, Vasvar Antlaşması'ndan (1664) Karlofça Antlaşmasına kadar sınır savunma sistemlerinde çok büyük değişiklik yapmamıştır.

Habsburg İmparatorluğu, on altıncı yüzyılın ortalarından itibaren Macaristan ve Hırvatistan'da Osmanlı askeri gücüne karşı koyabilmek için yeni bir savunma hattı meydana getirdi. Bu savunma hattını oluştururken ilk önce Hırvat sınırı meydana geldi. Bu sınır bölgesinde Senj ve Bihać isimli iki Hırvat Kaptanlığı bulunuyordu. 1530'larda sınır bölgesinin sayısı Deniz, Hırvat ve Sloven olmak üzere üçe çıkmıştır. Sınır bölgelerinde genel kaptanlıklar ve bölge kaptanlıkları şeklinde birimler bulunuyordu. Genel kaptanlıklar 1553 yılında tek bir komutanlık altında birleştirilmiştir. Sınır bölgesinde 1568 yılında Hırvat ve Sloven isminde iki komutanlık oluşturulmuştur. Bu komutanlıklar Graz'daki Hofkriegsrat tarafından yönetiliyordu. Avusturya Arşidükü II. Karl 1580'lerde sınır komutanlığını yeniden düzenlenmiştir. Güney kısmının komuta merkezi 1579 yılında inşa edilen Karlovac (Carlstadt) olurken, Kuzey kısmının merkezi ise Varaždin (Windische/Warasdin) olmuştur.

1522 tarihinde sınırı kurduklarında Habsburglar tam anlamıyla merkezi anlayıştan uzak bir şekilde toprak sahiplerinden gelecek yardımlara ihtiyaç duyuyordu. Bundan dolayı iki yüzyılı aşan bir süre sınır üzerinde kontrol, merkezi otorite ile büyük toprak sahibi soylular arasında paylaşılmıştır. İç Avusturya toprak sahipleri hızlı kazanç sağlamak için çabalarken, Hırvat-Macar toprak sahipleri ise sınırın Habsburg hanedanını koruyan tavrından ve hanedanın sınır üzerindeki kontrolünden huzursuzlardı. 1568 antlaşmasından sonra sınır bölgesinin savunma sorumluluğu gittikçe İç Avusturya'nın görevi haline gelmiştir. İmparator II.Maximilian ve halefi II.Rudolf sınır savunmasına ilgi göstermemişlerdir. Böylece 1522 yılından beri aktif olarak askeri sınırın oluşturulması ve sınırın bakımına katılan İç Avusturya artık bölgenin tüm sorumluluğunu 1578 yılında üstlenmiş oldu.

1576-1580 yılları arasında sınır bölgesinde meydana gelen organizasyonel ve politik değişiklikler Hırvatistan'daki Avusturya askeri sınırının gelecekteki gelişiminin temel çekirdeğini oluşturmuştur. Uzun barış döneminde (1568-1591) farklı askeri bölgelerin kontrolünü sağlamak için oluşturulan devlet birimleri, savunma sisteminin uyumlu bir karakter kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreç Avusturya eyaletlerinin Macaristan'daki sınır savunma bölgesini finanse etmede nasıl yer alacağı, Hofkriegsrat'ın (Viyana) ne derece savunmayı kontrol edeceği, daha önce Macar toprak sahipleri tarafından elde tutulan askeri liderliği Hofkriegsrat'ın (Viyana) ne derece kısıtlayacağı gibi soruları ortaya çıkarmıştır. Viyana ve Graz'daki Saray Harp konseyleri ile sınır alay komutanı arasındaki ilişkiler tam olarak tanımlanmamıştır. Sınırın yeni organizasyonunda Hırvat ve Macar büyük toprak sahiplerinin bazı isteksiz tutumları da olmuştur. Bu çatışan çıkarlar Osmanlı tehdidinden dolayı sorun oluşturmuyordu. Fakat tehdit kalktığında bu çıkarların sorun olacağı da aşıkardı.

Habsburglar, Karlofça Antlaşması'ndan sonra 1718 yılına kadar kazandıkları toprakların korunması için yeniden bir sınır savunması oluşturdular. *Militärgranze* olarak isimlendirilen bu yeni savunma sistemi 1737 yılında genel komutanlıklar altında alaylara ve bölüklere ayrılmıştır. 1747 tarihinden sonra hanedanlık soylu toprak sahiplerinin desteğine ihtiyaç duymamış ama sınır birliklerinden yararlanmayı sürdürmüştür. Macar ve Hırvat soyluları bu sınır bölgesi ile bölgedeki halkın

ayrıcalıklarının kaldırılması ve bölgenin sivil bir yönetim altında birleştirilmesi için Habsburglara itirazlarda bulunmuşlardır.

Habsburglar etkili bir sınır savunmasını sadece güçlü kale zincirleriyle sağlayamayacağını biliyordu. Bunun için Osmanlı akınlarından kaçan mültecileri bazı ayrıcalıklar vererek bölgeye yerleştirmişlerdir. Bu göçmenleri Türk akınlarına karşı bir bariyer olarak kullandıkları gibi bölge savunma giderlerini de azaltılmışlardır. Sınır halkı Grenzerler, Habsburg hanedanlığını soylulara karşı sahip oldukları ayrıcalıklarının koruyucusu olarak görmüşlerdir. Bu sebeple sınır bölgesi Habsburg Hanedanı'na her zaman sadık kalmış ve yerel soylulara karşı hanedan çıkarlarıyla kendi çıkarlarını özdeşleştirmişlerdir. Grenzerler ondokuzuncu yüzyılın ortasındaki ulusalcı karışıklık içinde bile Habsburg Hanedanlığı'na olan bağlılığını azimle sürdürmüş ve 1848 tarihinde Avusturya'nın en güvenilir askeri birlikleri olmuştur.

Türk tehditi sonra erdikten sonra bu sınır halkı ayrıcalıklarını yavaş yavaş kaybetmeye başlamış ve zamanla Avusturya ordusunun düzenli bir parçası haline gelmişlerdir. Böylece bölge ekonomik olarak geri olmasına rağmen asker kaynağı haline gelmiştir. Bundan dolayı 1848-49 devrimi ve 1860'lardaki dış krizler sırasında Viyana sarayının bu insan gücü rezervine o denli sıkı sıkıya tutunmasına şaşmamak gerek. Böylece sınır bölgesi hâkimiyeti, imparatorluk politikalarının bir amacı haline getirilmiştir. Sınır bölgesinin bu sadakati ülkenin bayrağına veya ordunun armasına değil ayrıcalıklarının devamındaydı. Bu tek taraflı bağlılığın, düalist yönetim anlayışında yer bulması zordu. Onun için *Militärgranze* 1881 yılında sona ermiştir.

KAYNAKÇA

Yayınlanmış Kaynaklar

- BDAGM. (1993). *3 Numaralı Mühimme Defteri*. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- BDAGM. (1994). *5 Numaralı Mühimme Defteri*. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- BDAGM. (1995). *6 Numaralı Mühimme Defteri*. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- BDAGM. (1996). *12 Numaralı Mühimme Defteri*. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- BDAGM. (1999). *7 Numaralı Mühimme Defteri*. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- BDAGM. (2000). *82 Numaralı Mühimme Defteri*. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- BDAGM. (2002). *85 Numaralı Mühimme Defteri*. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- BDAGM. (2010). *Osmanlı Belgelerinde Hırvatistan*. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- Bingül, H. (2002). *Mühimme Zeyli Katoluğu'ndaki 5 Numaralı Defterin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Bostancı, H. M. (2002). *19 Numaralı Mühimme Defteri*. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Canpolat, İ. (2013). *72 Numaralı Mühimme Defteri'nin (160-320) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Çakır, İ. E. (2006). *10 Numaralı Mühimme Defteri'nin (179-356) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Çelik, S. (1997). *21 Numaralı Mühimme Defteri*. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Demir, S. (2008). *75 Numaralı Mühimme Defteri'nin (1-171) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Eren, Y. (2011). *34 Numaralı Mühimme Defteri (1-164)*. Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa, (2004). *Hasan Bey-Zâde Târihi* (2 cilt, Ş. N. Aykut, Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaygusuz, Z. (2006). *10 Numaralı Mühimme Defteri'nin (1-178) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kaytaç, F. (2006). *88 No'lu Mühimme Defteri, Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Keleş, A. (2011). *75 Numaralı Mühimme Defteri'nin (172-331) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Lütfi Paşa (1341). *Tevarih-i Al-i Osman*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Mehmed Mazhar Fevzi (1291). *Haber-i Sahih* (c.5). İstanbul: y.y. (yayınevi yok)
- Mehmet Halife (1976). *Târih-i Gilmânî* (K. Su, Sad.). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Nacak, S. (2011). *34 Numaralı Mühimme Defteri (164-326)*. Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Na‘îmâ Mustafa Efendi (2014). *Târih-i Na‘îmâ* (2. bs.; 6 c.; M. İpşirli, Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Paşazade, O. (2006). *9 Nımaralı Mühimme Defteri, Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Peçevi İbrahim Efendi (1981-1982). *Peçevi Tarihi* (2 cilt; B. S. Baykal, Haz.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Râşid Mehmed Efendi (2013). *Târîh-i Râşid ve Zeyli* (3 c.; A. Özcan, Y. Uğur, B. Çakır, A. Z. İzgöer. Haz.). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Selânikî Mustafa Efendi (1999). *Tarih-i Selânikî* (2 cilt; M. İpşirli, Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şahin, R. (2014). *22 Nımaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (1-107)*. Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Topçular Kâtibi ‘Abdülkâdir (Kadrî) Efendi (2003). *Topçular Kâtibi ‘Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlîl)* (2 cilt, Z. Yılmaz, Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Araştırma Kaynakları

- Abou-el-Haj, R. A. (1974). The Ottoman Vezir and Paşa Households 1683–1703: A Preliminary Report [Osmanlı'da Vezir ve Paşa Kapıhalkı 1683-1703: Bir Ön Rapor]. *Journal of the American Oriental Society*, 94(4), 438-447.
- Abou-El-Haj, R. A. (Ekim-Aralık 1967). Ottoman Diplomacy at Karlowitz [Osmanlı'nın Karlofça Diplomasisi]. *Journal of the American Oriental Society*, 87(4), 498-512.

- Ágoston, G. (1999). Macaristan'da Osmanlı-Habsburg Serhadı (1541-1699): Bir Mukayese. G. Eren (Ed.). *Osmanlı* (c. 1; s.443-451). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ágoston, G. (2004). XVI. Yüzyılda Macaristan'da Osmanlı Barut Üretimi: Budin Baruthânesi (Z. Gölen, Çev.). *Bellekten*, 67(249), 541-552.
- Ágoston, G. (2009). Guarding the Frontier. Ottoman Border Forts and Garrisons in Europe by Mark L. STEIN [Mark L. Stein'in *Sınırı Korumak. Osmanlı Sınır Kaleleri ve Garnizonları* isimli eserinin tanıtım yazısı]. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 52(1), 159-163.
- Ágoston, G. (2012a). Doğu-Orta Avrupa'da İmparatorluklar ve Savaş, 1550-1750: Osmanlı-Habsburg Rekabeti ve Askeri Dönüşüm. T. İnceoğlu (Ed.). *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç* (s.169-212; M. F. Çalışır, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ágoston, G. (2012b). Enformasyon, İdeoloji ve Emperyal Siyasetin Sınırları: Osmanlı-Habsburg Rekabeti Bağlamında Osmanlı Büyük (Grand) Stratejisi. T. İnceoğlu (Ed.). *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç* (s.59-96; M. F. Çalışır, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ágoston, G. (2012c). Osmanlılar: Serhad Beyliğinden İmparatorluğa. T. İnceoğlu (Ed.). *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç* (s.15-58; M. F. Çalışır, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ágoston, G. (2012d). Çevre ve Sınır Tarihi Çalışmalarının Buluştuğu Yer: Macaristan'daki Osmanlı-Habsburg Sınırı Boyunca Nehirler, Ormanlar, Bataklıklar ve Kaleler. T. İnceoğlu (Ed.). *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç* (s.97-130; M. F. Çalışır, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ágoston, G. (2013a). Macaristan'da Osmanlı Fethi ve Osmanlı Askeri Serhaddi. K. Şakul (Çev. ve Haz.). *Osmanlı'da Savaş ve Serhad* (s.179-202). İstanbul: Timaş Yayınları.

- Ágoston, G. (2013b). Habsburglar ve Osmanlılar: Savunma, Askeri Değişim ve Güç Dengesindeki Kaymalar. K. Şakul (Çev. ve Haz.). *Osmanlı'da Savaş ve Serhad* (s.111-132). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ágoston, G. (2013c). Venedik ve Avusturya'ya Karşı Osmanlı Savaşları: 18. Asır Başlarında Tuna Boylarında Değişen Askeri Güç Dengesi. K. Şakul (Çev. ve Haz.). *Osmanlı'da Savaş ve Serhad* (s.133-154). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ágoston, G. (2013d). Savunmanın Maddi Külfeti: 16. ve 17. Asırlarda Macar Serhaddindeki Osmanlı Kale Zincirinin Mali Yükü. K. Şakul (Çev. ve Haz.). *Osmanlı'da Savaş ve Serhad* (s.225-264). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ágoston, G. (2013e). Osmanlı Muhabere Taktikleri Üzerine Bazı Gözlemler. K. Şakul (Çev. ve Haz.). *Osmanlı'da Savaş ve Serhad* (s.65-77). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ágoston, G. (2013f). Esnek Bir İmparatorluk: Sultan Buyruğu ve Osmanlı Serhatlerindeki Sınırlar. K. Şakul (Çev. ve Haz.). *Osmanlı'da Savaş ve Serhad* (s.155-177). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ágoston, G. (2013g). Osmanlı Fetihleri. K. Şakul (Çev. ve Haz.). *Osmanlı'da Savaş ve Serhad* (s.37-64). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ágoston, G., Masters, B. (2009). *Encyclopedia of The Ottoman Empire*, New York: Facts On File.
- Akad, M. T. (2013). *Askeri Tarihte Stratejik Düşünce*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akkaya, Z. (1956). "*Târih-i Vecîhî*", *Vecîhî, Devri ve Eseri*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aksan, V. (2011). Savaş ve Barış. S. Faroqhi (Ed.). *Türkiye Tarihi 1603-1838: Geç Osmanlı İmparatorluğu* (c.3, s.109-152). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Anhegger, R. (1942). Martoloslar Hakkında. *Türkiyat Mecmuası*, 7-8, 282-320.

- Armaoğlu, F. (1999). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aruçi, M. (2009). Sancak. *İslam Ansiklopedisi* (c.36, s. 99-102). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Aslantaş, S. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp İsyancıları (1804-1815)*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Avramea, A. (1999). MÖ. 2. Yüzyıl ile MS. 6. Yüzyıl Arasında Via Egnatia'nın Güzergâhı ve İşlevi. E. A. Zachariadou (Ed.). *Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)* (s. 3-7; Ö. Arıkan, E. Güntekin, T. Altınova, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aydın, Y. A. (2001). *XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Anlaşmaları ve Uygulamaları*. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Bilge, S. M. (2000). Macaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11, 33-81.
- Black, J. (2006). *Bütün Zamanların Yetmiş Büyük Savaşı* (N. E. Hüseyini, Çev.). İstanbul: Oğlak Yayınları. (2005).
- Black, J. (2014). *Efsane Komutanlar ve Zaferleri* (Ö. Kolçak, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları. (t.y.).
- Börekçi, G. (2013). Yeni Bir Kaynağın Işığında Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi: Menzil Geçişleri ve Lojistik Sorunlar. K. Şakul (Yay. Haz.). *Yeni Bir Askeri Tarih Özlemi: Savaş, Teknoloji ve Deneysel Çalışmalar* (s.200-216). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Bracewell, C. W. (2009). *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkiyalık, Senjli Uskoklar* (M. Moralı, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (t.y.)

- Brandi, K. (1939). *The Emperor Charles V: The Growth and Destiny of a Man and of a World-Empire* (C. V. Wedgwood, Çev.). London: Jonathan Cape.
- Bukowski, J. B. (Nisan 1983). Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom, 1849-1881 by Mirko Valentic [Mirko Valentic'in *Askeri Sınır ve Hırvatistan ile Birleşme Konusu* isimli eserinin tanıtım yazısı]. *The American Historical Review*, 88 (2), 432-433.
- Busbecq, O. G. (t.y.). *Türkiye'yi Böyle Gördüm* (Z. Kurutluoğlu, Ter.). Tercüman 1001 Temel Eser:29.
- Cezar, M. (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi* (6 cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Chase, K. (2008). *Ateşli Silahlar Tarihi* (F. Tayanç-T. Tayanç, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (2003).
- Dávid, G. (1992). Böğürdelen. *İslam Ansiklopedisi* (c.6, s. 323-324). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Dávid, G. (1992b). Budin. *İslam Ansiklopedisi* (c.6, s. 344-348). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Dávid, G. (1994). Eğri. *İslam Ansiklopedisi* (c.10, s. 489-491). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Dávid, G. (1995). Estergon. *İslam Ansiklopedisi* (c.11, s. 438-440). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Dávid, G. (2003). Macaristan. *İslam Ansiklopedisi* (c.27, s. 286-295). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Dávid, G. (2009). Sigetvar. *İslam Ansiklopedisi* (c.37, s. 157-159). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.

- Dávid, G. ve Fodor, P. (2000). Introduction. G. Dávid ve P. Fodor (Ed.). *Ottomans, Hungarians and Habsburgs in Central Europ: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest* (s.xi-xxvii). Leiden-Boston-Köln: Brill NV.
- Davies, N. (2011). *Avrupa Tarihi* (2.bs.; M. A. Kılıçbay, Çev. Ed.). Ankara: İmge Yayınevi. (1996).
- Duffy, C. (1979). *Siege Warfare: The Fortress in the Early Modern World 1494-1660*. London-Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Duffy, C. (1985). *The Fortress in the Age of Vauban and Frederick the Great 1660-1789*. London, Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Eckhart, F. (2010). *Macaristan Tarihi* (2. bs.; İ. Kafesoğlu, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. (1935).
- Emecen, F. M. (1990). XVI. Asır Başlarında Bir Göçün Tarihçesi: Gelibolu'da Sirem Sürgünleri. *Osmanlı Araştırmaları*, 10, 161-179.
- Emecen, F. M. (2007). Çağdaş Osmanlı Kaynaklarında Uzun Savaşlar ve Zitva-Toruk Antlaşması ile İlgili Algılama ve Yorum Problemleri. *Osmanlı Araştırmaları*, 29, 87-97.
- Emecen, F. M. (2010). Mohaç (1526) Osmanlılara Orta Avrupa'nın Kapılarını Açan Savaş. A. Koçal (Ed.). *Osmanlı Klasik Çağında Savaş* (s.159-216). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Erdoğan, M. A. (2014). Kanuni Sultan Süleyman'ın 1532 Tarihli Alman Seferi Ruznâmesi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 39(1), 167-187.
- Eyice, S. (2001). Kale. *İslam Ansiklopedisi* (c.24, s. 234-242). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Faroghi, S. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya* (2. bs, A. Berktaş, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi. (2004).

- Fekete, L. (Ekim 1949). Osmanlı Türkleri ve Macarlar, 1366-1699. *Bellekten*, 13(52), 663-743.
- Finkel, C. (1988). *The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606*. Viyana: VWGÖ.
- Finkel, C. (2006). Macaristan'daki 1593-1606 Osmanlı-Habsburg Savaşının Maliyeti. M. Genç ve E. Özvar (Haz.). *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler* (c.1, s. 239-291). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Finkel, C. (2007). *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü 1300-1923* (Z. Kılıç, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları. (2005).
- Fodor, P. (1999). Osmanlı-Avusturya Savaşları Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1593-1606). G. Eren (Ed.). *Osmanlı* (c.1, s.452-455). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Fodor, P. (2004). Macaristan'a Yönelik Osmanlı Siyaseti 1520-1541 (Ö. Kolçak, Çev.). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 40, 11-85.
- Gecsényi, L. (Mart 2007). "Turkish Goods" and "Greek Merchants" in the Kingdom of Hungary in the 16th and 17th Centuries [16. ve 17. Yüzyıllarda Macar Krallığında "Türk Mamülleri" ve "Yunan Tüccarlar"]. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 60(1), 55-71.
- Gerlach, S. (2010). *Türkiye Günlüğü 1573-1576* (2. bs.; c.1; T. Noyan, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi. (2006).
- Gibbons, H. A. (1998). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* (R. H. Özdem, Çev.). Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları. (t.y.).
- Gökbilgin, M. T. (1970). Kanuni Sultan Süleyman'ın Macaristan ve Avrupa Siyasetinin Sebep ve Amilleri, Geçirdiği Safhalar. *Kanuni Armağanı* (s.5-39). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Gökbilgin, M. T. (Temmuz 1958). Korvin Mathias (Mátyás)'ın Bayezid II'e Mektupları Tercümeleri ve 1503 (909) Osmanlı-Macar Muahedesinin Türkçe Metni. *Belleten*, 22(87), 369-389.
- Hegy, K. (2000). The Ottoman Network of Fortresses in Hungary. G. Dávid ve P. Fodor (Ed.). *Ottomans, Hungarians and Habsburgs in Central Europ: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest* (s.163-193). Leiden-Boston-Köln: Brill NV.
- Huber, A. (1888-1896). *Geschichte Österreichs*, 5 Cilt, Gotha 1888-1896.
- Imber, C. (2005). Ibrahim Peçevi on war: A note on the European "military revolution". C. Imber ve K. Kiyotaki (Ed.). *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West* (c.2, s. 7-22). London-New York: I. B. Tauris.
- İnalçık, H. (1989). The Ottoman Turks and the Crusades 1451-1522. K. M. Setton (Ed.). *A History of the Crusades Volume VI: The Impact of the Crusades on Europe* (s.222-275). Madison: University of Wisconsin Press.
- İpşirli, M. (1979-1980). Hasan Kâfi Akhisarî ve Devlet Düzenine Dair Eseri. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 10-11, 239-278.
- İşbilir, Ö. (2002). Kuyucu Murad Paşa. *İslam Ansiklopedisi* (c.26, s. 507-508). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Jelavich, B. (2013). *Balkan Tarihi, 18. ve 19. Yüzyıllar* (3.bs.; İ. Durdu, G. Tunalı, H. Koç, Ter.). İstanbul: Küre Yayınları. (1999).
- Jorga, N. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (6 cilt; N. Epçeli, Çev.). İstanbul: Yeditepe Yayınevi. (1909).
- Kafadar, C. (2010). *İki Cihan Aresinde: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* (M. Öz, Haz.). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Kann, R. (1974). *A History of the Hasburg Empire 1526-1918*. Berkeley: University of California Press.

- Karpat, K. (1992). Balkanlar. *İslam Ansiklopedisi* (c.5, s. 25-32). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Kelenik, J. (2000). The Military Revolution in Hungary. G. Dávid ve P. Fodor (Ed.). *Ottomans, Hungarians and Habsburgs in Central Europ: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest* (s.117-162). Leiden-Boston-Köln: Brill NV.
- Kennedy, P. (1994). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri; 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar* (5. bs., B. Karanakçı, Çev.). Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları. (t.y.).
- Kolçak, Ö. (2013). Yeniçeriler, Ümera Kapıları ve Tımarlı Sipahiler: 1663-64 Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Osmanlı Ordu Terkibi. K. Şakul (Yay. Haz.). *Yeni Bir Askeri Tarih Özlemi: Savaş, Teknoloji ve Deneysel Çalışmalar* (s.217-251). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kolçak, Ö. (2014). "... Cümle Palankaları Küffâr Aldı ...": Osmanlı-Habsburg Savaşında Dezenformasyon, Propaganda ve Siyasî İktidar. *Osmanlı Araştırmaları*, 43, 165-192.
- Kopcan, V. (1993). Ciğerdelen. *İslam Ansiklopedisi* (c.7, s. 526-527). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Kopcan, V. (2012). Uyvar. *İslam Ansiklopedisi* (c.42, s. 253-254). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Kosáry, D. G. (1941). *A History of Hungary*. New York: y.y.
- Köprülü, M. F. (1972). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kubinyi, A. (2000). The Battle of Szávaszentdemeter-Nagyolaszi (1523). Ottoman Advanceand Hungarian Defence on the Eve of Mohács. G. Dávid ve P. Fodor (Ed.). *Ottomans, Hungarians and Habsburgs in Central Europ: The Military*

Confines in the Era of Ottoman Conquest (s.71-115). Leiden-Boston-Köln: Brill NV.

Kumrular, Ö. (2011). *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu*, İstanbul. Kitap Yayınevi.

Kunt, İ. M. (1976-1977). 17. Yüzyılda Osmanlı Kuzey Politikası Üzerine Bir Yorum. *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi-Beşeri Bilimler*, 4-5, 111-116.

Kurtaran, U. (2009). *Osmanlı Diplomasından Bir Kesit, Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*. Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı.

Kütükoğlu, B. (1979). III. Murad. *İslam Ansiklopedisi* (c.8, s.615-625). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Lacoste, Y. (1998). *Coğrafya Savaşmak İçindir* (A. Arayıcı, Çev.). İstanbul: Özne Yayınları. (1976).

Lavie, S. (1992). Blow-Ups in the Borderzones: Third World Israeli Authors' Gropings for Home [Sınır Boylarındaki Kavgalar]. *New Formations*, 18, 84-106.

Lee, S. J. (2002). *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789* (E. Demirel, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi. (1978, 1984).

Matlekovits, A. (1898). The Ausgleich Between Austria and Hungary [Avusturya ve Macaristan Arasındaki Ausgleich]. *The Economic Journal*, 8(29), 17-27.

Moačanin, N. (1998). Hırvatistan. *İslam Ansiklopedisi* (c.17, s. 397-400). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.

Moačanin, N. (2009). Srem. *İslam Ansiklopedisi* (c.37, s. 423-424). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.

Mujadžević, D. (2012). The Other Ottoman Serhat in Europe: Ottoman Territorial Expansion in Bosnia and Croatia in First Half of 16th Century [Avrupa'daki

Diğer Osmanlı Serhatı: 16. Yüzyılın İlk Yarısında Bosna ve Hırvatistan'daki Osmanlı Toprak Genişlemesi]. *GAMER*, 1(1), 99-111.

Murphey, R. (2007). *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 150-1700* (M. T. Akad, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi. (t.y.).

Nicolle, D. (2013). *Haçlılar Çağı'nda Bizans, Balkan ve Macar Orduları 1100-1568* (E. Yener, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (1988).

Nicolle, D. (2013b). *Osmanlı Orduları 1300-1774* (Ö. Kolçak, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (1983).

Oikonomidis, N. (1999). Ortaçağda Via Egnatia. E. A. Zachariadou (Ed.). *Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)* (s. 8-17; Ö. Arıkan, E. Güntekin, T. Altınova, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Öz, M. (1999). On Yedinci Yüzyılda Osmanlı Devleti: Buhran, Yeni Şartlar ve Islahat Çabaları Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *Türkiye Günlüğü*, 58, 48-53.

Özcan, A. (2003). IV. Mehmed. *İslam Ansiklopedisi* (c.28, s. 414-418). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.

Özgüven, B. (2001). *Osmanlı Macaristanı'nda Kentler, Kaleler*. İstanbul: Ege Yayınları.

Pálffy, G. (2000). The Origins and Development of the Border Defence System Against the Ottoman Empire in Hungary (Up to the Early Eighteenth Century). G. Dávid ve P. Fodor (Ed.). *Ottomans, Hungarians and Habsburgs in Central Europ: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest* (s.3-69). Leiden-Boston-Köln: Brill NV.

Pálffy, G. (2002). The Border Defense System in Hungary in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. L. Veszprémy ve B. K. Király (Ed.). *A Millennium of Hungarian Military History* (s. 111-135). Boulder: Social Science Monographs.

- Parker, G. (2014). Barut Devrimi (1300-1500). *Cambridge Savaş Tarihi* (2. bs.; F. Tayanç ve T. Tayanç, Çev.; s. 112-125). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (2005).
- Poumarède, G. (2010). *Haçlı Seferi'ne Son Çağrı, Yeniçağ Avrupası'nda Osmanlı İmgesi* (İ. Birkan, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (2004).
- Prescott, J. R. V. (1987). *Political Frontiers and Boundaries*. London: Allen and Unwin.
- Purgstall, B. J. V. H. (t.y.). *Büyük Osmanlı Tarihi* (c.3; M. Ata, Çev.). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Roberts, J. M. (2010). *Avrupa Tarihi* (F. Aytuna, Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi. (1996).
- Rothenberg, G. E. (1958). *Antemurales Christianitatis: The Austrian Military Border in Croatia, 1522-1749*. Doktora tezi, İllinois Üniversitesi, İllinois.
- Rothenberg, G. E. (1964). The Struggle Over The Dissolution of The Croatian Military Border, 1850-1871 [Hırvat Askeri Sınırının Tasfiyesi Üzerine Mücadele]. *Slavic Review*, 23(1), 63-78.
- Rothenberg, G. E. (Aralık 1961). Christian Insurrections in Turkish Dalmatia 1580-96 [Türk Dalmaçyası'nda Hıristiyan Ayaklanmaları 1580-1596]. *The Slavonic and East European Review*, 40(94), 136-147.
- Rothenberg, G. E. (Aralık 1964). The Croatian Military Border and the Rise of Yugoslav Nationalism [Hırvat Askeri Sınırı ve Yugoslav Milliyetçiliğın Yükselişı]. *The Slavonic and East European Review*, 43(100), 34-45.
- Rothenberg, G. E. (Haziran 1960). The Origins of the Austrian Military Frontier in Croatia and the Alleged Treaty of 22 December 1522 [Hırvatistan'daki Avusturya Askeri Sınırının Kökeni ve Sözde 22 Aralık 1522 Antlaşması]. *The Slavonic and East European Review*, 38(91), 493-498.

- Rycaut, P. (1627). *The History of the Turkish Empire, from the Year 1623, to the Year 1677. Containing the Reigns of the Last Three Emperors, viz. Sultan Morat, or Amurat IV. Sultan İbrahim and Sultan Mahomet IV, his Son, The Thirteenth Emperor, now Reigning*. London: Printed by J.D. for Tho. Baffet, R. Clavell, J. Robinson, and A. Churchill.
- Sándor, T. (1970). *Macaristan Türk Áleminden Çizgiler* (S. Karatay, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı. (t.y.).
- Seignobos, C. (1939). *Avrupa Kavimlerinin Mukayeseli Tarihi* (H. C. Yalçın, Çev.). İstanbul: Kanaat Kitabevi. (t.y.)
- Seton-Watson, R. W. (1939-1940). The Austro-Hungarian Ausgleich of 1867 [1867'deki Avusturya-Macaristan Ausgleich'i]. *The Slavonic and East European Review*, 19(53/54), 123-140.
- Setton, K. M. (1984). *The Papacy and the Levant, 1204-1571*. Philadelphia: American Philosophical Society.
- Sıddık, A. (1996). *Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevâhirü't-Tevârih'i*. Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Söğüt'ten İstanbul'a: *Osmanlı Devletinin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar* (O. Özel ve M. Öz, Der.). Ankara: İmge Yayınevi.
- Stein, M. L. (2007). *Osmanlı Kaleleri, Avrupa'da Hudut Boyları* (G. Ç. Güven, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. (2007).
- Stoianovich, T. (1999). Osmanlı Hâkimiyetinde Via Egnatia. E. A. Zachariadou (Ed.). *Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)* (s. 225-240; Ö. Arıkan, E. Güntekin, T. Altınova, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şimşirgil, A. (2012). *Slovakya'da Osmanlılar, Türk Uyvar (1663-1685)*. İstanbul: KTB Yayınları.

- Taylor, A. J. P. (1976). *The Hasburg Monarchy 1809-1918, A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*. London: University of Chicago Press.
- Trifkovic, S. (2010). *The Krajina Chronicle: A History of Serbs in Croatia, Slavonia and Dalmatia*. Chicago-Ottawa-London: The Lord Byron Foundation for Balkan Studies.
- Turner, F. J. (1894). *The Significance of the Frontier in American History, Annual Report of the American Historical Association for the Year 1893*. Washington, DC: Government Printing Office.
- Vasiç, M. (1977). Osmanlı İmparatorluğunda Martoloslar (Kemal Beydilli, Çev.). *Tarih Dergisi*, 31, 47-64.
- Vocelka, K. (1978). Avusturya-Osmanlı Çekişmelerinin Dahili Etkileri. *Tarih Dergisi*, 31, 5-28.
- Vukceвич, I. (2013). *Croatia2: Ludwig Von Gaj Opposes Croatia's Hungarian Heritage*. Bloomington: XlibrisLLC,
- Wagner, G. (1981). Otuz Yıl Savaşları Döneminde Osmanlı ve Avusturya İmparatorluklarının Politikası (Avusturya Kültür Enstitüsü, Çev.). *Osmanlı Araştırmaları*, 2, 147-166.
- Wheatcroft, A. (2012). *Kapıdaki Düşman, Habsburglar ile Osmanlıların Avrupa Mücadelesi* (N. Domaniç, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap. (2008).
- Wilson, P. H. (2009). *The Thirty Years War: Europe's Tragedy*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Witteck, P. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu* (2.bs.; F. Berktay, Çev.). İstanbul: Pencere Yayınları. (t.y.).
- Yerasimos, S. (1999). *Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar, Kafkasya, ve Orta-Doğu* (Ş. Tekeli, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları. (t.y.).

Yücel, A. S. (1996). *Mühürdar Hasan Aga'nın Cevahirü't-Tevarihî*. Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (6 cilt; N. Epçeli, Çev.). İstanbul: Yeditepe Yayınları. (1855).

EK 1. Orjinallik Raporu

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA**

Tarih: 22/06/2015

Tez Başlığı / Konusu: Erken Modern Dönemde Osmanlı-Habsburg Sınır Savunma Sistemleri

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 141 sayfalık kısmına ilişkin, 19/06/2015 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

22/06/2015

Adı Soyadı: Mehmet SOLAK

Öğrenci No: N12128070

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.**DANIŞMAN ONAYI**

Yrd. Doç. Dr. Serhat KÜÇÜK

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT OF HISTORY.**

Date: 22/06/2015

Thesis Title / Topic: Ottoman-Habsburg Border Defence Systems in Early Modern Period (1540-1664)

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 19/06/2015 for the total of 141 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 1 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

22/06/2015

Name Surname: Mehmet SOLAK
Student No: N12128070
Department: History
Program: Master of Arts in History
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

DANIŞMAN ONAYI

Sygnör

Serhat Küçük

Yrd. Doç. Dr. Serhat KÜÇÜK

EK 2. Etik Kurul İzin Muafiyeti

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 22/06/2015

Tez Başlığı / Konusu: Erken Modern Dönemde Osmanlı-Habsburg Sınır Savunma Sistemleri (1540-1664)

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

22/06/2015

Adı Soyadı: Mehmet SOLAK

Öğrenci No: N12128070

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

uygundur.

Yrd. Doç. Dr. Serhat KÜÇÜK

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY**

Date: 22/06/2015

Thesis Title / Topic: Ottoman-Habsburg Border Defence Systems in Early Modern Period (1540-1664)

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

22/06/2015

Solak

Name Surname: Mehmet SOLAK
Student No: N12128070
Department: History
Program: Master of Arts in History
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Uygundur.

Serhat KÜÇÜK

Yrd. Doç. Dr. Serhat KÜÇÜK

